

GA - 9

РУДОЛФ ЩАЙНЕР
РУДОЛФ ЩАЙНЕР

ТЕОСОФИЯ

**ВЪВЕДЕНИЕ В СВРЪХСЕТИВНОТО
ПОЗНАНИЕ И МИСИЯТА НА ЧОВЕКА**

превод от немски: ДИМО ДАСКАЛОВ

изготвил: ПЕТЪР ИВАНОВ РАЙЧЕВ – сканирано от книга

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	СТР.
1. КЪМ НОВОТО ИЗДАНИЕ НА ТОВА СЪЧИНЕНИЕ.....	3
2. ПРЕДГОВОР КЪМ ДЕВЕТОТО ИЗДАНИЕ.....	3
3. ПРЕДГОВОР КЪМ ШЕСТОТО ИЗДАНИЕ.....	3
4. ПРЕДГОВОР КЪМ ТРЕТОТО ИЗДАНИЕ.....	5
5. ВЪВЕДЕНИЕ.....	7
6. ЕСТЕСТВОТО НА ЧОВЕКА.....	11
I. ФИЗИЧЕСКАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА.....	14
II. ДУШЕВНАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА.....	15
III. ДУХОВНАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА.....	16
IV. ТЯЛОТО, ДУШАТА И ДУХЪТ.....	16
7. ПРЕРАЖДАНЕТО НА ДУХА И СЪДБАТА.....	31
8. ТРИТЕ СВЯТА.....	48
I. СВЕТЪТ НА ДУШИТЕ.....	48
II. ДУШАТА В ДУШЕВНИЯ СВЯТ СЛЕД СМЪРТТА.....	57
III. ЦАРСТВОТО НА ДУХОВЕТЕ.....	65
IV. ДУХЪТ В ЦАРСТВОТО НА ДУХОВЕТЕ СЛЕД НАСТЪПВАНЕТО НА СМЪРТТА.....	70
V. ФИЗИЧЕСКИЯ СВЯТ И НЕГОВАТА ВРЪЗКА С ЦАРСТВОТО НА ДУШИТЕ И ЦАРСТВОТО НА ДУХОВЕТЕ.....	79
VI. ЗА МИСЛОВНИТЕ ФОРМИ И ЗА ЧОВЕШКАТА АУРА.....	87
9. ПЪТЯТ НА ПОЗНАНИЕТО.....	94
10. ЗАБЕЛЕЖКИ И ДОПЪЛНЕНИЯ.....	108

КЪМ НОВОТО ИЗДАНИЕ НА ТОВА СЪЧИНЕНИЕ

През 1918 година, преди да се появи деветото издание на тази книга, аз отново я подложих на старателно проучване. Оттогава нарасна броят на съчиненията, които оборваха значимостта на представения в нея антропософски светоглед.

Проучванията ми през 1918 година доведоха до множество разширения и допълнения. Настоящото издание не изискваше това. Който иска да вземе под внимание как на най-различни места в моето съчинение съм направил така, че да преценя тежестта и да отхвърля възможните възражения, той по същество може да разбере какво съм отговорил на моите противници. Вече не съществуват такива вътрешни основания да се допълня съдържанието по същия начин, както през 1918 година, макар че тъкмо през последните четири години антропософският светоглед се разви в душата ми, което ми позволи да задълбоча съдържанието на книгата в още по-голяма степен. Но това развитие и задълбочаване не ме доведе до разколебаване по отношение на това, което съм написал, а до мнението този труд да се преиздаде своевременно, без съществено да се променя съдържанието на основното изложение.

Щутгарт, 24 ноември 1922

Рудолф Щайнер

ПРЕДГОВОР КЪМ ДЕВЕТОТО ИЗДАНИЕ

Както преди появата на по-ранните издания на тази книга и този път отново проучих нейното изложение. И това проучване доведе до множество разширения и допълнения в съдържанието на това ново издание. Главата "Превъплъщението на духа и съдбата" е почти изцяло преработена. Не намерих за нужно да променям всичко онова, което се отнася до духовнонаучните резултати от предишните издания. Поради това не е пропуснато нищо съществено, което по-рано се е съдържало в книгата. Спрямо духовнонаучната сфера човек изпитва естествената потребност от едно изложение, което да осветли и изясни веднъж казаното. Вече говорих в предговора към шестото издание, колко е необходимо да се използва това, което дава вътрешния душевен опит за оформянето на изразите и подбора на думите. Аз следвах тази необходимост особено в това издание. Ето защото може да се означае като "многократно разширено и допълнено".

Берлин, юли 1918 г.

Рудолф Щайнер

ПРЕДГОВОР КЪМ ШЕСТТО ИЗДАНИЕ

Както всеки път, когато се налага ново издание на тази книга, аз отново прегледах внимателно нейното съдържание. За новото проучване бих се изказал по сходен начин, както направих това в третото издание. Ето защо си позволих да поставя "Предговора към третото издание" в началото на книгата. Този път, в новото издание, се погрижих да внеса по-голяма яснота и повече подробности в изложението. Съзнавам, че още твърде много трябва да се прави в тази посока. Естествено в образите на духовния свят се намира това, което дава съответстващият израз и съдържателните думи, които трябва да покажат даден факт и да изложат едно преживяване, зависещо от напредъка на душата в този свят. Когато "дойде времето", изразът се открива от само себе си, а когато, след това, правим усилия да го намерим, той остава скрит. Вярвам, че на повечето места в това издание, а именно по отношение на важните детайли в познанието на духовния свят, съм осъществил важен напредък. За мен едва сега някои от тези детайли намериха своя подходящ израз. Сега мога да преценя, че тази книга е съпричастна в онова, което душата ми е преживяла през последните 10 години от първото издание насам, мъчейки се да постигне по-широко познание за духовния свят. Би могло композицията и всичко по-съществено в редакцията на съдържанието на това издание да се съгласуват още по-пълно с първото; все пак в много пасажии може да се почувствува, че при тази книга аз съм имал насреща си едно живо същество и че в нея съм дал всичко онова, до което съм достигнал след 10 години духовно изследване.

Понеже тази книга трябваше да бъде едно ново преиздание на старата, а не да се превърне в нещо ново, аз можах да се придържам в известни граници, съобразно естеството на редакционните промени. Особено се постарях да открия въпросите, които отделни пасажии биха могли да повдигнат и чрез отделните допълнения и разширения те да намерят своя отговор в хода на изложението.

В едно неспокойно време, с развълнувана душа, аз пиша тези редове, които ще се отпечатат като предговор към шестото издание на книгата. Публикуването и беше завършено до стр. 185, когато настъпи едно съдбоносно събитие за Европа, което сега се преживява от човечеството. Когато пиша този предговор, струва ми се невъзможно да не спомена за чувствата, които нахлуват в душата ми в подобен момент.

Берлин, 7 септември 1914
Рудолф Щайнер

ПРЕДГОВОР КЪМ ТРЕТОТО ИЗДАНИЕ

Това, което беше казано по повод на публикуването на второто издание на тази книга, може да се каже и по отношение на третото. И този път са внесени "допълнения и разширения" на някои места, които ми се струват важни за новото оформяне на изложението; никъде не ми се стори необходимо да променя съществено това, което вече се съдържа в първото и второто издание. Това, което вече беше казано при първото публикуване и което беше допълнено в предговора към второто издание, понастоящем не се нуждае от промяна. Ето защо тук трябва да се повтори написаното в предговора към първото издание и допълнено в предговора към второто: настоящата книга има за цел да опише някои страни на свръхсетивния свят. Които признават само света на сетивата, ще сметнат тази книга за безсмислена фантазия. Но който търси пътищата, които извеждат извън сетивния свят, скоро ще може да разбере, че човешкият живот получава смисъл и значимост само когато пред него се разтворят вратите на един друг свят. Чрез това разбиране, човек не се отдалечава, както мнозина се страхуват, от "действителния" живот. Тъкмо обратно - само това ново разбиране ни дава необходимата увереност и сигурност в живота. То ни позволява да открием причините на живота, докато без него опипваме като слепци само следствията. Едва чрез познанието на свръхсетивните истини се постигат сетивните "реалности". Ето защо това познание дава способност за живота, защото истински "практически" човек може да стане само онзи, който разбира живота.

Авторът на тази книга не описва нищо извън свидетелствата на собствения опит, на такъв вид опит, който може да се получи в духовната сфера. Тази книга не може да се прочете така, както сме свикнали в наше време. Читателят, чрез собственото си усилие, трябва да постигне сам смисъла на всяка страница, дори на всяко изречение. По този начин книгата ще може да постигне целта, която си е поставил авторът. Онзи, който само ще я прелисти, все едно че изобщо не я прочел. Истините на тази книга трябва да се преживеят. Духовната Наука има стойност само при тези условия.

Книгата не може да се преценява от гледището на традиционната наука, след като такава преценка не е постиганата от самата нея. Тогава може да се констатира, че заключенията, до които тя достига не противоречат на истинския научен дух. Авторът може да твърди, че с нито една дума не е изневерил на научната си съвест.

Този, който иска да намери други пътища, различни от тук представените, за да се добере до истините, изложени в тази книга, ще ги открие в моята "Философия на свободата". Тези два труда по различен начин се

стремят към една и съща цел. За разбирането на единия не е необходимо да се чете другия, макар, че безспорно, би било от полза да се прочетат и двата. Този, който търси в тази книга "последните" истини ще остане с празни ръце.

Първо трябва да бъдат дадени основните истини от целокупната сфера на Духовната Наука. Присъщо на природата на човека е да пита за началото и края на света за последните цели на съществуването и за същината на Бога. Който притежава не само думи и понятия в своя разум, а истински познания за живота, които принадлежат към висшите степени на мъдростта в един труд, който разглежда началата на духовното познание. Едва след като се запознаем с тези начални понятия става ясно как трябва да се поставят висшите въпроси. В една друга книга, близка до тази, именно в "Тайната наука", ще се намерят по-пълни данни за разглежданата тук сфера.

В предговора към второто издание бе допълнено: ако днес някой иска да опише факти от свръхсетивния свят, той трябва да разбере две неща: първото е, че нашето време се нуждае от поощряване на свръхсетивното познание; че в днешния духовен живот съществуват множество представи и чувства, които внушават на мнозина, че едно такова представяне на духовните факти би изглеждало празна фантазия и налудничаво мечтание. Настоящата епоха се нуждае от свръхсетивното познание, защото всичко онова, което се научава от човека за света по обичайните начини, повдига необозрим брой въпроси, на които може да се отговори само чрез свръхсетивните истини. Защото човек не трябва да се мами: всичко, което се дава за основанията на съществуването, за дълбоко чувстващата душа е не отговор, а въпроси към големите загадки на света и живота.

Известно време някои могат да поддържат мнението, че разрешението на загадките на съществуването е дадено в "резултатите на строго научни факти" и в изводите на някои съвременни мислители. Но ако душата проникне до дълбината, към която я увлича едно истинско познаване на нейната същина, това, което първоначално изглежда като разрешение, става подбуда за истинския въпрос. Отговорът на този въпрос не трябва да задоволява едно човешко любопитство, но от него трябва да зависи вътрешния мир и спокойствие на душевния живот.

Сдобиването със собствени усилия на един такъв отговор не задоволява само стремежа към знания, но и дава способност за действие и израстване в живота. Ако човек не би намерил отговор на тази загадка, той би се чувствувал парализиран не само морално, но и физически. Следователно, познанието на свръхсетивните истини има значение не само за теоретичните нужди, но и за реалната житейска практика. Тъкмо пора-

ди естеството на съвременния духовен живот, Духовната Наука е една необходима област от познанието в нашето време. От друга страна, факт е, че мнозина отричат и отхвърлят грубо това, от което най-много се нуждаят. Убеждаващата сила на "сигурните научни знания" е толкова голяма за някои духове, че те не могат да приемат тази книга за нищо друго, освен за една нечувана безсмислица. Този, който излага своя свръхсетивен опит не може да си прави никакви илюзии по този въпрос. Без съмнение, може да се изиска едно "неоспоримо доказателство" за това, което той твърди. Но кой би сторил това, не взема предвид, че всичко, което ще му се предложи, е една илюзия. Защото, без сам да иска, той би се стремил не към доказателства, които са свойствени на предмета, към такива, които би могъл да оцени.

Авторът на тази книга знае, че в нея не е изложено нищо, което да не може да не се приеме от всеки, който стои на позициите на съвременната естествена наука. Той знае, че могат да се задоволят едновременно всички изисквания на науката и тъкмо поради това може да се приеме начина, по който тук е описан духовния свят. Нещо повече - тъкмо тези, които са запознати с истинския естествено научен начин за изложение на фактите, ще се чувствуват тук като у дома си. Който е съгласен да се гледа по този начин нещата, ще почувствува истината в дълбоките думи на Гьоте: "едно лъжливо учение не може да се опровергае, защото почива на убеждението, че лъжливото е истинно". Споровете с онези, които приемат само такива доказателства, които отговарят на техния начин на мислене, са безсмислени. Който разбере същността на това "доказателство" ще му е ясно, че човешката душа ще достигне до истината по пътища, различни от тези на споровете. Изхождайки от един такъв принцип е публикувана и настоящата книга.

Рудолф Щайнер

ВЪВЕДЕНИЕ

Когато Йохан Готлиб Фихте през есента на 1813 година изнася своето "учение" като зрял плод на един живот, посветен в служба на истината, в началото на своята реч, той произнася следните думи: "Това учение предоставя един изцяло нов вътрешен орган на възприятие, чрез който е даден един нов свят, който просто не съществува за отделния човек". И тогава в едно сравнение, той показва колко неразбираемо трябва да е това учение за онзи, който иска да го прецени с представите на обикновените сетива: "Нека си представим един свят, казва той, слепородени, които не познават нищо друго за нещата и за техните отношения, освен това, което те могат да на пипат. Идете при тях и започнете да им говорите за цветовете и за всички явления, които могат да се видят само с

очите и да се възприемат само посредством светлината. Тогава ще се случи едно от двете: или това, за което им говорите за тях е нищо и това е най-щастливия случай, защото така скоро ще забележите грешката си; или, ако не сте в състояние да им отворите очите, то тогава трябва да прекратите напразните приказки".

В положението на този човек се намира всеки, който иска да говори за тези неща за които загатва и Фихте: положението на виждащ всред сляпородени. Тези неща, обаче, се отнасят до истинската същност и висшата цел на човека. И би трябвало да се отчаем за естеството на човека, ако вярвахме в това, че "трябва да прекратим напразните приказки". Напротив, нито за миг не трябва да се съмняваме, че на всеки човек с добра воля могат да бъдат "отворени очите" за тези неща, за които говори Фихте. От тази вяра са изходили всички, които са почувствували, че и в тях би могло да се развие "вътрешно сетиво", с което да познаят скритата за външните сетива истинска същност на човека, когато са говорили и писали за нея. Ето защо от стари времена се е говорило, винаги отново и отново, за една "скрита мъдрост". Тези, които са долавяли нещо от нея, са чувствували така сигурно в своето притежание, както онези, които имат добре развити очи и са сигурни, че притежават зрителни възприятия. За тях тази "скрита мъдрост" не се нуждае от никакво "доказателство". Те знаят, че хората, които имат подобно на тях развито "висше сетиво" не изискват вече такива доказателства. Те могат да говорят за това на другите хора, както един пътешественик разказва за Америка на тези, които изобщо не са виждали този континент, но биха могли да си го представят, защото биха видели всичко, което той е виждал, стига да им се представя удобен случай.

Но съзерцателят на свръхсетивния свят не трябва да говори за тях само на духовните изследователи. Неговите думи се отнасят до всички хора. Защото той казва такива неща, които се отнасят до всеки; нещо повече: никой не може да бъде "човек" в истинския смисъл на думата, без познанието за тези неща. Той говори на всички хора, защото му е известно, че има различни степени в разбирането на това, което той учи. Той знае също, че тези, които не са толкова далеч от мига на истинското духовно изследване, могат да го разберат. Понеже на всеки човек са дадени усетът и разбирането на истината. И той преди всичко се обръща към тази способност за разбиране, свойствена на всяка здрава душа. Той знае, че в това разбиране има една сила, която постепенно трябва да отведе към висшите степени на познанието. Чувството за истината с действително вълшебникът, който разтваря "окото на духа" дори на тези, които не виждат нищо от това, за което им се говори. Това чувство се заражда в тъмнината.

Душата не вижда нищо, но чрез това чувство тя схваща силата на истината и постепенно в нея се събужда "висшето сетиво". В зависимост от индивидуалността, постигането на тази цел може да трае по-дълго или по-късо време; но който е надарен с търпение и постоянство сигурно ще я постигне. Защото, ако не може да се оперира всеки, който е физически слеп, то всяко духовно око може да се отвори и само въпрос на време е когато ще се отвори.

Учеността и научната образованост не са предварителни условия за развитието на това висше сетиво. То може да се развие, както у обикновения, простоват човек, така и у високо ерудирания учен. Това, което днес се нарича "действителна наука", може дори да попречи на тази цел, защото тя, съобразно с природата си, приписва "реалност" само на нещата, достъпни за обикновените сетива.

Колкото и големи да са заслугите, които има за познанието на тази реалност, тя създава и много предразсъдъци, които затварят достъпа до висшата реалност, когато иска да приложи към всяко човешко знание, каквото и да е естеството му, това, което е меродавно и благотворно само в нейната собствена област.

Срещу всичко това, което се казва тук, често се възразява: за човешкото познание съществуват веднъж и завинаги "непреодолими граници". Тези граници не могат да се преминат и следователно, всички познания, които не ги зачитат, трябва да бъдат отхвърлени. А този, който твърди, че познава нещата, които лежат несъмнено отвъд границите на човешката познавателна способност, се смята за умопобъркани. Едно такова възражение може да остане напълно без внимание, защото се забравя, че висшето познание се предшества от развитие на човешките познавателни способности. Така че неща, които преди едно такова развитие се намираха отвъд границите на познанието, влизат напълно вътре в тези граници, след като пробудят способностите, които дремят във всеки човек.

Един съществен въпрос е: защо е необходимо да се говори за тези неща на хората чийто познавателни сили още не са пробудени и които, следователно, остават недостъпни за тях? Но не по този начин трябва да се гледа на въпроса. За разкриването на тези висши истини са необходими известни способности; след като са открити, те могат да се споделят и тогава всеки човек, който притежават здраво чувство за истина и си служи с безпристрастна логика, може да ги разбере. Тази книга не разглежда нищо, което да не дава на онзи, който я приема без интелектуален предразсъдък и със свободно чувство за истина, впечатлението за истините, чрез които можем да се приближим по един задоволителен начин до загадката на човешкия живот и на Вселената. Въпросът, който се

поставя е следният: ако това, което твърди тази книга е истинно, тогава намира ли в нея животът едно задоволително обяснение? Вие ще видите, че животът на всеки един от вас ще потвърди тази истина.

За да бъдеш "учител" в едни такива висши сфери на битието, не е достатъчно да си отворил висшето сетиво у един човек. Към това призвание принадлежи и "науката" за тези сфери, както и преподаването на науката за обикновената действителност принадлежи към професията на обикновения учител. Тъй както един човек не е учен поради това, че притежава добре развити сетива, така също той не е "мъдрец" поради това, че е добил висшето зрение. И понеже всяка истина, била тя "нисша" или "висша" не е нищо друго, освен една от страните на човешката същност, човекът, невеж по отношение на низшите познания ще остане невеж и по отношение на по-висшите познания.

У човека, който се чувства призван чрез едно духовно предназначение да открие висшите сфери на битието, този факт събужда безгранично чувство за отговорност. Той му налага скромност и въздържаност. Но и не трябва да попречи на никого да се занимава с висшите истини, дори и на онези, на когото животът не позволява да се посвещава в обикновените науки. Защото човек може напълно да следва дълга си на човек, без да знае нещо за ботаниката, зоологията, математиката или каквато и да е друга наука. Но никой не може да бъде в пълния смисъл на думата "човек", ако не е проникнал по някакъв начин в същината и призванието на човека които ни открива Духовната Наука.

Най-висшият идеал, към който могат да издигнат поглед човешките очи, е назован "божествено". И човекът чувства, че неговата върховна съдба и висше призвание са свързани независимо от начина, с това Божествено. Поради това мъдростта, която надхвърля света на сетивата и която открива на човека същността и съдбата му, може да се нарече "Божествена мъдрост" или "Теософия".

Изследването на духовните процеси, които стават в човешкия живот и във Вселената, може да се означава като Духовна наука. В тази книга съм събрал данните, които се отнасят особено към духовната сърцевина на човешкото същество: ето защо името теософия и подхожда, понеже е било употребявано в същия смисъл от векове насам.

В такъв дух и от такива убеждения в тази книга се дава една скица за схващането на Вселената според Теософията.

Авторът, който излага теософския светоглед, не иска да представи нищо, което за него е в обикновения смисъл факт, както едно преживяване във външния свят е факт за очите, ушите или обикновения разум. Тук имаме работа с преживявания, достъпни за всеки човек, решил да след-

ва пътя, наречен в една отделна глава от този труд "Пътят на познанието". Становището, отговарящо на нещата от духовния свят е това, което признава на нормално развития ум и сетива, способността да схващат всяко учение, което произтича от висшите светове. То допуска, че ако се направи една важна стъпка в развитието на истинското зрение, въпреки, че е необходимо и друго, за да се постигне то. Да се изостави този път и да се търси чрез други средства достъпа до висшите светове, означава да се затворят вратите пред висшето познание. Да имаме за основен принцип признаването на висшите светове само след като ги видим, означава да се попречи на това зрение. Волята да разберем чрез здравото мислене това, което после ще наблюдаваме, означава да се подпомогне свръхсетивното зрение. А това означава да пробудим като по вълшебен начин появата на онези решителни сили в душата, които после ще я отведат до "погледа на ясновидача".

ЕСТЕСТВОТО НА ЧОВЕКА

Следните думи на Гьоте показват по един хубав начин началото на един от пътищата, по който стигаме до естеството на човека: "Щом като човек започне да осъзнава предметите, които го заобикалят, той започва да ги разглежда по отношение на себе си; и с право, защото цялата му съдба зависи от това, дали те ще му допаднат или не, от привлекателността, която той намира в тези предмети или отвращението, което те му вдъхват, от това дали те ще му донесат някаква полза или ще му навредят. Този напълно естествен начин да се разглеждат и оценяват нещата, изглежда да е толкова лесен, колкото и необходим, но човекът е проявил тук хиляди грешки, които често го засрамват и огорчават. Една далеч по-трудна работа предприемат тези, които със своето живо увлечение към познанието се стремят да наблюдават нещата в природата сами по себе си и в техните отношения едно към друго; защото те скоро забелязват липсата на мярката, която им би дошла на помощ, когато те, като човешки същества разглеждат нещата по отношение на самите себе си. Липсва им мярката, представена от благоприятното или неблагоприятното впечатление, от привлекателността или отвращението, от ползата или вредата, които нещата им причиняваха. Те трябва напълно да се отрекат от тази мярка, те трябва да разглеждат нещата с безразличието на сякаш божествени същества, така както тези неща са сами по себе си, а не както им се харесват. Така истинският ботаник не трябва да засяга нито красотата, нито полезността на растенията, той трябва да изследва тяхното устройство и отношението им към останалия растителен свят; и както всички те са извикани на живот и огрени от слънцето, така и той трябва да ги наблюдава и обхваща със същия спокоен поглед, като взема

мярката и данните за това познание не от себе си, а от кръга на нещата, които наблюдава"

От тази мисъл на Гьоте, вниманието ни се насочва към три неща. Първо, това са самите предмети, чието съществуване ни се открива постоянно чрез нашите сетива, които усещаме, миришем, вкусваме, чуваме и виждаме. Второ, това са впечатленията, които те предизвикват у нас и които ги характеризират като нещо, което се отвращаваме; като нещо, което намираме за приятно или неприятно, за полезно или вредно. И трето, това са познанията, които придобиваме като, така да се каже "божествени" същества, за естеството на тези предмети; това са тайните на битието и на действието на тези предмети, които ни се откриват.

Тези три сфери се различават ясно в човешкия живот. Така, човек си дава сметка, че е втъкан в света по три различни начина. Първия начин се свежда до това, което му е вродено, което той приема непосредствено като даден сетивен факт. Чрез втория начин той прави света свое собствено достояние, нещо, което има значение за него. Третият начин представлява целта, към която той трябва непрестанно да се стреми. Защо светът се показва на човека по такъв троичен начин? Едно просто наблюдение може да ни изясни това: минавам една ливада, пълна с цветя. Цветята ми показват цветовете си, които виждам с очи. Това е факт, който приемам като даден. Изпитвам удоволствие от пищността на цветовете.

С това правя този факт родствен със себе си. Чрез моите чувства аз свързвам цветята със собственото си съществуване. След една година минавам отново през същата ливада. Тук има нови цветя, изпитвам чрез тях една нова наслада.

Удоволствието ми от предишната година изплува като спомен. Той е в мен; предметът, от който то е възбудено, е в миналото. Но цветята, които виждам сега са същите, както тези от миналата година; те са израснали по същите закони, както и онези. Ако аз съм изучил тези закони и съм схванал тяхното естество, ще ги открия отново в тазгодишните цветя, както съм ги открил и в тези от миналата година. Цветята от миналата година са изчезнали, ще си помисля аз, насладата, която те сами причинили, остава само в спомена ми. Той е свързан само с моето съществуване.

Това обаче, което съм познал миналата година за цветята и което отново познавам тази година, ще остане в мен, докато растат такива цветя. Това естество и тези закони, които ми се откриват, не зависят от моето съществуване, както зависи от него моето удоволствие. Моето чувство на удоволствие остава в мен; законите, същината на цветята остават извън мен, в света.

Ето как човекът постоянно е свързан със света по три начина. Нека засега да не влягаме нищо друго в този факт, а да го схванем така, както ни се представя. От това следва, че човекът има три страни в своето естество. Тях трябва да означим с думите тяло, душа и дух. Този, който свързва каквито и да са предубеждения или хипотези с тези три думи, не може да разбере следващите обяснения.

Под Тяло разбирам това, чрез което нещата от заобикалящия ни свят се откриват за нас, както при горния пример с цветята от ливадата.

Под Душа разбирам това, чрез което човекът свързва нещата със своето съществуване, това, чрез което той изпитва удоволствие или страдание, привличане или отблъскване по отношение на нещата.

Под Дух разбирам това, което му се открива, когато, според изрази на Гьоте, разглежда нещата "сякаш като божествено същество". В този смисъл човекът е съставен от тяло, душа и дух.

Чрез Тялото човек е способен веднага да влезе във връзка с нещата. Благодарение на Душата, той запазва в себе си впечатленията, които те са му направили; и със своя Дух той открива това, което нещата пазят за себе си. Само ако разглеждаме човека по отношение на тези три страни, можем да се надяваме, че ще осветлим естеството му, защото тези три страни показват по три различни начина положението му в света.

Неговото тяло го поставя във връзка с нещата, които са му дадени отвън на неговите сетива. Веществата на външния свят съставляват неговото тяло; силите на външния свят действуват в него. Той може да наблюдава собственото си телесно съществуване по същия начин, по който наблюдава предметите на външния свят със сетивата си. Обаче невъзможно е да разглежда по същия начин съществуването на своята душа. Всичко, което представлява в мен телесни процеси, аз мога да схвана с физическите сетива. Но моето удоволствие или страдание, моята радост или скръб, не могат да бъдат възприемани с помощта на физическите сетива, нито от мен, нито от някой друг. Физическото съществуване на човека е достъпно за всички и за всяко възприятие; душевното е сфера, недостъпна за физическите възприятия; животът на душата е един собствен свят за човека, който той носи само в себе си. Най-после, чрез Духа, външният свят му се открива по един по-висш начин. В него наистина се откриват тайните на света; но в духа той излиза извън себе си и оставя нещата да говорят на своя собствен език, относно това, което има значение за тях, а не за него.

Човекът отправя поглед към звездното небе: възхищението, което изпълва неговата душа, му принадлежи; вечните закони на звездите, които той схваща в духа, в мисълта, не му принадлежат; те принадлежат на самите звезди.

Следователно човекът е гражданин на три свята. Чрез Тялото си той принадлежи на света, който неговото тяло възприема; чрез Душата си той изгражда своя собствен свят; чрез своя Дух той открива един свят, който е по-висш от другите два.

Ясно е, че въпреки съществените различия между тези три свята, чрез три различни начина на наблюдение, ще съумее да постигнем яснота за участието на човека във всеки един от тях.

І. ФИЗИЧЕСКАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА

Чрез физическите сетива ние познаваме тялото на човека; при това начинът на наблюдение, който му е свойствен, не може да е друг освен този, с който се познават сетивно възприемаемите неща. Човекът може да бъде разглеждан, както се разглеждат минералите, растенията, животните. Той е сроден с тези три форми на съществуване. Подобно на минералите, той изгражда своето тяло с помощта на веществата, взети от природата; подобно на растенията, той расте и се размножава; подобно на животните, той възприема предметите, които го заобикалят и чрез впечатленията, които те оставят в него, изгражда своя вътрешен живот. Следователно, имаме право да признаем в човека едно минерално, едно растително и едно животинско съществуване.

На различието в строежа на минералите, растенията и животните отговарят трите форми на тяхното съществуване. Този строеж - фигурата - е това, което може да се назове тяло. Но човешкото тяло се различава от животинското. Тази разлика трябва да се признае от всеки човек, каквото и да мисли той относно сродството на човека с животното. И най-радикалният материалист, който отрича всичко душевно, не може да не се подпише под следното изречение на Карус от неговите съчинения "Органът на познанието на природата и духа": "най-финият и интимен строеж на нервната система и на мозъка остава за атома и физиолога една неразрешима загадка; но че концентрацията на тази тъкан се увеличава все повече и повече в животните и достига у човека една степен, както при никое друго същество, е един напълно установен факт; този факт е от най-голямо значение за интелектуалното развитие на човека. Може да се твърди, че той е достатъчен, за да го обясни. Когато мозъкът не се е развил достатъчно, както при микроцефалите и идиотите, се разбира от само себе си, че не може да става дума за изявяване на собствените идеи и познание, както не може да става дума за продължение на вида у хора с атрофирани органи за размножение. В замяна на това, едно хармонично и силно устройство на целия човек и особено на мозъка, не може, наистина да замести гениалността, но във всеки случай дава първото и най-необходимо условие за едно висше познание"

Освен трите форми на съществуване, които се приписват на човешкото тяло: минералната, растителната и животинската, трябва да му припишем и една четвърта, специфична човешка форма. С минералната си форма на съществуване, човекът е сроден с целия видим свят, чрез растителната - с всички същества, които растат и се размножават, с животинската форма - с всички, които възприемат своята среда и развиват един вътрешен живот чрез външни впечатления; но чрез човешката форма, той образува вече, дори и от гледна точка на тялото, едно царство за себе си.

II. ДУШЕВНАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА

Като собствен вътрешен свят, душевната същност на човека се отличава от неговата физическа същност. Нейният специфичен характер изпъква още щом като обърнем внимание дори на най-елементарното сетивно усещане. Никой не може да знае непосредствено, дали някой друг преживява едно сетивно усещане по същия начин, както и той самия. Известно е, че има хора далтонисти. Тези хора виждат нещата, оцветени в сив оттенък. Други са слепи само за определени цветове. Образът на света, който им дават техните очи, е различен от този на нормалните хора. Същото може да се каже повече или по-малко и за другите сетива. От това непосредствено следва, че простото усещане принадлежи на вътрешния свят. Чрез моите физически сетива аз мога да възприема червената маса, която възприема и другия човек; но аз мога да възприема усещането на другия за червения цвят. Следователно, сетивното усещане трябва да се означава като душевно явление. Когато този факт се изясни цялостно, тогава вътрешните преживявания скоро ще престанат да се разглеждат само като мозъчни процеси или като нещо подобно.

Със сетивното усещане, преди всичко, се свързва чувството. Едни усещания предизвикват у нас удоволствие, а други - страдание. Това са трептенията на нашия вътрешен, душевен живот. В своите чувства, човекът сътворява един втори свят, който трябва да се прибави към онзи свят, който му въздейства отвън. Тук се добавя нещо трето: волята. Чрез нея човекът се противопоставя на външния свят. Човешката душа сякаш се излива навън чрез своите волеви действия. Действията на човека се различават от събитията на външната природа по това, че те носят печата на неговия вътрешен живот. Така, спрямо природата, душата е нещо присъщо на човека. Той получава дразнения от външния свят и в съответствие с тях изгражда един собствен свят. Тялото става предпоставка за живота на душата.

III. ДУХОВНАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА

Душевният живот на човека не се определя изключително и само от тялото. Ние не блуждаем безцелно и напосоки от едно усещане към друго, нито пък действуваме само под впечатлението на всяко дразнене, което идва отвън или от процесите в нашето тяло. Ние размишляваме върху нашите възприятия и действия. Чрез размишлението върху своите действия той внася една разумна цялост и логика в своя живот. Той знае, че изпълни достойно своето призвание като човек само тогава, когато се ръководи от правилни мисли, както в познанието, така и в делата си. Следователно, душата е поставена пред една двойна необходимост. Тя се определя от законите на тялото; това е необходимост, наложена от законите на природата; тя може да се определя и от законите, които водят към правилно мислене, защото сама признава тяхната необходимост. Човекът е подчинен на природата чрез законите на вещественообмяната; на законите на мисълта той сам подчинява себе си.

Така той принадлежи на един висш порядък, по-висш от този, на който принадлежи чрез своето тяло. Този порядък е духовният. Това е областта на духа. Колкото по-различен е телесният живот от душевния, толкова по-различен е душевният живот от духовния. Докато просто се говори за частици въглерод, азот, водород, кислород които се движат в тялото, душата още не се появява. Душевният живот започва едва тогава, когато вътре в едно такова молекулярно движение се появи усещането: вкусвам нещо сладко, изпитвам удоволствие. Ние съвсем не се издигаме до духа, докато разглеждаме само душевните изживявания, произтичащи от външния свят или от живота на тялото. Душевното е основата на духовното така, както телесното е основа на душевното.

Естественикът се занимава с тялото, душевният изследовател (психологът) - с душата, духовният изследовател - с Духа.

Да осъзнае в самия себе си разликата между тяло, душа и Дух и да я изясни, е едно изискване, което се предявява към всеки, който иска да разкрие естеството на човека със силата на своето мислене.

IV. ТЯЛОТО, ДУШАТА И ДУХЪТ

Ние можем да изясним собственото си естество по един правилен начин, само ако открием значението на мисленето за нашата човешка природа. Мозъкът е физическия инструмент на мисленето. Както за виждането на цветовете е необходимо едно добре развито око, така и за мисълта е необходим един добре развит мозък. Цялото тяло на човека е устроено така, че то намира в органа на Духа, в мозъка, своята върхна точка. Строежът на човешкия мозък може да се разбере само тогава, когато той се разгледа с оглед на неговата задача. Тя се състои в това, че мозък

кът е телесната основа на мислещия Дух. Това се потвърждава от едно сравнително изследване на животинския свят. У земноводните главния мозък е още малък за разлика от гръбначните; при бозайниците той става по-голям. У човека той е относително най-големия орган в целия организъм.

Много предразсъдъци се противопоставят на възгледа, който съм възприел тук относно мисленето. Някои хора са склонни да принижават мисленето и да поставят по-високо "вътрешния чувствен живот, усещането". Често чуваме: не чрез "студеното мислене", а чрез топлината на чувството, чрез непосредствената сила на усещанията, човек ще се издигне до висшите познания. Хората, които говорят така, се страхуват да не притъпят чувствата си чрез една ясна мисъл. Те имат право, само по отношение на обикновената мисъл, тази, която е валидна единствено от гледна точка на прагматизма. Но при мисленето, което отвежда до висшите области на съществуването, не е така. Няма такова чувство и такъв ентусиазма, които могат да се сравнят с топлината, красотата и възвишеността, които събуждат в нас чистите, кристално ясни мисли, отнасящи се до висшите светове. Най-висшите чувства не са тези, които възникват от "само себе си", а онези, които придобиваме от енергийната мисловна работа.

Човешкото тяло е устроено с оглед на мисленето. Тези вещества и сили, които се намират в минералното царство, могат да се намерят в човешкото тяло свързани по такъв начин, който позволява появата на мисленето. Това минерално тяло, устроено с оглед на тази своя задача, ще наречем физическо тяло на човека.

Подчиненото на мозъка като на собствен център минерално тяло възниква чрез размножаването. И получава своята развита форма чрез растежа. Размножаването и растежът са общи за човека, растенията и животните. Чрез размножаването и растежа животното се отличава от неживия минерал. Живото същество възниква от живо същество чрез зародиша. Една жива връзка свързва потомъка с предшественика; силите чрез които възниква минералът, са насочени към веществата, които го съставят.

Един планински кристал се образува от външните сили на силиция и кислорода които се съединяват в него. Но силите, които образуват един дъб, трябва да потърсим по един обиколен път, чрез зародиша на бациния и майчиния организъм. Формата на дъба се получава при размножаването от предците към потомците. Тук се намираме пред вродени, присъщи на живото същество условия.

Имаше един груб възглед, който вярваше, че низшите организми, дори рибите, могат да произлязат от тинята. Формата на живото същество се

предава чрез наследяването. Как се развива едно живо същество, зависи от какъв бащин или майчин организъм е произлязло то или, с други думи, към какъв вид то принадлежи.

Веществата, от които то се състои, се променят непрекъснато; но през цялото време на съществуването си, то запазва характерните особености на своя вид и ги предава на своето потомство. Видът е това, което определя съчетанието на веществата. Тази сила, която изгражда и формира отделния вид, ще нарека жизнена сила. Както минералните сили се изразяват в кристалите, така и градивните жизнени сили се изразяват във видовете или формите на растителния и животински свят.

Ние възприемаме минералните сили с помощта на сетивата. Ние можем да възприемаме само това, за което разполагаме с едно или друго сетиво. Без окото ние не можем да възприемаме светлината, а без ухото – звука. От сетивата, които човекът притежава, низшите организми имат само осезанието. За тях са налице - по един човешки начин на възприемане - само онези минерални сили, които са достъпни за осезанието. В степента, в която са развити другите сетива при висшите животни, светът за тях, както и за човека, е много по-богат и разнороден. Следователно, от сетивните органи на едно същество зависи дали външния свят се представя пред него като усещане, като възприятие. Това, което съществува във въздуха като определено движение, у човека се превръща в усещане на звука.

Човекът изобщо не възприема проявленията на жизнената сила с обикновените сетива. Той вижда цветовете на растенията, усеща тяхното уханье, но жизнената сила остава скрита за този род наблюдение. Но колкото малко основание има слепия да отрича цветове, които не вижда, толкова малко основание имаме и ние отречем жизнената сила, въпреки че не я виждаме с обикновените сетива. Цветовете съществуват за слепия, когато той вече е опериран; също така и за хората за възприемаеми тези сътворени от жизнената сила видове на животни и растения, а не само индивиди, стига съответните възприемателни органи да са налице. Сега, за човека се открива един съвсем нов свят. Той възприема не само цветовете, уханията и т. н. на живите същества, а животът на тези живи същества сам по себе си. Във всяко растение, във всяко животно, освен физическата форма, той чувства още и изпълнената с живот духовна форма. Нека да изразим тази духовна форма като я назовем етерно тяло или жизнено тяло*. (* Дълго време авторът на тази книга преработваше това, което нарече тук етерно или жизнено тяло и на което даде названието "тяло на строителните сили". Той бе принуден да стори това, поради чувството, че е изключително важно да се избегне смесването на това, което ние наричаме "етерно тяло", с "жизнената сила" на старата

естествена наука. В известен смисъл, авторът е съгласен с модерните учени, които отхвърлят старото схващане, претендиращо да обясни особения начин, по който неорганичните сили действуват в организма. Но това, което действува в организма като "неорганично", не действува никъде другаде, освен в неорганичния свят. Законите на неорганичната природа в организма са същите, както и в кристала. Но в организма съществуват нещо, което не е неорганично: това е творческият живот. Неговата основа е етерното тяло или "тяло на строителните сили". Допускането на неговото съществуване не би навредило на задачите, които си поставя естествознанието: това, което се наблюдава като дейност на силите в неорганичната природа, да се проследи също и в света на организмите. Духовният изследовател говори за етерно тяло, доколкото в организма се открива нещо друго, освен това, което съществува в неорганичния свят. Въпреки всичко, авторът не намира основание да замести тук израза "етерно тяло" с "тяло на строителните сили", защото в цялостния контекст, за всеки, който иска да вникне в него, е изключено да бъде погрешно разбран.)

За изследователя на духовния живот, този въпрос се представя по следния начин - за него етерното тяло не е простия сбор от веществата и силите на физическото тяло, а една самостоятелна реална същност, която оживява така наречените физически вещества и сили. От гледна точка на Духовната Наука, ние твърдим: обикновеното физическо тяло, напр. Един кристал, дължи своята форма на неорганичните градивни сили, свойствени на инертните вещества; едно живо тяло не дължи своите форми на тези сили, защото в мига, когато животът го напусне и в него остават само физическите сили, то се разлага. Жизненото тяло е една такава същност, която във всеки момент, докато трае животът, предпазва физическото тяло от разлагане.

За да се види това жизнено тяло, за да се възприеме то в едно друго същество, необходимо е едно пробудено духовно око. Без него, съществуването на жизненото тяло може да се приеме с логически основания; но то може да се съзерцава само с духовно око, както и цветовете се виждат с физическото око.

Не трябва да се смущаваме от израза "етерно тяло" не трябва да се дава друг с мисъл, освен този, който му приписваме. И както физическото тяло в своето устройство носи изображението на своята задача, така и етерното тяло носи в себе си отпечатъка на своето предназначение. Това може да бъде разбрано само с оглед на мислещия Дух. Поради неговата зависимост от мислещия Дух, то се различава от етерното тяло на растенията и животните.

Както чрез физическото тяло човек принадлежи на минералния свят, така чрез етерното си тяло той принадлежи на жизнения свят. След смъртта физическото тяло се разтваря в минералния свят, а етерното тяло - в жизнения свят. С "тяло" тук трябва да се означава това, което дава на едно същество "форма", "образ", "фигура".

Тук изразът "тяло" не трябва да се смесва със сетивната телесна форма. В смисъла, който аз влагам тук, то може да се употреби и за всичко, което е от душевно и духовно естество.

Жизненото тяло е все още нещо външно за човека. С първото усещане, само вътрешно същество отговаря на външното дразнение. Колкото и далеч да проследяваме това, което се нарича външен свят, никъде не можем да намерим усещането.

Лъчите на светлината проникват вътре в окото, те се разпространяват навътре в него до ретината. Тук те предизвикват химически процеси /в т. нар. еритропсин/; действието на това дразнение се разпространява по сетивния нерв до главния мозък; там възникват нови физически процеси. Ако можехме да ги наблюдаваме, бихме ги видели като всички други физически явления в някоя точка на външния свят. Ако можех да наблюдавам жизненото тяло, щях да възприема как физическият процес в мозъка е едновременно и жизнен процес. Но и там не се намира усещането за цвета, който се приема от светлинните лъчи чрез окото. То възниква едва в душата на този, който възприема цвета и ако неговата същност се изчерпваше само с физическото и етерното тяло, той не би притежавал изобщо усещане. Дейността, чрез която се създава усещането, изцяло се различава от действието на жизнената градивна сила. Чрез това действие произлиза едно вътрешно изживяване, без което всичко би останало в рамките на обикновените жизнени процеси, каквито се наблюдават при растенията. Да вземем един човек, който получава впечатления от всички страни. Същевременно ние трябва да си го представим като извор на една дейност, която се насочва във всички посоки, откъдето той получава впечатленията. Към всяка посока и страна, усещанията отговарят на съответните впечатления. Центъра на тази дейност аз наричам сетивна душа. Тази сетивна душа е също толкова действителна, колкото и физическото тяло. Когато пред мен стои един човек и аз се абстрахирам от неговата Сетивна Душа, тогава аз го виждам просто като физическо тяло - това е същото, когато от една картина аз виждам само платното.

Относно възприемането на Сетивната Душа трябва да се каже същото, което бе казано по-горе по отношение на етерното тяло. Физическите органи са "слепи" за нея, както и за онзи орган, чрез който животът може да се възприема като такъв. Но така както чрез този орган се възпри-

ема етерното тяло, чрез един още по-висш орган може да се възприеме по свръхсетивен начин и вътрешния свят на усещанията. Човекът усеща по този начин не само впечатленията от физическия и жизнен свят, той съзерцава усещанията. За наблюдател с такъв възприемателен орган, сетивният свят на другите хора става обективна действителност. Не трябва да смесваме животът на нашите усещания с този на другите хора.

Всеки един от нас може да проникне в своя собствен свят на усещанията; но светът на усещанията на едно друго същество може да се съзерцава само ясновидецът който притежава отворено "духовно око". Когато човек не е ясновидец той познава света на усещанията само като собствени и "скрити" душевни изживявания; когато духовното око е отворено, това, което иначе живее само във "вътрешния" свят на едно друго същество, става открито за обективния духовен поглед.

За да се избегне всяко недоразумение, тук подчертаваме, че самият ясновидец не изживява в себе си това, което едно друго същество притежава като съдържание на своя вътрешен свят. Нормално човек изживява тези усещания от гледище на своя вътрешен свят, докато ясновидецът ги възприема като тяхно откровение.

Сетивната Душа зависи от етерното тяло, що се отнася до нейното действие. Защото тя извлича от него елементите на това, което трябва да се прояви като усещане. И понеже етерното тяло е животът на физическото тяло, то Сетивната Душа зависи и от него по един коствен начин. Само при едно добре устроено и правилно функциониращо око са възможни адекватните възприятия на цветовете. Така тялото влияе на Сетивната Душа като определя и ограничава нейната дейност. Тази дейност живее вътре в душата посредством границите, поставени от тялото. Тялото, следователно, е изградено от минерални вещества, оживено е от етерното тяло, като самото то ограничава Сетивната Душа. Който притежава гореспоменатия орган за "съзерцаване" на Сетивната Душа, той ще я види като ограничена от тялото.

Но границите на Сетивната Душа не съвпадат с тези на физическото тяло. Тя се издига много над физическото тяло. Оттук може да се заключи, че тя е много по-силна, отколкото е то. Обаче силата, която я ограничава, произлиза от физическото тяло. Ето как между физическото тяло и етерното тяло от една страна, и Сетивната Душа от друга, се разполага още един особен елемент на човешкото същество. Това е душевното тяло или "тялото на усещанията". Може да се каже, че една част от етерното тяло е по-фина от останалата и тази по-фина част от етерното тяло изгражда едно единство със сетивната душа, докато по-грубата част изгражда едно единство с физическото тяло. Но, както споменах Сетивната Душа се издига над Душевното Тяло.

Това, което тук наричаме усещане, не е нищо друго освен елемент от душевната същност. (Избрах изразът "сетивна душа" за опростяване на нещата.). Към усещанията се прибавят чувствата на удоволствие и страдание, инстинктите, страстите. Всичките имат същия личен характер, както и усещанията, и зависят, както тях, от тялото.

Ако Сетивната Душа, от една страна, влиза във взаимодействие с тялото, също така тя взаимодействува и с мисленето, с Духа. Преди всичко, мисленето и служи. Ние градим своите мисли въз основа на усещанията и така стигаме до обяснение на външния свят. Детето, което се е изгорило, размишлява и стига до мисълта: "огънят пари". Също така ние не следваме слепешком своите влечения, инстинкти и страсти; а чрез размишлението стигаме до подходящия момент, за да ги удовлетворим.

Това, което наричаме материална култура, се е развило напълно в тази посока. Тя се състои в приноса, който мисленето има спрямо Сетивната Душа. За тази цел се изразходва колосална мисловна сила. Тъкмо тя е построила корабите, железопътните линии, телефона и телеграфа; всичко това служи в по-голяма част за удовлетворяване на желанията на сетивната душа. Както жизнената строителна сила прониква физическото тяло, така и силата на мисълта прониква Сетивната Душа. Жизнената строителна сила свързва физическото тяло за предшественика с това на потомъка и така го подчинява на една закономерност, която не се подчинява на чисто минералния принцип. Мисловната сила подчинява душата на една закономерност, която не е характерна за Сетивната Душа.

Посредством Сетивната Душа, човекът се сродява с животното. Още при животното ние забелязваме усещания, влечения, инстинкти и страсти. То им се подчинява сякаш. Тук те не са свързани със самостоятелни мисли, а с импулси, които произлизат от непосредствените изживявания. Същото до известна степен и с недоразвития човек. Следователно, Сетивната Душа се различава от по-развития висш елемент на душата, който кара мисленето, ще наречем разсъдъчна душа. Тя може да се назове още "сърдечна душа" или "сърце". Разсъдъчната Душа пронизва Сетивната Душа. Ясновидецът, който притежава органа за "съзерцание" на душата, вижда Разсъдъчната Душа като едно особено същество в сравнение с обикновената Сетивна Душа.

Чрез мисленето, човекът преминава границите на собствения си личен живот. Той добива способност, която се простира извън неговата душа. За него се разбира от само себе си, че законите на мисленето са в хармония, той се чувства в света като у дома си. Тази хармония е един от най-важните факти, чрез които човекът опознава собствената си природа. В душата си човекът търси истината; не само душата, но и нещата в света се изразяват и разкриват в нея. Това, което се познава чрез мисле-

нето като истина, има една собствена и независима стойност, която зависи не само то душата, а се отнася и към нещата от света.

С възхищението си от звездното небе, аз живея в себе си. Мислите, които развивам върху траекторията на небесните тела, имат за мисленето на всеки друг човек същото значение, каквото и за мен. Би било безсмислено да се говори за моята възхита, ако аз самия не съществувах; но не е така безсмислено да се говори за моите мисли, без изобщо да става дума за мен. Защото истината, която мисля днес, вчера е била вярна, ще бъде вярна и утре, дори ако се занимавам само днес. Ако едно познание ми доставя радост, тази радост има стойност до тогава, докато тя живее в мен; истината на познанието има своята стойност изцяло и независимо от тази радост. Душата, която схваща истината, се свързва с нещо, което носи определена стойност в себе си. Последната не изчезва с усещането на душата, както и не се е родила от него. Чистата истина не възниква и не изчезва: тя притежава една стойност, която не може да бъде унищожена.

Това не противоречи на факта, че някои отделни човешки "истини" имат само преходна стойност и в определен момент се появяват като частични или пълни заблуждения. Тогава трябва да се каже, че истината съществува сама по себе си, при все че човешките мисли са само нейните преходни разновидности. Дори и Лесинг, който смяташе, че цялата чиста истина съществува само за Бога, се удовлетворява от вечния стремеж към истината и не отрича вечната и стойност, а я утвърждава. Защото само това, което има вечна стойност, може да предизвика вечен стремеж към търсене. Ако истината не би била независима в себе си, тя би получила стойността си от човешкото душевно усещане и тогава тя не би могла да бъде една единствен. А цел за всички хора. Доколкото се стремим към нея ние признаваме нейната независима стойност.

Същото е и с истински доброто. Нравственото добро е независимо от влеченията и страстите, доколкото то не се ръководи от тях, е им повелява. Удоволствието или неудоволствието, привличането и отвращението са лични чувства за човека; дългът стои над удоволствието и неудоволствието - той царува над тях.

За човека, дългът може да е поставен толкова високо, че той да жертвува живота си за него. И човекът облагородил своите наклонности, удоволствия, така че те без принуда да следват признатия от него дълг. Както истината, така и нравствено доброто притежават една вечна стойност, която не идва от Сетивната Душа. Когато човек оживява в душата си независимата истина и независимото добро, той се издига над Сетивната Душа. Вечният Дух озарява последната. Една неугасваща светлина се запалва в нея. Доколкото душата живее в тази светлина, тя участва

във вечното начало. Тя свързва с него своето собствено съществуване. Това, което душата носи в себе си като истина и добро, е безсмъртно. Това, което се събужда като вечно начало в душата, ще нарека съзнаваща душа

За съзнание може да се говори още при низшите душевни прояви. Дори и най-обикновеното усещане се придружава от съзнание. В този смисъл съзнанието съществува и у животните. Под Съзнаваща Душа тук разбирам ядрото на човешкото съзнание, с други думи, душата в душата. Съзнаващата Душа се различава като един особен елемент на душата от Разсъдъчната Душа. Последната все още е вплетена в усещания, възбуди и афекти. Всеки човек знае, че истинно е най-напред това, което се преживява в усещанията. Но трайната истина е едва тази, която е освободена от всякаква симпатия и антипатия, предизвикани от усещането. Истината е вярна и действителна, дори ако се противопоставя на всички лични чувства. Онази област от душата, в която живее тази истина, аз наричам съзнаваща душа. Както в тялото, така и в душата се различават три съставни части: сетивна душа, разсъдъчна душа и съзнаваща душа. И като тялото действа отдолу нагоре ограничавайки душата, така и духът въздейства отгоре надолу като я разширява. И колкото повече душата се изпълва от истината и доброто, толкова повече расте и става по-всеобхватно вечното начало в нея.

За тези, които могат да "съзерцават" душата, сиянието на една душа, в която живее вечното начало, е толкова действително, колкото и светлината на един пламък за физическото око. За "ясновидеца", физическият човек е само част от целия човек. Тялото съществува като най-грубо образование, което се прониква от другите части на душата. Като една жизнена форма, етерното тяло изпълва физическото тяло; от всички страни над етерното тяло се разполага душевното тяло /астралната форма/. От друга страна, високо над него се разполагат Сетивната Душа, а над нея и Разсъдъчната Душа, която се разширява толкова по-мощно, колкото повече се изпълва с истината и доброто. Защото тъкмо истината и доброто поражда този растеж на Разсъдъчната Душа.

Човек, който би живял изключително само със своите склонности, удоволствия или неудоволствия, би имал една Разсъдъчна Душа, чиито граници биха съпадали с границите на Сетивната Душа. Това образование, всред което физическото тяло се появява като обвито в един облак, може да се назове човешка аура. С нея се обогатява "естеството на човека", ако тя се разгледа по начина, по който това съчинение се опитва да я изложи.

В хода на детското развитие настъпва такъв момент от живота на човека, когато той за пръв път се усеща като едно независимо същество

спрямо целия останал свят. За хората с фина чувствителност, това е едно преживяване с важни последици.

Поетът Жан Пол разказва следното в своите спомени: "никога няма да забравя вътрешното събитие, още неразказано на никого, когато се роди моето самосъзнание. Бих могъл да отбележа мястото и времето, когато това стана. Една сутрин, тогава бях съвсем малко дете, стоях прав пред прага на вратата и гледах наляво към камината, когато изведнъж, като светкавица, се появи прозрението: "Аз съм един Аз" и оттогава насам то остана в мен: защото тогава за първи път и завинаги моят аз се пробуди. Тук не е възможно да се мисли за някаква илюзия на спомена. Тук не може да става дума за някакъв разказ, в който биха се смесили измислени подробности, тъй като това събитие се случи в най-съкровената светия светих на моето същество. Единствено неговия непредвиден и нов характер ме накара да си припомня баналните обстоятелства, всред които то се случи".

Известно е, че малките деца казват за себе си: "Карл е послушен" или "Мария иска това". Ние намираме за напълно естествено те да говорят за себе си като за някой друг, понеже още не са осъзнали своя собствен Аз като самостоятелно същество и съзнанието за индивидуалност още не се е родило в тях. Чрез самосъзнанието човекът се определя като едно самостоятелно същество, отделено от целия останал свят, като "Аз". В думата "Аз" човекът съчетава всичко, което изпитва като телесно и душевно същество. Тялото и душата са носителите на "Азът", който действа в тях. Както физическото тяло има своя център в мозъка, така и душата има центъра си в "Азът"

Човекът получава своите усещания отвън, чувствата ни се раждат под въздействието на външния свят; волята се отнася към външния свят, понеже тя се осъществява в делата. "Азът" като истинска стойност на човека, остава изцяло невидим. Жан Пол казва с голяма точност: "това събитие се случи в най-съкровената светия светих на моето същество", понеже в своя "Аз" човек е напълно сам. "Азът" е самия човек. Това му дава право да разглежда "Азът" като своя действителна същност. Ето защо той може да нарече тялото и душата "обвивки", в които живее; той може да ги означи като телесните условия, необходими за неговата дейност. В хода на своето развитие той все повече и повече се научава да използва тези инструменти в служба на своя "Аз". Думата "Аз", както напр. се употребява в немския език, се различава от всички други думи в езика.

Който размишлява по подобаващ начин върху природата на тази дума, открива в същото време и достъп до едно много по-дълбоко познание на човешкото същество. Всяка друга дума може да се употреби от всеки по

един и същи начин за съответния предмет. Всеки може да назове масата "маса" и столът "стол". Но това не се отнася за думата "Аз". Тя не може да се употреби за означаване на нищо друго, освен за това, всеки да назове с нея самия себе си. Никога думата "Аз" не може да проникне и прозвучи от вън в ухото ми, за да обознача мен самия. Само отвътре, само чрез самата себе си, душата може да се нарече "Аз". Когато човекът каже за себе си "Аз", нещо в него започва да говори - нещо, което не е свързано с никой от световите, сред които са произлезли обвивките, за които говорихме досега.

Азът става все повече и повече господар на тялото и душата. Това развитие се проявява в човешката аура. Колкото повече Азът е господар на тялото и душата, толкова повече тя се обогатява, разчленява и оцветява. Въздействието на Азът върху аурата може да се съзерцава от ясновидеца. "Азът" също е невидим за него: той е действително скрит в "най-съкровения светая светих" на човека. Както преживяванията на тялото и на душата се свързват в "Аза", така и мислите за истината и доброто се вливат в него. От една страна на "Азът" се откриват сетивните явления, а от друга страна му се открива Духа. Тялото и душата се отдават на "Азът", за да му служат; "Азът", обаче, се отдава на духа за да бъде изпълнен от него.

"Азът" живее в тялото и душата, но Духът живее в "Азът". Онази част на Духа, която живее в Азът, е вечна. Защото Азът получава същност и смисъл от това, с което е свързан. Доколкото живее във физическото тяло, той се подчинява на минералните закони, чрез етерното тяло - на законите на размножението и растежа, посредством Сетивната и Разсъдъчна Душа - на законите на душевния свят; доколкото приема в себе си духа, той е подчинен на законите на духа. Всичко, което е проява на минералните и жизнените закони, възниква и умира; духът, обаче, няма нищо общо с раждането и смъртта.

Азът живее в душата. Макар, че най-висшето проявление на "Азът" е Съзнаващата Душа, той изпълва и озарява цялата душа и с това въздейства върху тялото. Духът оживява Азът. Духът свети в Азът и живее в него като в своя "обвивка", както и Азът живее в тялото и душата като в свои "обвивки". Духът оформя Азът отвътре навън, минералния свят - отвън навътре. Духът, който изгражда и оживява един "Аз" ще нарека Духовно себе или Духът-Себе, защото той проявява човека като "Аз" или "себе". Разликата между "Духът-Себе" и Съзнаващата Душа може да се изясни по следния начин: Съзнаващата душа се докосва до независимата от всяка симпатия и антипатия чиста истина, съществуваща чрез самата себе си; Духът-Себе носи в себе си тази истина, но възприета и обхваната от Аза; с това тя се индивидуализира и преминава в самосто-

ятелна човешка същност. Поради факта, че вечната истина става самостоятелна и се свързва с "Азът" в едно същество, "Азът" постига вечността.

"Духът-Себе" в едно откровение на духовния свят вътре в "Азът", както от друга страна, сетивното усеща не е откровение на физическия свят също в "Аза". В това, което е червено, зелено, светло, тъмно, твърдо, меко, топло, студено, се познават откровенията на физическия свят. Духовният свят ни се разкрива в това, което е истина и добро. В същия смисъл, в който откровенията на физическия свят наричаме усещания, откровението на Духа ще наречем интуиция. Най-обикновената мисъл съдържа вече интуицията, защото тя не може да се пипне с ръка, нито да се види с око: нейното откровение трябва да се долови от духа чрез Азът.

Когато един примитивен и един развит човек разглеждат едно растение, в Азът на първия оживява нещо съвсем различно, от това, което оживява в Азът на втория. Усещанията на двамата са предизвикани от един и същи предмет. Разликата се състои в това, че единият може да изгради много по-съвършени мисли за този предмет, отколкото другия. Ако проявлението на физическия свят се изчерпваше само с усещания, не би имало духовно развитие. Туземецът също усеща природата; но природните закони се разкриват едва от оплодените чрез интуицията мисли на по-високо развития човек. Детето усеща дразненията на външния свят като подтици за волята, но повелята на морално доброто, му се разкрива едва в хода на неговото развитие, когато заживява в Духа и се научава да разбира неговите откровения.

Както без око не могат да се усетят цветовете, така и без висшето мислене на "Духът-Себе" не може да има интуиция. Колкото малко усещанията създават растенията, толкова малко интуицията създава Духа; тя по-скоро известява за него.

Чрез интуициите Азът на човека, който се пробужда в душата, стига до посланията отгоре, от света на Духа, както стига чрез усещанията до посланията от физическия свят. Така духовния свят създава собствения си живот на своята душа, точно по същия начин, както душата обгръща физическия свят посредством сетивата. Душата или по-скоро пробуждащият се в нея "Аз" отваря вратите си от две страни: от страната на тялото и от страната на духа.

Както физическия свят може да извести себе си на един Аз, като изгражда едно тяло от собствените си вещества и сили, в което може да живее Съзнаващата Душа, и в което съществуват онези органи, които възприемат физическата страна на външния свят, по същия начин духовния свят изгражда от своите духовни вещества и духовни сили едно духовно

тяло, в което живее Азът, и което може да възприема Духа чрез Интуициите. Ясно е, че изразите духовно вещество, духовно тяло съдържат противоречие. Те трябва да се използват, само за да насочат мислите към това което е в духовно съответствие с физическото тяло на човека.

Също както във физическия свят отделното човешко тяло е създадено като самостоятелна същност, така и в духовния свят "духовното тяло" е самостоятелна същност. И както във физическия, така и в духовния свят, за човека има един вътрешен един външен живот. Както човекът приема веществата от физическия обкръжаващ го свят и ги преработва в своето физическо тяло, така той приема от духовния Духа и го прави свое собствено достояние. Духът е вечната храна за човека. И както човекът е роден от физическия материален свят и му дължи своя живот, така той е роден също и от Духа чрез вечните закони на истината и доброто. Той е отделен от намиращия се извън него духовен свят, както е отделен и от цялостния физически свят като едно самостоятелно същество ще нарека "Човекът-Дух".

Когато изследваме физическото тяло на човека, откриваме в него същите сили и вещества, които съществуват извън него в останалия физически свят. Така е и с Човекът-Дух. В него пулсират елементите и действуват силите на външния духовен свят. Във физическия свят, живото и усещащо същество е обвито от кожа, която го изолира отвън. Също така един вид "духовна кожа" изолира Човекът-Дух от заобикалящия го духовен свят. Тази духовна кожа която отделя Човекът-Дух от цялостния духовен свят и го прави едно самостоятелно същество, което живее в себе си и възприема интуитивно духовното съдържание на света, който го заобикаля, ще нарека духовна обвивка (или аурична обвивка). Трябва да се отбележи, че тази "духовна кожа" се разширява непрестанно заедно с напредващото развитие на човека, така че духовната му индивидуалност /неговата аурична обвивка/ е способна на едно безкрайно уголемяване. В тази духовна обвивка живее Човекът-Дух. Той е изграден от духовната жизнена сила, както и физическото тяло е изградено от физическата жизнена сила. Както говорим за едно етерно тяло, по подобен начин трябва да говорим и за един "етерния дух". Този етерен дух ще нарека духът на живота или Духът-Живот. Следователно, духовното естество на човека е разчленено на три: на Човекът-Дух, Духът-Живот и Духът-Себе.

За ясновидеца, който съзерцава духовните светове, това духовно естество на човека е една видима реалност, която е по-висшата, духовна част на аурата. Той "съзерцава" във вътрешността на духовната обвивка Човекът-Дух като Дух на Живота; той "съзерцава" как този дух на живота непрестанно се уголемява, когато приема духовна храна от външния

свят. По-нататък той вижда как с това приемане духовната обвивка се разширява безкрайно, как Човекът-Дух става все по-голям и по-голям. Доколкото това "уголемяване" се "вижда" пространствено, то е, естествено, само един образ на действителността. Въпреки това, в самата представа за този образ, човешката душа е устремена към съответната духовна действителност. Разликата между духовното естество на човека и неговото физическо естество е тази, че физическото притежава една ограниченост в големината си, докато духовното може да расте безкрайно. Това, което се приема с духовната храна, има вечна стойност. Следователно, човешката аура се състои от две взаимопроникващи се части. Едната получава своята форма и цвят от физическия живот, другата ги получава от духовното съществуване.

Азът разделя двете по следния начин: физическият елемент на аурата служи за изграждането на едно тяло, което приема в себе си живота на душата; Азът на свой ред, се отдава на духа и му позволява да живее в него, а духът от своя страна прониква душата и я насочва в духовния свят. Чрез тялото, душата е затворена във физическия свят, чрез човекът-дух и израстват криле, които и позволяват да се движи в духовния свят.

Ако искаме да разберем цялата природа на човека, трябва да вземем под внимание всички части, от които е съставен той. Тялото се изгражда от веществата на физическия свят и е подчинено на мислещия Аз. То е проникнато от жизнената сила и така става етерно тяло или жизнено тяло. Тогава то се отваря към външния свят посредством сетивните органи и става "душевно тяло". То прониква Сетивната Душа и образува с нея едно цяло. Сетивната Душа не само получава усещания от външния свят; тя има свой собствен живот, който се оплодява по същия начин, както от усещането, така и от мисленето. Тогава тя става Разсъдъчна Душа. Чрез Интуициите тя може да се отваря нагоре, към духовния свят, както чрез усещанията се отваря надолу, към физическия свят. Тя е вече Съзнаваща Душа. Това тя дължи на духовния свят, който изгражда в нея органа на Интуицията, както физическия свят и дава сетивните органи. Както сетивата предават усещанията чрез "душевното тяло", така и Духа и предава Интуициите чрез органа на интуицията. Така Човекът-Дух е свързан със Съзнаващата Душа в едно единство, както физическото тяло е свързано със Сетивната Душа в "душевно тяло". Съзнаващата Душа и Духът-Себе изграждат едно единство. В това единство, Човекът-Дух живее като Дух на Живота, също както етерното тяло изгражда жизнената телесна основа за "душевното тяло". И както физическото тяло се ограничава във физическата кожа, така и Човекът-Дух се ограничава от духовната обвивка.

Цялостният човек е съставен, следователно, от следните части:

- А. ФИЗИЧЕСКО ТЯЛО
- Б. ЕТЕРНО ТЯЛО или ЖИЗНЕНО ТЯЛО
- В. ДУШЕВНО ТЯЛО
- Г. СЕТИВНА ДУША
- Д. РАЗСЪДЪЧНА ДУША
- Е. СЪЗНАВАЩА ДУША
- Ж. ДУХЪТ-СЕБЕ
- З. ДУХЪТ-ЖИВОТ
- И. ЧОВЕКЪТ-ДУХ

Душевното тяло (В) и Сетивната Душа (Г) са едно цяло в земния човек; същото се отнася и за Съзнаващата Душа (Е) и Духът-Себе (Ж). Така се получават седемте части на земния човек:

- 1. ФИЗИЧЕСКО ТЯЛО
- 2. ЕТЕРНО ТЯЛО или ЖИЗНЕНО ТЯЛО
- 3. СЕТИВНО-ДУШЕВНО ТЯЛО
- 4. РАЗСЪДЪЧНА
- 5. СЪЗНАВАЩА ДУША, изпълнена от ДУХА
- 6. ДУХЪТ-ЖИВОТ
- 7. ЧОВЕКЪТ-ДУХ

"Азът" се пробужда в душата, получава подтика на Духа и става носител на Човекът-Дух. По този начин човекът участва в "трите свята" (физически, душевен и духовен). Чрез физическото тяло, етерното тяло и душевното тяло, той има своите корени във физическия свят. Чрез Духът-Себе, Духът-Живот и Човекът-Дух той цъфти в духовния свят. Но неговият ствол е душата.

Може да се даде една опростена форма на това разделение, и то с едно пълно съзвучие между частите. Макар че човешкият "Аз" се пробужда в Съзнаващата Душа, той прониква цялото му душевно същество. Елементите на това душевно същество не са така ясно разграничени, както частите на тялото; те взаимно се проникват в един по-висш смисъл. Ако тогава Разсъдъчната Душа и Съзнаващата Душа се схванат като две принадлежащи си обвивки на Аза, а той като тяхна сърцевина, тогава човекът може да се раздели на: физическо тяло, жизнено тяло, астрално тяло и Аз. Чрез астралното тяло отбелязваме единството, образувано от душевното тяло и Сетивната Душа. Изразът "астрално тяло" може да се намери в по-старата литература. Тук аз ще го употребя, за да означа с него онова от човешкото естество, което съществува извън сетивно - възприемаемото. Въпреки, че в известен смисъл Сетивната Душа е оживотворена от Азът, тя е толкова тясно свързана с душевното тяло, че с

право можем да назовем тези два елемента с едно име. Когато Азът се прониква от Духът-Себе, последният се проявява по такъв начин, че астралното тяло се преобразява от душата. В астралното тяло действуват човешките инстинкти, желания, страсти и т. н.; в него действуват и сетивните възприятия. Сетивните възприятия възникват чрез душевното тяло като един елемент в човека, който идва от външния свят. Желанията, инстинктите, страстите и т. н. се раждат в Сетивната Душа, доколкото те са оживотворени от вътрешното естество, преди то да се е отдало на Духът-Себе. Когато Азът се прониква от Духът-Себе, душата отново изгражда астралното тяло с помощта на Духът-Себе. Тогава инстинктите, влеченията, желанията са озарени от това, което Азът е получил от Духа. Така Азът, благодарение на участието си в духовния свят, става господар в света на инстинктите, желанията и страстите. Духът-Себе се проявява в астралното тяло и го преобразява. Сега астралното тяло се превръща в нещо свойствено, което е от части непреобразено, отчасти преобразено. Поради това можем да означим Духът-Себе, който се открива в човека, като преобразено астрално тяло.

Нещо подобно става в човека, когато той приема Духът-Живот в своя Аз. Тогава се преобразява жизненото тяло. То се прониква от Духът-Живот. Можем да назовем Духът-Живот преобразеното жизнено тяло. А когато Азът приеме Човекът-Дух в себе си, той придобива с това необходимата сила, за да проникне физическото тяло. Това преобразяване на физическото тяло, естествено, не може да се възприеме от физическите сетива. Одухотворена е тъкмо онази част от физическото тяло, в която се проявява Човекът-Дух. Сега тя се възприема от сетивата; и доколкото те са сетивно одухотворени, тя трябва да се възприема и от духовната познавателна способност. За външните сетива се проявява, следователно, проникнато от Духа физическо тяло.

Основавайки се на всичко казано досега, можем да говорим още за следното разделение на човешкото същество:

1. ФИЗИЧЕСКО ТЯЛО
2. ЖИЗНЕНО ТЯЛО
3. АСТРАЛНО ТЯЛО
4. АЗЪТ или СЪРЦЕВИНАТА НА ДУШАТА
5. ДУХЪТ-СЕБЕ като преобразено АСТРАЛНО ТЯЛО
6. ДУХЪТ-ЖИВОТ като преобразено ЖИЗНЕНО ТЯЛО
7. ЧОВЕКЪТ-ДУХ като преобразено ФИЗИЧЕСКО ТЯЛО

ПРЕРАЖДАНЕТО НА ДУХА И СЪДБАТА

В средината между тялото и Духа живее душата. Впечатленията, които тя получава от тялото, са преходни. Те съществуват дотогава, докато тя

лото разтваря своите органи за нещата от външния свят. Окоето ми усеща цвета на розата толкова време колкото тя стои насреща му и доколкото то самото е отворено за нея. Присъствието на нещата от външния свят, както и на телесните органи, е необходимо, за да се осъществи едно впечатление, усещане или възприятие.

Обаче онова, което съм познал в Духа като истина за розата, не изчезва заедно с нея. Тази истина изобщо не зависи от мен. Тя би била винаги същата, дори ако аз никога не бих видял тази роза. Онова, което аз познавам чрез Духа като истина се основава на един елемент в душевния живот, чрез който душата е свързана с едно съдържание на света, което и се открива независимо от нейните преходни телесни основи. Тук не става дума за това, дали откриващия се предмет е изобщо нещо непреходно и вечно; същественото тук е душата да схване в откровението на предмета, неговата непреходност, независимо от телесните си материални основи. Трайният елемент в душата възниква в този миг от наблюдението, когато осъзнаем, че съществуват преживявания, които не са ограничени от нейната преходна същност.

Тук става дума не за това дали тези преживявания са осъзнати непосредствено чрез преходните реакции на телесната организация, а за това, че те съдържат нещо което живее действително в душата, но е независимо в своята истина от преходните процеси на възприятието. Душата се намира поставена между преходното настояще и вечността; тя поддържа връзката между тялото и духа. Но тя едновременно и посредничи между настоящето и вечността. Тя запазва настоящето под формата на спомени. По този начин тя го изтръгва от преходността и го приема във вечността на своята духовна същност. Тя внася един елемент на трайност във временно-преходното, като в живота си не се отдава само на мимолетните дразнения, а сама определя нещата извън нея, като възплътява в тях своята същина чрез делата, които извършва. Чрез спомена, душата запазва вчерашното; чрез делата се подготвя за утрешното.

За да запази съзнанието на червения цвят на розата, моята душа непрекъснато би трябвало да възобновява сетивното възприятие, ако споменът не бил в състояние да го съхрани. Това, което остава в душата след изчезването на впечатлението, може да стане отново една представа, независимо от съответното външно впечатление. Чрез тази своя дарба душата така приспособява външния свят към своя вътрешен свят, че го запазва чрез паметта - за спомена - и може да води с него по-нататък един собствен живот, независимо от придобитите впечатления. Душевният живот става едно постоянно следствие на преходните въздействия от външния свят.

Обаче и действията съдържат елемент на трайност, ако веднъж са отпечатани във външния свят. Ако отрежа клонка от едно дърво, чрез душата ми настъпва нещо, което напълно изменя хода на събитията във външния свят. С тази клонка би се случило нещо съвсем различно, ако аз не се бях намесил със своето действие. Аз предизвиках една поредица от събития, които нямаше да се случат, ако не съществувах

Това, което съм направил днес, ще бъде налице и утре. Чрез действието то придобива трайност, както моите впечатления от вчера са станали трайни чрез паметта. Обикновеното съзнание не си представя по същия начин трайността, предадена на действието, както онази трайност, която "паметта" придава на впечатлението, което се получава въз основа на възприятието. Обаче не е ли свързан "Азът" на човека с получените в света изменения на неговото действие по същия начин, както е свързан и с получения спомен от едно впечатление?

"Азът" съди за новите впечатления в зависимост от това, дали има спомен за получените по-рано впечатления или не. Но като "Аз" той влиза в друго отношение със света, според това дали е извършил едно действие или не. От впечатлението, което едно мое действие е направило на един друг човек ще зависи, дали нещо в отношението на света към моя "Аз" ще съществува или не. Отношението на света към мен се променя, след като съм упражнил едно въздействие върху моята обкръжаваща среда. Че това, което се има предвид тук не се забелязва така, както промените в "Азът" при получаването на един спомен, се дължи на простата причина, че споменът, веднага след своето образуване, се свързва с душевния живот, който се възприема като собствен, докато външното следствие от действията се отделя от този душевен живот в поредица от събития, които са нещо различно от онова, което споменът е запазил за тях. Въпреки това трябва да се признае, че след едно извършено действие, в света настъпва известна промяна, чийто характер носи отпечатъка на "Азът". Ако наистина размислим върху това, което разглеждаме тук, ще стигнем до въпроса: не би ли могло да стане така, че последиците от едно извършено деяние, на което е дадена същност чрез "Азът", да получат тенденцията да се приближат отново до "Азът", както едно запазено в паметта впечатление оживява отново ако за тази цел е налице една външна подбуда? Съхраненото в паметта очаква една такава подбуда.

Не би ли могло също така и съхраненото във външния свят - носещо вече "азов" характер - да очаква приближаването си към човешката душа, само че отвън, както и спомените се връщат към нея, само че отвътре? Тук поставяме само един въпрос защото, несъмнено, би могло да се получи така, че подтикът, приближаващ "азовите" последици от едно

действие до човешката душа, да не се появи никога. Но че съществуват такива последствия и че те определят отношението на света към "Азът", това веднага се проявява към една напълно възможна представа, стига внимателно да проследим горните разсъждения. В следващите страници ще проучим, дали в човешкия живот не съществува нещо, което да ни позволи да извлечем от тази "възможна" представа, една конкретна действителност.

Да разгледаме първо паметта. Как се появява тя? Явно по съвсем различен начин, отколкото усещането и възприятието. Без моето око, аз не мога да имам усещането за "синьо". Но с окото си, аз по никакъв начин не мога да получа спомена за "синьото". Ако на окото ми трябва да се даде едно такова усещане, то трябва да застане пред един син предмет. Физическият организъм би оставил да се заличат всички представи, ако в момента, когато актът на възприемането създава настоящи /актуални/ представи, не се установяваше същевременно определено отношение между външния свят и душата. Това създадено отношение има такова последствие за човека, че по-късно той - чрез процесите в самия себе си - може винаги да има една представа за това, което по-рано е било пораждено отвън.

Онези, които са се упражнявали в наблюдаването на душевния живот, биха могли да се измамят относно смисъла на гореказаното, ако бихме казали, че днес човек има една представа и утре тази представа отново ще се появи чрез паметта, след като, междувременно, е била "някъде" в човека. Не, представата, която имам сега, е една проява, която отминава с това "сега". Ако аз имам някакъв спомен, в мен се извършва един процес, като последствие от нещо, което е станало извън настоящата представа в отношението между мен и външния свят. Представите, които се появяват чрез спомена са нови, а *не* запазените стари представи. Споменът се състои в една възможност да си представим отново един предмет, а не в съживяването на старата представа. Това, което се появява отново в паметта, не е старата представа. Правя тук тази забележка, защото в областта на Духовната Наука е необходимо да имаме върху някои неща по-точни идеи отколкото в обикновения живот и даже отколкото в областта на обикновената наука.

Ако си спомням нещо, т. е. изживявам нещо, което не е повече тук. Аз свързвам едно минало изживяване с моя настоящ живот. Така е при всеки спомен. Да приемем, че ако срещна един човек, ще го позная отново защото съм го срещал и вчера. Той би бил за мен напълно непознат, ако аз не бих свързал образа, който съм създавал вчера, с моето днешно впечатление за него. Днешният образ ми се дава от възприятието, т. е. от моята сетивна организация. Но какво е това, което магически вмъква

вчерашния образ в моята душа? Това е онази същност, която взе участие в моята опитност както вчера, така и днес. В предшествуващото изложение аз нарекох тази същност душа. Без тази вярна пазителка на миналото, всяка външно впечатление би било винаги ново за хората. Сигурно е, че душата сякаш отпечатва, издълбава като с един знак в тялото онзи процес, чрез който даден предмет или явление, става спомен; защото именно душата трябва да направи този отпечатък и после да възприеме своя собствен знак така, както се възприема един външен предмет. Ето в какъв смисъл тя е пазителка на спомена.

Като такава, душата непрекъснато трупа богатства за Духа. Аз мога да различа вярното от невярното, защото - като човек - съм едно мислещо същество и мога да схвана истината в Духа. Истината е вечна; тя винаги би могла да ми се открие в нещата, макар и постоянно да бих изгубвал миналото от своя поглед, така че всяко впечатление да заставаше пред мен като нещо напълно ново. Но Духът в мен не се задоволява само с впечатленията от настоящето; душата разширява неговия кръгзор и върху миналото. И колкото повече тя може да прибавя към него подробности от миналото, толкова повече тя го обогатява. Така душата предава по-нататък на Духа онези опитности, които е получила от тялото.

Следователно, във всеки един момент от своя живот, Духът носи в себе си два елемента: първият - вечните закони на доброто и истината, вторият - спомена за миналите изживявания. Тези два фактора определят неговите дела. Ако искаме да разберем един човешки Дух, ние трябва да знаем за него две неща: до каква степен в него са се открили вечните закони и какви богатства от миналото е събрал той.

Тези богатства в никакъв случай не остават непроменени в Духа. Впечатленията, които човекът получава от изживяванията, постепенно изчезват от паметта. Но не и техните плодове. Човек не си спомня всички изживявания от детството, когато например сме се учили да пишем и четем. Но ние не бихме се научили да четем и да пишем, ако нямаше тези изживявания и не бихме съхранили техните плодове под формата на способности. Именно това е преобразяването, което Духът извършва с богатствата на паметта. Той изоставя на произвола на съдбата всичко, което могат да ни донесат отделните изживявания и извлича от тях само силата за извисяване на своите способности. По този начин нито едно изживяване не остава неизползвано: душата го запазва като спомен, а духът извлича от него онова, което може да обогати неговите способности и жизнено съдържание. Човешкият Дух израства чрез преработените изживявания.

Следователно, ако миналите изживявания не могат да се запазят в Духа като в един вид склад, техните последствия се откриват в способностите, които човекът е придобил.

Досега разглеждахме Духът и душата само вътре в границите между раждането и смъртта. Но ние няма да спрем до тук. Който би поискал да стори това, би приличал на онзи изследовател, който разглежда човешкото тяло единствено в границите на физическия човешки организъм. Положително много неща могат да се открият в тези граници; но те никога не биха били достатъчни, за да ни обяснят човешката форма, защото съществуват само в периода между раждането и смъртта. Човешката форма не може да се изгради непосредствено от физическите вещества и сили. Тя може да произлезе само от подобна на нея форма, чрез процесите на размножението. Физическите вещества и сили изграждат тялото по време на живота: силите на размножението позволяват появата на едно друго същество, разполагащо с форма, която е носител на същото то ва жизнено тяло.

Всяко жизнено или етерно тяло е едно повторение на своите предци. Само поради това то не придобива случайна форма, а само онази, която наследява. Силите, които са направили възможна моята човешка форма, са съществували в моите прародители. Но и Духът на човека също се появява в една определена форма /разбира се, думата "форма" тук се употребява в духовен смисъл/. Формите на Духа са най-различни при отделните хора. Два души не притежават една и съща форма. В тази област нещата трябва да се разглеждат така спокойно и обективно, както и в сферата на физическия свят. Не може да се каже, че в духовно отношение различията между хората се основават само на различията в тяхната обкръжаващата среда, възпитание и т. н. Не, случаят изобщо не е такъв: защото двама души се развиват по съвсем различен начин въпреки еднаквото влияние на обкръжаващата среда, възпитание и т. н. Следователно, трябва да приемем, че те са започнали жизнения си път със съвсем различни заложи.

Тук заставаме пред един важен факт, който разширява познанието ни за същността на човека. Който иска да насочи погледа си само към материалната страна на въпроса, той наистина може да твърди, че индивидуалните различия в човешката личност, идват като резултат от различията в състава на материалните зародиши. Ако се вземат под внимание законите на наследствеността, открити от Грегор Мендел, може да се предаде на тази хипотеза дори вид на научно издържано съждение. Един такъв съдник, обаче, показва само, че той не притежава истинско разбиране за отношението на човека към собствените му изживявания.

Защото съответното наблюдение показва, че външните обстоятелства се отразяват по различен начин върху различните хора чрез нещо, което изобщо няма никакво непосредствено отношение към материално развитие. За истинския изследовател става ясно, че всичко, което произлиза от материалните заложи, се различава от това, което възниква при взаимодействието на човека със собствените му изживявания, като от една страна то формира себе си само благодарение на това, че душата влиза в посоченото взаимодействие. Така душата явно влиза в отношение към "нещо" от видимия свят - което по своята същност - няма нищо общо с материалния зародиш.

С физическата си форма, човекът се различава от своите животински събратя на Земята. Но те си приличат само до известна степен. Съществува само един човешки вид. Колкото и големи да са различията между расите, народите, индивидите физическата прилика между човек и човек е по-голяма, отколкото между човек и който и да е животински вид. Всяка характерна черта, която се появява в човешки вид, се обуславя от наследствеността. Човешката форма също е свързана с нея. Както лъвът може да наследи своята физическа форма само от свои прародители - лъвовے, така и човекът може да я наследи само от човешките си прародители. Но както физическата прилика между хората е вън от съмнение, така и свободния от предразсъдъци духовен поглед веднага съзира различията в техните духовни форми.

Има един очевиден факт, който говори в полза на това: биографията на всеки човек. Ако човекът би бил просто представител на един вид, той не би имал собствена биография. Един лъв, един гълъб представляват интерес, доколкото те принадлежат на вида "лъв" или този на "гълъба". Ние стигаме до познанието на едно отделно животно, просто ако опишем неговия вид. Няма значение дали имаме работа с бащата, сина или чичото. Това, което е интересно при тях, е общо за всички. Това, което е собствено човекът, води началото си едва от там, където той е неродово или видово същество, а индивидуалност. Аз изобщо няма да разбира същността на г-н Шулице от малкото градче, ако опиша баща му или сина му. За тази цел трябва да познавам собствената му биография. Който размишлява за същността на биографията ще открие, че в духовно отношение всеки човек е за себе си един вид.

Който схваща биографията като външно описание на житейските събития, може да твърди, че би могъл да напише по еднакъв начин биографията както на едно куче, така и на един човек. Който, обаче, изобрази в една биография истинската самобитност на един човек, той разбира, че в нея има нещо, което съответствува на един цял животински вид. Тук естествено, не става дума за това, че е не възможно да се напише една

животинска биография - особено за едно умно животно - а за това, че човешката биография съответствуване на животинската биография, а на описанието на животинския вид. Винаги ще се намерят хора, които ще се противопоставят на казаното тук, понеже, казват те, собственикът на една менажерия например, винаги може да различи отделните животни в рамките на един и същи вид. Но тези, които размишляват по такъв начин показват, че не са способни да различат индивидуалната особеност от това различие, което се прибавя само чрез индивидуалността

Ако, следователно - във физически смисъл - видът и родът могат да бъдат разбрани само с оглед на наследствеността, духовната същност може да бъде разбрана единствено чрез един вид духовна наследственост. Моята физическа човешка форма аз дължа на човешките си прародители. Откъде имам това, което се изразява в моята биография? Като физически човек, аз повтарям формата на моите прародители. Но какво възпроизвеждам като духовен човек? Ако някой претендира, че принципът, който се проявява в биографията няма нужда от обяснение и че трябва да се приеме без разискване, той би могъл също да твърди, че е видял как една буца пръст е получила от само себе си човешка форма.

Като физически човек, аз произхождам от друг физически човек, понеже имам същата форма, както и целия човешки род. Следователно, качествата на рода могат да се придобият чрез механизмите на наследяването. Като духовен човек, аз имам мой собствен облик, моя собствена форма, както имам и собствена биография.

Следователно, аз не мога да имам тази форма от никой друг, освен от самия себе си. И понеже аз не навлизам в света с неопределени, а с определени душевни заложби, чрез които, както и чрез биографията, е определен жизнения ми път то работата, която съм извършил над себе си, не може да е започнала само с моето раждане. Като духовен човек, аз съм съществувал още преди моето раждане. Сигурно е, че аз не съм съществувал в моите прародители, понеже те - като духовни човеци - се различават от мен. Моята биография не може да се обясни с тяхната. Като духовно същество, в много по-голяма степен аз съм повторение на едно друго, от чиято биография трябва да се обясни и моята. Другият възможен случай на обяснение би бил този, че аз имам облика на това, което съдържа моята биография само благодарение на един духовен живот раждането /или, по-точно, преди зачатие/. За тази представа бихме имали основание, само ако приемем, че това, което въздействува на човешката душа от външния физически свят, би било подобно на това, което душата получава от един чисто духовен свят. Едно такова допускане противоречи на истинското и точно наблюдение. Защото това, което е определящо за човешката душа от този физически свят е такова,

че въздействува по един и същи начин, както една по-късна опитност въздействува на една по-ранна опитност в условията на физическия свят.

За да наблюдаваме правилно тези отношения, нека видим как в човешкия живот се получават онези активни впечатления, които действуват на душевните заложби така, както когато сме поставени пред едно действие, което трябва да извършим и самият този факт на свой ред действува върху способностите, които вече сме упражнили през настоящия живот, а върху душевни заложби, на които може да се въздействува като на вече придобити способности. Когато схванем тези неща, идваме до заключението, че настоящият живот е бил предхождан от предишен земен живот. Мисълта обаче не може да остане при някакви чисто духовни изживявания, свързани с периода преди този земен живот.

Физическата форма, която Шилер има, е тази, която е наследил от своите прародители. Но като тази форма не може да израсне просто от земята, така стоят нещата и с духовната същност на Шилер. Тя трябва да е повторение на едно друго духовно същество, от чиято биография може да се обясни неговата собствена биография, както и физическата човешка форма на Шилер може да се обясни с физическата наследственост и размножението.

Следователно, както човешката физическа форма е винаги отново и отново едно повторение, едно превъплъщение на един и същ духовен човек. Защото като духовен човек всеки един от нас представлява своя собствен вид.

Някой би могъл да възрази, че тук имаме само разсъждения и би поискал външни доказателства, както е прието в естествената наука. На това може да се отговори, че превъплъщението (прераждането) на духовния човек е един процес, който не принадлежи към областта на външните физически факти, а към нещо, което се разиграва изцяло в духовната област. В тази област нямат достъп никакви други духовни способности, освен мисленето. За този, който няма доверие в силата на мисленето, висшите духовни факти остават непонятни.

Върху човека с отворено духовно око, мисловните процеси действуват със същата сила, която е характерна за един процес, разиграващ се пред физическото око. Който приписва по-голяма убедителност на т.нар. "доказателство", което е създадено според метода на обикновеното естествонаучно познание, отколкото това, което беше казано за значението на биографията, може да бъде - в обикновения смисъл на думата - един голям учен; но е твърде далеч от истинското духовно изследване.

Да обясняваме духовните качества на един човек чрез наследяването, означава, че сме в плен на един от най-лошите предразсъдъци. Какви

разсъждения биха могли да убедят един човек, който би претендирал например, че всичко, което принадлежи към гения на Гьоте, е наследено от майка му и баща му? Този човек показва, че храни дълбока антипатия към безпристрастното наблюдение. Едно материалистическо внушение би му попречило да разглежда въпросното явление в неговата истинска светлина и във всичките му отношения.

Горните разсъждения съдържат предпоставките за изследване на човешкото същество отвъд границите на раждането и смъртта. Вътре в тези граници, човекът принадлежи на трите свята: на телесния, душевния и духовния. Душата е посредница между тялото и духа като изпълва третия елемент на тялото - "душевното тяло", със способност за усещане, а като Съзнаваща Душа, тя прониква първия елемент на Духа, Духът-Себе. Чрез това, по време на физическия живот, тя става част както на тялото, така и на Духа. Това нейно участие се проявява през цялото и съществуване. Тя ще зависи от организацията на Душевното Тяло, както и от развитието на способностите на Сетивната Душа. И от живота на Съзнаващата Душа, от друга страна, ще зависи степента на развитие, което Духът-Себе може да постигне в нея. Сетивната Душа може да разгърне толкова по-добро общуване с външния свят, колкото по-развито е Душевното Тяло. А Духът-Себе става толкова по-богат и по-силен, колкото повече се изхранва от Съзнаващата Душа. Вече посочихме, че тази храна се състои от изживяванията, получени по време на живота и от плодовете, които могат да се извлекат от тях. Разбира се, взаимодействието между душата и Духа може да се осъществи само там, където Съзнаващата Душа и Духът-Себе са наистина свързани.

Нека първо да разгледаме взаимодействието между Душевното Тяло и Сетивната Душа. Както се изясни, Душевното Тяло е най-фината форма на тялото; то му принадлежи и е зависимо от него. В известно отношение, физическото тяло, етерното тяло и Душевното Тяло образуват едно цяло. Ето защо Душевното Тяло се включва в законите на физическата наследственост, чрез което тялото получава своята форма. И поради това, че то е, така да се каже, най-подвижната, най-променливата форма на тялото, чрез него се проявяват най-подвижните и най-променливите качества на наследствеността. Докато физическото тяло което се определя от расата, народността, семейството и т.н. е най-слабо диференцирано, а етерното тяло - въпреки, че при отделните индивиди показва съществени различия - се характеризира с една преобладаваща прилика, Душевното Тяло носи в себе си още по-големи различия. В него се изразява личната, външна природа на човека. Ето защото е онова, което предава на потомците всичко, което може да се наследи от този личен характер на човека. Наистина, както вече посочихме, самата душа води

един напълно личен живот; тя е съсредоточена в своите наклонности и чувства, симпатии и антипатии. Обаче в своята цялост, тя проявява едно действие, което се изразява също и в Сетивната Душа. И понеже Сетивната Душа прониква и изпълва Душевното Тяло, то се формира според законите на душата, и като носител на наследствеността предава наклонностите, страстите и т. н. от прародителите към потомството. На този факт се основават и следните думи на Гьоте:

"От баща си имам телосложението
И сериозното поведение в живота;
От майка си веселата природа
И вкуса към поезията".

Естествено, гениалността той има нито от баща си, нито от майка си. Тя е, следователно, онази част от качествата на неговата душа, която човешкото същество предава, така да се каже, на физическата наследственост.

Веществата и силите, които изграждат физическото тяло, са подобни на онези, които изпълват цялата околна природа. То ги черпи непрестанно от нея и отново и ги връща. В един период от няколко години, веществата, които съставят нашето физическо тяло, се обновяват напълно. Етерното тяло е това, което предава на тези вещества и сили формата на човешкото тяло. Тази форма не се определя единството от процесите между раждането (или зачатие) и смъртта, а от законите на наследствеността, които се простират отвъд раждането и смъртта.

Обстоятелството, че по пътя на наследяването могат да се предават и душевни качества, следователно ходът на физическото наследяване да получи една душевна окраска, има основанията си в това, че Душевното Тяло може да се повлияе от Сетивната Душа.

Нека проследим сега, как се оформя взаимодействието между душата и Духа? По време на живота, Духът е свързан с душата по посочения по-горе начин. Душата получава от Духа способността да живее в истината и доброто, да проявява Духа в своите наклонности и в собствения си живот. Духът-Себе донася на "Азът" от света на Духа вечните закони на истината и доброто. Тези закони се свързват посредством Съзнаващата Душа с личните душевни опитности, които, макар и преходни в своето естество, носят трайни плодове. Фактът, че Духът-Себе е бил свързан с тях, внася в него един елемент на трайност. Ако човешкия Дух се приближи до едно изживяване, подобно на друго, с което той вече е бил свързан, той вижда в него нещо познато и умее да се отнася към него по-добре, отколкото, ако го срещне за първи път. На този факт се осно-

вава цялата възможност за обучение на човека. А плодовете от обучението са нашите придобити способности.

Така Духът събира плодовете на своя преходен живот. Възприемаме ли ние обаче тези плодове в самите нас? Върху какво се основават заложибите, които - като особеност на духовния човек - бяха изложени по-горе? Човек започва земния си жизнен път само с онези способности, които сам донася със себе си. Тези способности винаги наподобяват нещо, което можем да научим по време на живота. Нека вземем за пример гениалността на един човек. За Моцарт е известно, че като момче е можел само по памет да запише дълги музикални произведения. Той е бил способен на това, защото е можел да обгърне тяхната цялост дори с един поглед. В определени граници, човек развива по време на живота своята способност да обгръща цялото, да прониква в отношенията между нещата по такъв начин, че да постига нови способности.

Самият Лесинг не казва ли за себе си, че чрез дарбата на критичното наблюдение е придобил нещо, което го доближило до гениалността? Ако такива способности, които се основават на заложибите, не се разглеждат като чудеса, те трябва да се приемат като плодове на възприятията, до които Духът-Себе е стигнал посредством една душа; те са били отпечатани в него. Той не ги е получил в този живот, а в предишен живот. Човешкият Дух е един вид сам по себе си. И както човекът, като представител на един физически вид, наследява своите качества вътре в този вид, така и Духът ги наследява в рамките на своя вид, т. е. вътре в себе си.

Човешкият Дух се явява в живота като едно възпроизвеждане на самия себе си обогатен с плодовете на минали опитности, изживени в предишни съществувания. Следователно този живот е повторение на един друг живот и носи със себе си това, което Духът-Себе е постигнал в предишния живот. Ако той приеме нещо в себе си, което може да даде плод, той се прониква с Духът-Живот. Както жизненото тяло предава формата на вида, така и Духът-Живот предава на душата от едно лично съществуване към друго лично съществуване.

В предходните наблюдения беше показана валидността за определените жизнени процеси в повтарящия се земен живот на човека. Своята истинска стойност тази представа може да получи само чрез едно наблюдение, което възниква от духовните познания, придобивани посредством въстъпването в Пътят на познанието както е описан в края на тази книга. Тук само ще отбележим, че дори обикновеното наблюдение, правилно ориентирано от мисленето, вече отвежда към тази представа. Първоначалното ще ни доближи до нея като до някакъв неясен силует.

Обаче тази представа остава донякъде беззащитна пред възраженията на едно неправилно ръководено от мисленето наблюдение. Но от друга страна е вярно, че всеки, който стига до такава представа чрез обикновеното мисловно наблюдение, вече се подготвя за свръхсетивното наблюдение. Той, така да се каже, изгражда нещо, с което трябва да разполага преди свръхсетивното наблюдение, както е необходимо и физическото око за целите на сетивното наблюдение. Да се твърди, че свръхсетивното зрение, което би се основавало на такъв възглед, не е нищо друго освен внушение, би означавало да се прояви неспособност за обхващане на действителността от страна на свободното мислене; с други думи, това би означавало, по този начин човек сам да си внуши определени възражения.

Видяхме, че изживяванията на душата не се съхраняват само в границите на живота и смъртта, а и извън тях. Но не само в Духа, който просветва в душата, отпечатва тя своите изживявания, а и както бе показано, също и във външния свят, а именно чрез действието. Това, което човек е извършил вчера, има своите последствия днес. Аналогията между съня и смъртта дава представа за връзката между причината и следствието в това отношение.

Често пъти сънят е наричан най-малкият брат на смъртта. Събуждам се сутрин. Моята постоянна активност е била прекъсната през нощта. Не е възможно, при обичайни обстоятелства, аз да започна от сутринта каквато и да е нова дейност. За да има порядък и свързаност в моя живот, аз трябва да съчетая днешните си действия с тези от вчера, като ги продължа. Действията ми от вчера предопределят действията, които трябва да извърша днес. С това, което съм извършил вчера, аз подготвям съдбата си днес. За известно време аз съм се оттеглил от моята дейност, но тя ми принадлежи и отново ме превлича към себе си.

Моето минало остава свързано с мен; то живее в настоящето и ще ме следва в бъдещето. Аз не би трябвало просто да се събудя, а сякаш да бъда отново създаден от нищото, ако последствията от вчерашните ми дела не бяха предопределили моята днешна съдба. Не би ли било абсурдно, при положение, че са налице всички нормални условия, да си построя къща, а да не се нанасям в нея?

Както човек бива "създаван" отново всяка сутрин, така и Духът не бива "създаван" всеки път, когато човек започва земния си път. Ще се опитаме да изясним какво се случва при встъпването в жизнения път. Първо се появява едно физическо тяло, което получава формата си чрез законите на наследствеността.

То става носител на един Дух, който повтаря предишния живот в една нова форма.

Между тях се намира душата, която води самостоятелен и отделен живот. Нейните желания, страсти и наклонности, и служат; тя поставя в служба на себе си и мисълта. Като Сетивна Душа, тя приема впечатления от външния свят, предава ги на Духа, за да извлече той плодовете им за вечността. Нейното предназначение е да бъде посредница и тази роля е достатъчна. Тялото създава нейните впечатления, тя ги формира като усещания, съхранява ги в паметта като представи и ги предава на Духа, за да може той да ги отнесе във вечността. Всъщност душата е нещо, чрез което човек принадлежи на своя земен живот. Чрез тялото си той принадлежи на човешкия вид; той е част от този вид. Със своя Дух той живее в един по-висш свят. Душата свързва временно тези два свята.

Но физическия свят, в който прониква човешкият Дух, не му е непознат. В него са отпечатани следите от миналите действия. Нещо от този свят му принадлежи и носи отпечатъка на неговото същество. Между тях има определено родство. Както някога душата е предала на Духа впечатленията от външния свят, за да получат те елемента "трайност", така сега тя - като орган на Духа - превръща предоставените и от него способности в действия, които в своите последици също придобиват елемента трайност. Така душата фактически е влята в тези действия. В последиците от своите действия, душата на човека живее един втори, самостоятелен живот. Това ни кара да вникваме в начина, по който съдбата се проявява в живота. Например, нещо "сполетява" човека. Най-напред той е склонен да разглежда това събитие, което го "сполита", като някаква "случайност".

Обаче размишлявайки, ние си даваме сметка, че самите ние сме плод на такива "случайности". Който размишлява върху себе си след 40 преживяни години и не остава при една празна и абстрактна представа за Азът - задавайки си въпроса за същността на душата - може да каже за себе си: аз не съм нищо друго освен това, което съм станал в резултат на "сполетелите" ме събития. Не бих ли бил друг, ако например на 20 години ми се бяха случили други неща вместо тези, които ме сполетяха? Тогава той ще търси своя "Аз" не само в подтиците, които идват отвътре, а и в обстоятелствата, които се намесват "отвън" в неговия живот. В това, което му се случва, той ще познае своя Аз. За непробуденото познание е необходима само една крачка по-нататък в интимното разглеждане на живота, за да види онова, което се влива в него от определени събития на съдбата: Азът обхваща тези "външни" събития по такъв начин, както ги обхващат и спомените - само че "отвътре" - за да осветлят една или друга случка от миналото. Ето как в събитията, които ни носи съдбата, ние ставаме способни да различим пътя, който едно минало действие на

душата следва, за да стигне до "Азът", така както в спомена можем да различим пътя, по който едно минало събитие отново става наша представа, след като е налице външен повод за това.

По-горе става дума за последствията, които биха могли да имат за човешката душа извършените от нея дела, като за едно от "възможните" обяснения за нещата. Част от тези последствия не могат да ни засегнат в сегашния земен живот, защото той е бил предназначен за осъществяването на съответните действия. Последствията от тези действия не могат да се проявят още в настоящия живот, също както не можем да си спомним за едно събитие през времето, докато то се извършва. Тук може да става дума само за едно изживяване на последствията от действието, които срещат "Азът" тогава, когато неговите способности не са същите, каквито са били по време на живота, в който действието е било извършено. Последствията от това действие могат да се видят само в един друг земен живот.

Следователно, когато някое външно събитие ни изненадва и ние чувстваме, че то е свързано с нашия Аз по същия начин, както споменът се появява у нас "отвътре", ние трябва да разберем, че имаме работа с последствията от нашите действия, които сме извършили в едно минало съществуване.

Ето как интимното наблюдение на живота, т. е. наблюдението, ръководено от една правилна мисъл и разбиране на живота, ни довежда до едно схващане, изглеждащо парадоксално за обикновеното съзнание, схващане, според което съдбата на едно земно съществуване зависи от делата извършени в едно минало съществуване. Тази представа ще получи своята завършена цялост само чрез свръхсетивното познание: без него тя е една сянка. Същата представа, постигната дори и само от обикновеното съзнание, също подготвя душата, за да може да съзерцава своите истини в хода на свръхсетивното наблюдение.

Само една част от моята дейност се намира във външния свят; другата е в самия мен. Това отношение между Азът и действието може да се изясни чрез едно просто сравнение, взето от естествената наука. Животните, които някога са се заселили в пещерите на Кентъки, са имали зрение. Впоследствие, поради живота си в тях, те са го загубили. Животът в тъмнина е затворил очите им. Физическата и химическата дейност, свойствена на очите по времето, когато са осъществявали зрението, са престанали. Потокът от храна, който по-рано се е използвал за тази дейност, сега е отправен по-нататък към други органи. Сега тези животни не могат да живеят никъде другаде, освен в тези пещери. Чрез своите действия, чрез миграцията, те са създавали условията за по-късния си живот. Миграцията е станала част от съдбата им.

Така е и с човешкия Дух. Душата му предава определени способности, само когато действува. Те съответствуват на извършените дела. Чрез едно действие, което душата извършва, в нея се създават потенциални заложи за друго действие, което ще бъде плод на първото. Душата носи тази предразположба в себе си като една необходимост, докато второто действие се осъществи докрай. Може да се каже също, че едно извършено действие влага в душата необходимостта, тя да предприеме и друго действие, което е последица от първото.

Човешкият Дух наистина подготвя съдбата си чрез своите действия. С това, което те вършил в предишния си живот, той се сблъсква в новия живот.

Някой би попитал: как може да се случи това, след като човешкият дух при своето превъплътяване идва в един напълно друг свят, различен от този, който той някога е напуснал? Този въпрос е предизвикан от една повърхностна, но дълбоко вкоренена в живота представа за връзките на съдбата. Ако отпътувам от Европа за Америка, ще намеря там едно напълно ново обкръжение. И въпреки това, животът ми в Америка ще зависи напълно от предишния ми живот в Европа.

Това обкръжение ще бъде различно в зависимост от обстоятелството, дали, например в Европа съм бил механик или банков служител. Вероятно в първия случай аз отново ще бъда обграден от машини, а във втория - от финансови институции. Във всеки случай, моят предишен живот ще определи сегашното ми обкръжение; от целия обкръжаващ свят той привлича само онези неща, които са му близки. Така е и с Духът-Себе. Той по необходимост се обгражда в новия си живот с всичко онова, което му е било близко в предишния живот.

Ето защо сънят е един общоупотребяван символ на смъртта, понеже по време на съня си, човек избягва от мястото, където го очаква неговата съдба. Докато човек спи, събитията продължават, без той да може да влияе върху техния ход. И въпреки това, животът ни през новия ден зависи от последиците на нашите действия от вчерашния ден. Наистина, всяка сутрин нашата личност се въплъщава отново в света на нашите действия. Откъснат от нас през нощта, този свят се простира, така да се каже, около нас през целия ден.

Същото е и с действията от предишните съществувания на човека. Те са свързани с него като негова съдба, както и животът в пещерите остават свързани с животните, които чрез миграцията си в тях са загубили своето зрение. Както тези животни не могат да живеят никъде другаде, освен в обкръжаващата ги среда, която сами са избрали, така и човешкият Дух може да живее единствено в обкръжаващия свят, който сам е създавал чрез своите действия. Да намирам всяка сутрин ситуацията, която

съм създал с моите минали действия: за това се грижи естествения ход на събитията. На сродството на моя Дух с нещата от обкръжаващия свят, аз дължа възможността да намеря отново онази среда, която отговаря на моите минали действия. Ето как можем да изградим една представа за това, как душата е свързана с човешкото същество. Физическото тяло е подчинено на законите на наследствеността.

Напротив, човешкият Дух трябва непрестанно да се превъплътява и законът, който царува над него, го принуждава да донася в своите следващи съществувания плодове от предишните животи. Душата живее в настоящето. Но този живот в настоящето не е независим от предишния живот. Превъплъщаващият Дух извлича своята съдба от предишния живот. И тази съдба определя неговия нов живот. Какви впечатления би могла да има душата, кои нейни желания ще се удовлетворяват, какви радости и скърби ще я сполетят, с какви хора тя ще се срещне, зависи от това, какви са бил и делата и в предишните превъплъщения на Духа.

Душата ще трябва отново да намери хората, с които е била свързана в един минал живот, защото отношенията, които са съществували между тях, неизбежно носят определени последствия. Душите на тези хора също се стремят да се преродят в същото време, в което се преражда и тя. Следователно, животът на душата е едно следствие от съдбата, която човешкият Дух изковава сам. Животът на човека между раждането и смъртта зависи от три фактора. Те лежат отвъд границите на живота и смъртта. Тялото се подчинява на законите на наследствеността; душата се подчинява на съдбата, която човек изгражда сам. Тази съдба, изградена от самия човек, може да се назове със старото име, негова карма. А Духът се подчинява на закона на прераждането, на повтарящите се земни животи.

Следователно, отношението между тялото, душата и Духа може да се изрази така: духът е вечен; раждането и смъртта действуват в тялото според законите на физическия свят; животът на душата, който е подчинен на съдбата, свързва тези елементи в хода на едно земно въплъщение. Всяко по-нататъшно познание на човешкото същество предполага познанието на "трите свята", на които той принадлежи. Те са предмет на следващите описания.

С помощта на чистата логика, всяко мислене, което разглежда явленията на живота и не се страхува от своите крайни изводи, може да стигне до идеята за прераждането и Кармата. Ако е вярно, че миналите съществувания се простират пред отвореното "духовно око" на ясновидеца под формата на изживявания, не по-малко вярно е, че истинността на тази идея е достъпна и за разума.

ТРИТЕ СВЯТА

I. СВЕТЪТ НА ДУШИТЕ

Разглеждането на човека показва, че той принадлежи на три свята. От физическия материален свят са взети веществата и силите, които изграждат физическото му тяло. Той притежава познание за този свят посредством своите външни физически сетива. Който се доверява единствено на тези сетива и развива само тяхната способност за възприятие, не може да намери никакво обяснение за другите два свята, за душевния и духовния свят.

Дали човек може да се увери в действителността на един предмет или на едно същество, зависи от това дали той притежава подходящия орган за тяхното възприемане, подходящо сетиво.

Естествено, лесно може да се стигне до едно недоразумение, ако направи назовем по-висшите органи на възприятие с името духовни сетива. Понеже когато се говори за "сетиво", мисълта неволно свързва тази дума с "физическото сетиво". Тъкмо физическият свят се означава като "сетивен", в противоположност на "духовния" свят. За да избегнем това недоразумение, тук трябва да споменем, че за "по-висши сетива" се говори само в преносен смисъл, само като сравнение. Както физическите сетива възприемат физическият свят, така душевните и духовните сетива възприемат душевния и духовен свят. Думата "сетиво" се използва само в значението на "органа за възприятие". Човекът не би имал никакво познание за светлината и за цветовете, ако не би притежавал едно око, което да ги усети; той не би знаел нищо за звуците, ако не би притежавал едно ухо, което да ги възприема. В този смисъл, немският философ Лотце казва с пълно право: "без око, което да усеща светлината и без ухо, което да възприема звука, целият свят би бил тъмен и ням. В него биха се намерили толкова малко светлина и звук, колкото малко е възможен и зъбобол, без наличието на един усещаш болката нерв".

За да се види казаното тук в една явна светлина, нужно е само веднъж да погледнем колко различен изглежда света на по-низшите живи същества; тези по-нисши същества са постигнали само един вид сетива за допир или осезание по цялото тяло. Светлината, цветът и тонът не могат да съществуват за тези същества в същия смисъл, както за онези, които са надарени с очи и уши. Трептенията на въздуха, който причинява един пушечен изстрел, могат да им повлияят, когато ги засягат. Но за да се открие на душата това трептене като пукот, необходимо е ухото. И за да се доловят известни процеси във фината материя, която се нарича етер, във вид на светлина и цветове, за тази цел също е необходимо едно око. Ние стигаме до познанието за едно същество или за един предмет, освен дотолкова, доколкото те оказват въздействие върху един от наши-

те възприемателни органи. Това отношение на човека към действителния свят, Гьоте е изразил чудесно в своята мисъл: "Всъщност ние напразно се опитваме да изразим естеството на един предмет. Ние възприемаме само действията и историята на тези действия би обхванала без съмнение цялата природа. Напразно се мъчим да опишем характера на един човек; но ако, напротив, свържем всички негови дела и жестове, ще изникне един образ на неговия характер. Цветовете са действия на светлината, действия и страдания. . . Наистина, цветовете и светлината, са в определено отношение, но ние трябва да си ги представим като принадлежащи на цялата природа: защото чрез тях тя иска да се открие специално на окото. Но природата се открива и на други сетива. . . Да, природата се обръща и към други сетива - към познати, непризнати и непознати сетива; така тя говори за самата себе си, говори и на нас чрез хиляди явления. За внимателния човек, тя не е нито мъртва, нито няма". Тази мисъл на Гьоте би се изтъкувала погрешно, ако си помислим, че той се съмнява във възможността да познаем естеството на един предмет. Гьоте далеч няма предвид, че се възприема само действието на един предмет, а същността му остава скрита за това действие. Той по-скоро има предвид, че не трябва да се говори изобщо за една такава "скрита същност". Същността не се намира зад своето откровение; тя се появява чрез него. Само че тази същност е толкова богата, че може да се открие на други сетива, под други форми. Това, което се проявява, принадлежи на същността, но поради ограничеността на сетивата, то не е цялата същност. Това мнение на Гьоте напълно съвпада с истините на Науката за Духа.

Както в тялото, окото и ухото се развиват като органи на възприятието, като сетива за телесните процеси, така и човекът е способен да култивира в себе си душевни и духовни органи на възприятието, чрез които му се откриват душевния и духовен свят. За онези, които не притежават такива по-висши сетива, тези светове са "тъмни и неми", както за едно същество без ухо и око, телесният свят е "тъмен и нем". В действителност, отношението на човека към тези по-висши сетива е малко по-различно, отколкото към телесните сетива. Че последните са развити напълно в него, за това по правило се грижи добрата майка Природа. Те се появяват без негова помощ. За развитието на своите по-висши сетива, той трябва да работи сам.

Той трябва да развие своята душа, както природата е развила неговото тяло, за да може той да възприема своето физическо обкръжение и да се ориентира в него. Едно такова изграждане на по-висши органи, които природата още не е развила, не е противоестественно; понеже в един по-висш смисъл всичко, което човекът върши, принадлежи на природата.

Само за този, който твърди, че човек трябва да остане на тази степен на развитие, на която ни е поставила природата, изграждането на по-висшите сетива е нещо протиеестествено. За него тези органи са "непризнати", в смисъла на преведената Гьотева мисъл. Но тогава той трябва да се бори и против цялото възпитание, понеже то също има за цел да продължи работата на природата. Той би трябвало да забрани и операциите на сляпородените. Защото последствията от тази операция приличат много на онези, които се получават чрез развитието на висшите сетива, по метода, който посочвам в последната част от тази книга. За човек с развити висши сетива, светът се проявява с нови свойства, в него се възприемат нови факти и процеси, за които физическите сетива не разкриват нищо. За него е ясно; той не може да добави нищо произволно към действителността посредством тези нови органи, но - от друга страна - без тях, съществената част от тази действителност би останала скрита.

Душевният и духовният свят не съществуват наред или извън физическия свят, те не са отделени пространствено от него. Както слепородения, който е опериран, затъмненият по-рано свят проблясва в светлина и цветове, така и на духовно пробудения се откриват онези душевни и духовни качества на нещата, които той по-рано е възприемал само физически. Наистина за него този свят се изпълва с други процеси и Същества, които за този, който не е духовно пробуден остават напълно непознати. /По-късно в тази книга ще се говори по-подробно за изграждането на душевните и духовни сетива. Тук най-напред ще бъдат описани по-висшите светове сами по-себе си. Който отрича тези светове, той не казва нищо друго освен това, че неговите по-висши органи все още не са развити. Човешкото развитие не се задържа на една постоянна степен; то непрекъснато върви напред. /

Много често човек неволно си представя "по-висшите органи" като подобни на физическите органи. Тук би трябвало да изясним, че става дума за духовни и душевни образувания, поради което човек не бива да очаква, че от по-висшите светове ще възприеме някакво "разредено" вещество. Докато човек има такива очаквания, той няма да стигне до никаква ясна представа за това, което тук се има предвид под "висши светове". За мнозина не би било така трудно, както е в действителност да узнаят нещо за тези "висш светове" - наистина най-напред само елементарни подробности, ако не си представяха, че там ще намерят една по-фина физическа субстанцията. Понеже предпоставят такава физическа субстанция, по правило те не искат да признаят за какво всъщност става дума. Това, което те узнават за "висшите светове", се оказва недействително, разочаровашо и т. н. Без съмнение, по-висшите степени на духовно развитие са трудно достъпни; но това развитие, което е достатъчно,

за да се вникне в същността на духовния свят - а това не е никак малко - не би се постигнало толкова трудно, ако човек най-напред би се освободил от предразсъдъците, според които душевната и духовната действителност се представят като една по-фина физическа действителност.

Така както ние не познаваме изцяло един човек, ако имаме представа само за физическата му външност, така не познаваме света, който ни обкръжава, ако знаем само това, което ни откриват за него физическите сетива. Както една фотография ни става по-близка и по-жива, ако познаваме отблизо фотографираното лице, така ние можем да разберем наистина физическия свят само тогава, ако опознаем неговите душевни и духовни основи. Ето защо, струва ми се за предпочитане, първо да се говори за висшите светове, за душевния и духовния свят, и едва тогава да се прецени физическия свят от духовнонаучна гледна точка.

По начало, в нашата епоха е доста трудно да се говори за висшите светове, понеже нейното величие се състои преди всичко в опознаването и завладяването на материалния свят. Дори нашите думи са получили своята форма и значение най-вече във връзка с този свят. Но човек трябва да си служи тъкмо с тези употребяеми думи, за да достигне до нещо познато. Тези, които се доверяват само на външните сетива бързо стигат до пълно неразбиране на нещата.

Много неща могат да се изразят и изтълкуват не само в образи. Но това трябва да бъде така, понеже такива иносказания са средство, чрез което човек се насочва към висшите светове и чрез което се улеснява достъпа му до тях. /В една от следващите глави ще разгледаме как могат да бъдат развити душевните и духовни възприемателни органи. Първоначално човек трябва да получи познание за висшите светове именно в образи. Едва после той може да мисли как ще постигне способността да вижда направо в тях. /

Както веществата и силите, които съставят и владеят нашия стомах, сърце, бели дробове и мозък, произлизат от физическия свят, така и нашите душевни качества, нашите желания, влечения, чувства, страсти, усещания, подтици произлизат от душевния свят. Душата на човека е част от този душевен свят, както и неговото тяло е част от физическия телесен свят. Ако трябва да се посочи някаква разлика между физическия и душевен свят, може да се каже, че последният е по-фин, по-подвижен, по-пластичен по отношение на всички неща и същества в него, отколкото първия. Но човек трябва да си даде ясна сметка, че той встъпва в един напълно нов свят, противоположен на физическия, когато прониква в душевния свят.

Следователно, когато казваме, че той е "по-тънък" отколкото сетивния, физическия свят, ние употребяваме само един приблизителен образ,

нещо, което е съвършено различно от едно сравнение в точния смисъл на думата. Така е и с всичко, което е заимствувано от физическия свят и е казано за душевния свят. Ако това се вземе под внимание, може да се каже, че формациите и съществата в душевния свят се състоят също от душевни "вещества" и се управляват от душевни сили, какъвто е случая с физическия свят. Както на материалните форми са присъщи протяжност и движение в пространството, така и на душевните "неща" и "същества" са присъщи възбудимост и инстинктивни желания.

Ето защо душевният свят може да се означае също като свят на желанието, свят на влеченията или свят на "копнежа". Тези изрази са взаимствани от човешкия душевен живот. Ето защо трябва да се отбележи, че нещата в тези части от душевния свят, които се намират извън човешката душа, са също толкова различни от душевните сили в нея, както и материалните вещества и сили от физическия свят са различни от тези, които изграждат човешкото физическо тяло. ("влечение", "желание", "стремеж" са обозначения за веществения елемент в душевния свят. Този веществен елемент означаваме като "астрален". Ако се вземат под внимание силите на душевния свят, може да се говори за "същност на желанието". Обаче не бива да забравяме, че различието между "вещество" и "сила" тук може да не е толкова явно, както във физическия свят. Едно влечение може еднакво добре да се нарече както "сила", така и "вещество".)

Когато човек за първи път проглежда в душевния свят, той се обърква поради големите различия от физическия свят. Но това се получава и при отварянето на едно физическо сетиво, което до този момент не е функционирало. Сляпороденият, който е вече опериран, трябва да се научи първо да се ориентира в света, който досега е познавал само с опипване. Отначало, например, той вижда предметите в своето око; после ги вижда извън себе си, но те му се появяват непосредствено така, както ако биха били нарисувани на някаква повърхност. Само постепенно той схваща тяхната дълбочина, перспектива и пр.

В душевния свят винаги са валидни по-различни закони от тези във физическия свят. Наистина, от друга страна, много душевни образowania са свързани с форми от други светове. Например човешката душа е свързана с физическото човешко тяло и с човешкия Дух. Процесите, които могат да се наблюдават в нея, са повлияни едновременно от физическия и духовния свят. Това трябва да се вземе под внимание при наблюдението на душевния свят; и не бива да се взема за душевен закон това, което произхожда под въздействието на други светове.

Ако, например, един човек проявява някакво желание, то ще бъде носено от една мисъл, от една представа на Духа и ще следва неговите

закони. Но както могат да се установят законите на физическия свят, с оглед въздействията, които човекът упражнява върху неговите процеси, така могат да се установят и законите на душевния свят.

Една важна разлика между душевните и физическите процеси е тази, че взаимодействието при първите е много по-интимно. Например, във физическото пространство е валиден закона на "удара". Когато една движеща се билиардна топка се сблъска с една намираща се в покой, тогава тя я задвижва в посока, която може да се прецени от движението и еластичността на първата. В душевното пространство, взаимодействието на две форми, които се срещат една с друга, ще зависи от техните вътрешни качества. Те взаимно се проникват, сякаш са вътрешно сродни. Напротив, те се отблъскват, ако техните качества си противоречат. Във физическото пространство има определени оптически закони. Отдалечените предмети изглеждат по-малки, по причина на перспективата. Ако се гледа по протежението на една алея, то - по законите на перспективата - отдалечените дърветата ще изглеждат на по-малко разстояние едно от друго, отколкото по-близките.

Напротив, в душевното пространство всичко, било то по-близко или по-далечно, се появява за ясновидеца в такива разстояния, каквито са характерни за нещата според вътрешната им природа. Тук се крие един извор на многобройни заблуждения за онзи, който навлизайки в душевното пространство, иска да приложи в него същите правила, които познава от физическия свят.

Първото, което човек трябва да научи, за да се ориентира в душевния свят, е да различава отделните му формации, както във физическия свят се различават твърди, течни и газообразни тела. За целта е необходимо да се познават двете основни сили, които са най-важни тук. Те могат да се нарекат симпатия и антипатия. Начинът, по който тези две основни сили действуват в една душевна формация, определя нейният вид. Аз наричам симпатия силата, чрез която една душена формация привлича друга, стреми се да се слее с нея, проявява родството си с нея. Обратно, антипатията е силата, с която душевните формации се отблъскват, изключват и отстояват своята индивидуалност. В каква мярка тези две сили съществуват в една душевна формация, зависи от това, каква роля играе тя в душевния свят. Тук могат да се различат три вида душевни формации, според действието на симпатията и антипатията в тях. И тези видове се различават един от друг по това, че симпатията и антипатията в тях се намират в точно определени взаимни отношения. Във всички три душевни формации съществуват тези две основни сили. Нека най-напред да разгледаме едно образование, една душевна формация от първи вид. Тя привлича другите формации от своето обкръжение поради пре-

обладаващата в нея симпатия. Но освен симпатията, в нея съществува и антипатията, с която тя отблъсква другите образования. Отвън едно такова образование изглежда сякаш оформено от силите на антипатията. Но това не е така. В него съществуват и антипатия, и симпатия. Само че антипатията надделява. Тя има надмощие над симпатията. В душевното пространство, тези формации играят една егоистична роля. Те отблъскват много неща, а привличат с любов само малко от тях. Ето защо те се подвизават в душевното пространство като неизменими форми. Чрез силата на симпатията, те се проявяват като алчни. Но тази алчност изглежда ненаситна, невъзможно е да бъде задоволена, понеже господстващата антипатия отблъсква толкова много срещани неща, че прави невъзможно всяко задоволяване. Ако сравним една душевна формация от този вид с елементите от физическия свят, ще установим, че тя съответствува на твърдите тела. Тази област на душевната субстанция ще наречем област на горещото желание. Степента, до която то е примесено в душите на животните и хората, определя техните низши сетивни влечения, преобладаващите егоистични инстинкти.

Вторият вид душевни формации са тези, при които двете основни сили се поддържат в едно равновесие, при които, следователно, симпатията и антипатията действуват с еднаква сила. Тези формации притежават определена неутралност спрямо другите; те им въздействуват като сродни с тях, без да ги привличат или отблъскват по особен начин. Те сякаш не очертават никакви определени граници между себе си и околния свят. Те позволяват на другите формации в тяхното обкръжение постоянно да им въздействуват; ето защо те могат да бъдат сравнени с течните вещества от физическия свят. И в начина, по който те привличат към себе си другите формации, не се намира нищо от алчността. Действието, което тук се има предвид, съществува, например, когато човек усеща някакъв цвят. Когато имам усещане за червения цвят, първоначално аз получавам една неутрална възбуда от моето обкръжение

Едва когато към тази възбуда се прибави удоволствието от червения цвят, се появява и една друга душевна дейност. Това, което поражда неутралната възбуда, са душевните формации, намиращи се в такова взаимоотношение, че поддържат в равновесие симпатията и антипатията. Душевният елемент, който разглеждаме тук, се определя от неговата гъвкавост и подвижност. Той не се подвизава егоистично в душевното пространство, както първия вид, а така, че неговото съществуване е съпроводено с безброй впечатление, както и с определена близост и родство спрямо много от нещата, които го заобикалят. Подходящия израз на този вид душевни формации е: лесноподвижна възбудимост.

Третата степен на душевните формации е тази, при която симпатията има надмощие над антипатията. Антипатията поражда егоистичното себеизтъкване; но този егоизъм изчезва пред привличащата сила на нещата от обкръжаващия свят. Нека да си представим една такава формация вътре в душевното пространство. Тя се явява като средишна точка в една привличаща сфера, която се разпростира върху нещата от обкръжаващия свят. Налице са особени основания да обозначи този вид душевни формации като елемент на желанието. Това наименование изглежда правилно, защото съществуващата антипатия, която е по-слаба единствено спрямо симпатията, влияе на привличането по такъв начин, че привлечените обекти попадат в собствената сфера на тази формация. Така симпатията получава един егоистичен отпечатък. Този елемент на желанието може да бъде сравнен с газообразните вещества във физическия свят. Както един газ се стреми да се разпростре във всички страни, така и елементът на желанието се разширява във всички възможни посоки.

По-висшите степени на душевната субстанция се характеризират с това, че едната основна сила, именно антипатията, изчезва напълно и активна остава само симпатията. А тя може да се прояви на първо място в различните части на душевните формации. Тези части се привличат взаимно. Силата на симпатията в сърце вината на една душевна формация се проявява чрез това, което се нарича удоволствие. И всяко намаляване на тази симпатия, е неудоволствие. Страданието е само едно намалено удоволствие, както студът е само една намалена топлина.

Удоволствието и страданието са това, което живее в човека като свят на чувствата в тесния смисъл на думата. Чувството е движението на душата в самата себе си. От начина, по който се раздвижват чувствата на удоволствие и неудоволствие в душата, зависи и това, което наричаме приятни усещания.

Една още по-висока степен на тези душевни формации се получава, когато тяхната симпатия не е затворена в сферата на личния живот. Понизшите степени, както и четвъртата степен, се различават от по-висшите по това, че при тях силата на симпатията още не е преодоляла противодействащата сила на антипатията. Едва чрез тези по-висши видове на душевната субстанция, многообразието на душевните формации образува общия душевен свят. Доколкото в действие влиза антипатията, всяка душевна формация се стреми към друга заради своя личен живот, за да усили и обогати себе си чрез него друго. Когато антипатията замлъква, тогава другите неща се приемат като откровения, като послания. В душевното пространство, тази по-висша душевна формация играе ролята, която светлината има във физическото пространство. Сега

вече е напълно възможно, една душевна формация, така да се каже да погълне живота на други формации заради самите тях, а не поради егоистични цели; или, бихме могли да допълним, сега тя се оставя да бъде озарена от тях. Душевните същества се пробуждат за истинския душевен живот, само доколкото черпят от тези по-висши области. Техният смътен живот в тъмнината се отваря навън и осветлява душевното пространство; инертно, тежко движение в душата, което досега се стремеше към изолация поради антипатия - след като налице бяха само субстанциите на низшите области - се превръща в сила и енергичност, които бликват от душата и се разливат във външния свят. Лесноподвижната възбудимост на втората област действуват само тогава, когато формациите се срещат. Тогава действително едната се влива в другата. Тук докосването е все още необходимо. В по-висшите области съществата свободно сияят и разливат навън своята същност, своите сили (С пълно право можем да употребим израза "сияние", понеже симпатията, която се развива тук, е близка до въздействията на светлината). Както едно растение залинява в тъмната изба, така и душевните формации угасват без оживотворяващите душевни субстанции на висшите области. Душевната светлина, душевната сила и същинския душевен живот принадлежат на тези области и от тях те се предават на душевните същества. Следователно, в света на душите се различават три низши и три висши области които са свързани чрез една четвърта област, така че се получава следното подразделение на душевния свят:

1. ОБЛАСТТА НА ГОРЕЩОТО ЖЕЛАНИЕ
2. ОБЛАСТТА НА ЛЕСНОПОДВИЖНАТА ВЪЗБУДИМОСТ
3. ОБЛАСТТА НА ЖЕЛАНИЯТА
4. ОБЛАСТТА НА УДОВОЛСТВИЕТО И НЕУДОВОЛСТВИТО
5. ОБЛАСТТА НА ДУШЕВНАТА СВЕТИНА
6. ОБЛАСТТА НА ДЕЙСТВЕНАТА ДУШЕВНА СИЛА
7. ОБЛАСТТА НА ДУШЕВНИЯ ЖИВОТ

В първите три области, Душевните формации дължат свойствата си на отношенията между антипатията и симпатията; в четвъртата област симпатията бликва от самата душевна формация; в трите по-висши области силата на симпатията става все по-свободна и по-свободна; субстанциите на тази област стават лъчезарящи и оживотворяващи; те се носят из душевното пространство, пробуждайки съществата, които иначе биха се изгубили в своя егоистичен живот.

От само себе си се разбира, че тези седем подразделения на душевния живот не представляват области, изолирани една от друга. Както твърди

те, течните и газообразните вещества във физическия свят се проникват взаимно, така се проникват взаимно в душевния свят горещото желание, лесноподвижната възбудимост и силите на света на желанията. И както във физическия свят топлината прониква телата, а светлината ги осветява, така и в душевния свят удоволствието и страданието, както и светлината на душата заливат душевните същества. Нещо подобно се извършва с душевната сила и с душевния живот.

II. ДУШАТА В ДУШЕВНИЯ СВЯТ СЛЕД СМЪРТТА

Душата е свързващият елемент между Духа на човека и неговото тяло. Нейните сили на симпатия и антипатия, и тяхното взаимно отношение пораждат проявленията на душата: алчност, възбудимост, желание, удоволствие, страдание и т. н. - те действуват не само сред душевните формации, но се проявяват и спрямо съществата от другите светове, физическия и духовния. Докато душата живее в тялото, тя взема участие във всичко, което се извършва в него. Когато физическите процеси в човешкото тяло протичат правилно, тогава в душата възникват удоволствие и приятност; когато тези процеси са смутени, идват страданието и болката.

От друга страна, душата участва и в проявленията на Духа: една мисъл я изпълва с радост, друга - с отвращение; едно правилно съждение получава одобрението на душата, а едно погрешно съждение - нейното неодобрение.

Наистина, еволюционната степен на един човек зависи от това, дали неговите душевни качества са насочени повече в една или друга посока. Един човек е толкова по-съвършен, колкото повече душата му изпитва симпатии към проявленията на Духа; той е толкова несъвършен, колкото повече неговите наклонности се удовлетворяват чрез тялото.

Духът е основното ядро на човека, тялото е посредника, чрез Духът наблюдава и познава физическия свят, за да осъществява там своите действия. Но душата е посредница между тялото и духа. Тя отхвърля физическото въздействие, което трептенето на въздуха упражнява върху ухото, извличайки удоволствие от съответния тон. Всичко това тя предава на Духа, който по този начин стига до разбирането на физическия свят. Чрез душата, една мисъл, която се поражда в Духа, може да се превърне в желание за своето собствено осъществяване, и едва по този начин - с помощта на тялото - да прерасне в действие. Но човек може да изпълни своето призвание, само ако позволи на духа да ръководи всичките му действия. Душата може - чрез самата себе си - да насочи своите склонности както към тялото, така и към духа. Тя спуска своите пипала надолу към физическия свят, както ги протяга и нагоре към духовния

свят. Навлизайки в материята, нейната собствена същност се прониква от природата на физическия свят. Неговите идеи са привлечени към физическия свят именно чрез силите на душата. Нека да разгледаме неразвития човек. Наклонностите на неговата душа зависят от процесите в неговото тяло. Той изпитва удоволствие само от въздействията, които физическия свят упражнява върху неговите сетива.

Така неговият духовен живот е изцяло привлечен към тази сфера. Неговите мисли служат само за задоволяването на неговите потребности. Докато Духът-Себе, напредвайки от едно прераждане в друго, все повече и повече ще извлича своите импулси от духовния свят. Неговото познание ще бъде определяно от Духа на вечната истина, неговите действия - от вечното добро.

Разгледана като факт от физическия свят, смъртта представлява едно изменение в процесите на тялото. След смъртта то престава да бъде посредник между душата и Духа. По-нататък тялото се оказва напълно подчинено на физическия свят и неговите закони; то потъва в материята, за да се разложи в нея. Достъпна за физическите сетива са само физическите явления, които настъпват след смъртта на тялото. Тези сетива не могат да проследят какво настъпва тогава с душата и Духът, понеже душата и Духът могат да бъдат наблюдавани в сетивен смисъл само дотолкова, доколкото те придобиват външен израз във физическите процеси. След смъртта такъв израз е вече невъзможен. Ето защо наблюдението на физическите сетива и на основаващата се върху тях наука не са валидни и нямат никаква стойност за съдбата на душата и Духа след смъртта. Тогава именно влиза в действие едно висше познание, което се основава върху наблюдението на процесите в душевния и духовния свят.

След като Духът се отдели от тялото, той все още винаги остава свързан с душата. И както по време на физическия живот той е бил свързан с тялото във физическия свят, така сега душата го свързва с душевния свят. Но неговата истинска същност не се намира в този душевен свят. Душевният свят само временно трябва да го свърже с неговото поле на действие, с физическия свят. Обаче, за да се появи в едно ново прераждане с една по-съвършена форма, той трябва да черпи сили от духовния свят. Но ето, че той е заплетен чрез душата именно във физическия свят; той е свързан с едно душевно същество, проникнато от природата на физическия свят. След смъртта, душата не е свързана повече с тялото, а само с Духа. Тя живее само в едно душевно обкръжение. Ето защо само силите на душевния свят могат да действуват върху нея. Духът е свързан с този живот на душата в душевния свят, както беше свързан с тялото по време на физическото въплъщение.

Когато тялото умира, това е предопределено от неговите закони. Изобщо трябва да се каже: не душата и духът напускат тялото, а то се освобождава от тях, когато неговите сили не могат повече да действуват в смисъла на човешката организация.

Нещо подобно съществува и в отношението между душата и Духа. Душата освобождава Духа в по-висшия, духовен свят, когато нейните сили не могат да действуват повече в смисъла на душевната човешка организация. Духът ще бъде свободен в този миг, когато душата му е предала всичко, което е могла да преживее само в тялото, а се запазва само това, което може да продължи да живее с Духа. Този "остатък" може да бъде съхранен като плод само в Духа и той свързва душата с Духа в един чисто духовен свят.

За да изучим съдбата на душата след смъртта, трябва да разгледаме нейният процес на разпадане. По време на възплъщението, тя имаше задачата да насочи Духа към физическия свят. В мига, когато тази задача е изпълнена, душата се обръща към духовния свят. Като се има предвид естеството на тази задача, щом тялото я освобождава при смъртта и, следователно, щом не може да играе вече своята роля на посредница, тя би трябвало да има всъщност само духовна дейност. Това би било така ако по време на своя живот в тялото, тя не би се повлияла от него, ако не би била привлечена от него. Без този нюанс, дължащ се на нейното пребиваване във физическото тяло, веднага след смъртта, тя би се подчинила само на законите на душевния и на духовния свят и би изгубила всякаква връзка със сетивния свят. Ето защо, заедно със смъртта, човек би трябвало да изгуби всякакъв интерес към земния живот и всички страсти, всички желания, произлизащи от съществуването, което той напуска, да са вече задоволени. Доколкото това не е станало, незадоволените страсти и желания остават свързани с душата.

За да избегнем всяко недоразумение, трябва грижливо да различаваме причините, свързващи човека със земния живот, които ще могат да бъдат заличени в едно бъдещо възплъщение, от тези, които го свързват за едно определено възплъщение, а именно последното. Първите причини ще бъдат унищожени чрез закона на съдбата, на Кармата; вторите могат да бъдат унищожени само след смъртта.

След смъртта, човешкият дух минава през един период, когато душата отхвърля наклонностите, които я привличат към физическото съществуване, за да се подчини вече само на законите на душевно-духовния свят и да освободи Духа. Естествено е този период да бъде толкова по-дълъг, колкото повече душата е свързана с физическия свят. Той ще бъде кратък за един човек, който малко е държал на физическия живот, а дълъг за онзи, чиито интереси са били свързани само с физическия жи-

вот; така че при неговата смърт много страсти и желания все още изпълват душата му.

За да улесним разбирането на състоянието на душата по време на първите моменти, които следват смъртта, нека да си представим следния случай: нека вземем един доста често срещан случай - удоволствията на едни чревоугодник. Той познава само удоволствията на яденето. Разбира се, само по себе си, удоволствието не е физическо, а душевно. Наслаждението живее в душата, както и желанието за наслаждение. Но, за да го задоволим, необходими са физическите органи, небцето и т. н. А след смъртта душата не изгубва веднага своите желания: тя вече не притежава телесните органи, необходими за тяхното задоволяване. Тогава положението - макар и по различни причини, чийто ефект е подобен, само че неизмеримо по-силен - е същото, както с един човек, който се намира в пустиня, лишен от вода, и който страда от изгаряща жажда. Така страда душата, изгаряйки от желание, защото е лишена от органите, които биха могли да го задоволят. Същото е положението и с всички онези желания на душата, които могат да бъдат задоволени само от тялото. И периодът, през който душата се намира в това състояние, може да бъде наречен "място" на желанието, въпреки че, както се разбира, не се касае за едно "място", а за едно състояние. Душата, която прониква в душевния свят след смъртта, е подчинена на неговите закони. Действията на тези закони определят начина, според който ще бъдат премахнати наклонностите, които я привличат към физическия свят. Този начин е различен, според душевните субстанции и сили, с които душата влиза в допир. Всеки вид субстанция и сила ще упражнява върху нея своето пречистващо действие.

Процесът е следния: всички елементи на антипатия, които душата притежава, биват малко по малко победени от силите на симпатията, а тази последната сама нараства до най-висока степен. Защото тази крайна симпатия към целия душевен свят е силата, която ще предизвика, така да се каже, сливането на душата с този свят и пълното угасване на егоизма. Душата престава да бъде като същество, което е привлечено към физическия свят; тя освобождава духа. Следователно, тя се пречиства, минавайки през различните области които описахме, докато стигне до областта на свършената симпатия, в която се съединява с целия душевен свят.

Духът остава свързан с душата до последният момент - момента на освобождението - защото по време на земния живот, той се е сродил напълно с нея. Неговата връзка с душата е неимоверно по-силна от тази с тялото, защото с тялото той се свързва непосредствено. Тя изгражда неговия личен живот. Ето защо Духът не е свързан с разлагащото се тяло,

а постепенно освобождаващата се душа. Поради непосредствената си връзка с душата, Духът не се чувства свободен, освен когато самата тя се слее с всеобщия душевен живот.

Като обиталище на човека веднага след смъртта, душевният свят се нарича "място на желанията". Раз личните религиозни системи, в ученията на които е запазено съзнанието за тези състояния, са дали на това "място на желанията" различни наименования: "чистилище", "пречистващ огън" и т. н.

Най-низшата област от душевния свят е тази на "горещото желание". След смъртта там биват унищожени най-грубите и низши егоистични страсти, които са свързани със живота на тялото. Защото чрез тях душата може да изпита действието на силите на тази душевна област. Незадоволените желания, които и остават от физическия живот, образуват допирната точка. Симпатията на тези души се простира само до елементите, които подхранват тяхното егоистично съществуване, а антипатията, която те разливат върху всичко останало, е безкрайно по-силна. Цялото им желание насочено към физическите наслади, които не могат да бъдат задоволени в душевния свят. И тази невъзможност да бъдат задоволени, възбужда до най-висока степен тяхното желание. Въпреки това, именно тази невъзможност за задоволяване на желанието става причина то да угасне постепенно. Отначало горещо, то постепенно угасва и душата скоро разбира, че единственото средство да се освободи от страданиято, което силното желание по необходимост поражда, е да угаси това силно желание. По време на физическия живот винаги се намират нови поводи то да бъде задоволено. И страданията, причинени от горещото желание, се крият по този начин зад едно було от илюзии. След смъртта, в "пречистващия огън", това страдание се явява без никакво було.

Душата е подложена на страшните изпитания, произтичащи от лишението. По само себе си се разбира, че те засягат само онези нива, които през време на физическия живот са били под влиянието на груби и низши страсти. Душите, които не са познавали горещите желания, преминават през това състояние без да забележат нещо, понеже те нямат никакво родство с него. Трябва да се отбележи, че колкото повече една душа е познавала горещото желание през време на земния си живот, толкова по-дълго време ще остане под техни те влияния. Не трябва да си представяме това пречистване по същия начин, по който усещаме болките във физическия свят. Защото след смъртта, душата желае своето пречистване, което единствено може да излекува несъвършенствата, които тя признава в себе си.

Вторият род явления, които душата среща в душевния свят, се характеризират с равновесието, което сили те на симпатията и антипатията достигат там. Душата ще бъде повлияна от тези явления известно време след смъртта, според това, до каква степен се намира тя в едно подобно състояние. Това състояние се отличава с онова лекомислие и радост, които някой изпитва от преходните впечатления на сетивата. То е характерно за онези лица, които се оставят под влиянието на всички незначителни събития на деня; но понеже тяхната симпатия не се стреми към определен обект, влиянията, които изпитват, са преходни. Всичко, което надвишава сферата на нищожните "неща", е антипатично за тези лица. След смъртта, техните души, бидейки лишени от сетивно-физическите процеси, които по необходимост са свързани с удовлетворението на този вид желание, изпадат в едно състояние, което рано или късно стига до своя закономерен край.

Естествено, състоянието на лишение, което цари в душата преди пълното отмиране на този вид желания, е нещо болезнено. Но тъкмо това болезнено и мъчително състояние е истинска школа за разрушаване на илюзиите, от които човек е обгърнат по време на физическия живот.

На трето място, в света на душите, наблюдаваме една съвкупност от явления, където господствува симпатията, където преобладава "желанието". Душите изпитват тяхното влияние чрез всичко, което след смъртта създава в тях една атмосфера на "желание". Но и тези желания постепенно отмират поради невъзможността да бъдат задоволени.

Областта на удоволствието и неудоволствието, която е четвъртата в душевния свят, предлага на душата едно особено изпитание. По време на своя физически живот, душата взема участие във всичко, което засяга тялото. Тъкмо то дава усещания на приятност и неприятност, да удоволствие и неудоволствие. По време на своето физическо съществуване, човек усеща своето тяло като свой Аз, като че то е самият той. Това, което наричаме самолюбие, почива на това усещане. И колкото по-сетивен е едни човек, толкова по-голямо е неговото самолюбие.

След смъртта, тялото, което досега му служеше за основа, престава да съществува, но самолюбието остава. Душата се чувства като опразнена, като че е изгубила самата себе си. И това чувство трае докато тя признае, че истинският човек не се намира във физическия свят.

Следователно, действието на четвъртата област се състои в това, да унищожи илюзията за телесния човек. Душата се научава да не приписва на тялото никаква съществена стойност. Тя е излекувана и пречистена от влечението си към него. Тя тържествува над всичко, което е свързваше с физическия свят и остава силите на симпатията да се разгърнат напъл-

но свободни. Тя се е освободила, така да се каже от себе си и е готова да се разлее в душевния свят, и да вземе участие в неговия живот.

Не трябва да скриваме, че самоубийците са особено подложени на изпитанията, които ги очакват в тази област. Те са напуснали своето физическо тяло по изкуствен и насилствен начин, но всички чувства, които са свързани с него, остават непроменени. Естествената смърт носи след себе си частично угасване на тези чувства. Към мъченията, които чувството на внезапната празнота поражда у самоубиеца, се прибавят и тези на неудовлетворените желания и страсти, които са го подтикнали към самоубийство.

Петата степен от душевния свят е тази на душевната светлина. Симпатията към другите същества добива тук най-висока стойност. Душите влизат в отношение с тази област дотолкова, доколкото през своя физически живот не са се задоволили да изпълняват само своите низши желания, а са изпитвали истинска радост към заобикалящия ги свят. Увлечението към природата, например, което е пропито с един сетивен характер е подложено тук на пречистване. Не бива да смесваме това увлечение с възвишения живот в природата, който е от духовно естество и навсякъде в предметите и явленията вижда откровенията на Духа.

Този специален усет към природата е едно от средствата за развитие на самия Дух, създаващ у себе си един траен елемент. Но той няма нищо общо с чувственото удоволствие, което някой храни към природата. Тук душата трябва да се пречисти от това чувство, както и от всяка друга наклонност, която произхожда от физическото съществуване.

Мнозина са онези, които виждат своя идеал в институциите, служещи на чувственото удоволствие, в една система на възпитанието, която преследва преди всичко удоволствията на физическото съществуване. Не може да се каже, че тези лица служат само на своите егоистични наклонности, но въпреки това, душата им е обърната към света на усещанията и силата на симпатията, която царува в петата област на душевния свят, трябва да я излекува. Тук тя постепенно разбира, че трябва да търси нови пътища за своята симпатия. Тя ще ги намери, само ако насочи своята симпатия към заобикалящия свят, ако тя самата се разлее в околното душевно пространство. Душите, които се отдават на религиозни обреди с цел да подобрят своето сетивно благосъстояние, също ще бъдат пречистени, независимо дали техните копнежи са насочени към един земен, или небесен рай. Те ще намерят този рай в "царството на душите", но само за да разберат неговата суета. Разбира се, това са само няколко примери за пречистване, които стават в петата област. Техният брой лесно може да бъде умножен.

Шестата област, тази на душевната сила, влече след себе си пречистването от жаждата за действие, което една душа може да притежава. Лишена от егоистичен характер, я все пак търси сетивното удоволствие, което произтича от самите действия. Индивидите, които поддържат това желание за действие, оставят впечатления за идеалисти; те изглеждат въодушевени от духа на саможертвата. Но всъщност това, което ги интересува, е да увеличат чувствената радост, която изпитват в хода на действията. Много артистични натури и хора отдадени на науката, се намират именно там. Това, което свързва тези души с физическия свят, е вярата, че изкуството и науката имат смисъл за техния живот, само защото им доставя определено удоволствие.

Седмата област, тази на същинския душевен живот, освобождава човека от последните му влечения към сетивния свят. Всяка една от гореизброените области отнема на душата онзи елемент, който е родствен с нея. Духът не е вече обладан от убеждението, че му е необходимо да посвети цялата си дейност на сетивния свят. Тяхното верую може да бъде окачествено като материалистическо. Това верую трябва да бъде разрушено и това става именно в седмата област. Сега тези души си дават сметка, че материалистическият светоглед е несъстоятелен. Той се стопява като лед на слънцето. От сега нататък душата е погълната от света, на който тя принадлежи, и Духът, освободен от всички препятствия, се издига към областите, където ще намери своята естествена среда.

Душата е изпълнила своите земни задачи; след смъртта се разпадат всички пречки които тези задачи поставяха пред духът. Тържествувайки над земните останки, душата се завръща обратно в своя собствен свят.

От описаното до тук следва, че опитностите в душевния свят и, успоредно с тях, душевни състояния след смъртта, добиват един все по-приемлив вид, колкото повече човек се отърсва от земните си връзки с физическото тяло.

Според условията, които е създала по време на своя живот на Земята, тя ще остане по-кратко или по-дълго време в една или в друга от областите на душевния свят. В онази област, към която изпитва родство, тя ще остане докато това родство се заличи. Тя ще премине, без да почувствува никакво влияние, през онези области към които не е развивала никакво родство. Тук исках да опиша само основните характерни черти на душевния свят и в общи черти живота на душата в този свят. По същия начин ще постъпя и с описанието на духовния свят. Да се разпростра повече върху естеството на тези висши светове, би означавало да надхвърля рамките на този труд. Наистина, без да се разпрострем по-нашироко върху този въпрос, едва ли бихме могли да разберем условията във висшите светове, които по нищо не приличат на пространствените и време-

ви условия, характерни за физическия свят. Съществени подробности са посочени и в моята "Тайна наука".

III. ЦАРСТВОТО НА ДУХОВЕТЕ

Преди да проследим Духа по пътя, който той ще поеме, трябва да разгледаме областта, в която той навлиза. Това е "светът на духа". Този свят се различава толкова много от физическия свят, че всичко, което ще кажа за него ще изглежда фантастично за всеки, който се доверява само на своите физически сетива.

За да го опишем, ние трябва да си послужим със символи, и то в много по-голяма степен, отколкото за душевния свят. Защото нашият език, който е подходящ най-вече за сетивната действителност, съвсем не е богат на изрази, които бихме могли да употребим направо за "светът на духовете". Ето защо моля читателя, да счита много от нещата, които ще кажа, само като едно загатване. Всичко, което ще опиша, е толкова различно от физическия свят, че този е единственият метод, който може да се приеме, и аз съзнавам колко малко моето описание се доближава до истинската опитност в този свят. Причина за това е в несъвършенството на езика, който ползуваме в условията на физическия свят.

Нека от самото начало изтъкнем, че духовния свят е изграден от веществото, от което е съставена и самата човешка мисъл. (Думата "вещество" е употребена тук в един съвършено неподходящ смисъл). Но мисълта, която живее в човека е само сянката, схемата на истинската мисъл. Нейното отношение към същността, която и отговаря в "светът на духовете", е подобно на отношението, което във физическия свят съществува между сянката на един предмет и самия предмет. А когато се пробуди духовното сетиво, човек действително възприема истинската същност на мисълта, както сетивното око възприема една маса или един стол. Той се движи между мисловни Същества, между Същества изградени от мисли.

Сетивното око възприема лъва, а мисленето, което е насочено към сетивния свят, улавя идеята за лъва като една сянка, като един схематичен образ. Духовното око вижда мисълта за лъва в "светът на духовете" също така реално, както физическото око вижда физическия лъв. Казаното относно "душевния свят" важи също и за това, което казваме тук. Както сляпороденият, който е опериран, открива изведнъж, че светът, средата, в която живее има нови качества - светлина и цветове - така и средата, в която прониква човек, който е научил да си служи духовното око, му се явява като един нов свят, изпълнен с живи мисли или с духовни същества.

В този свят се намират на първо място първообразите на всички предмети и същества, които са във физическия и в душевния свят. Ако си представим творбата на един художник и как тя съществува в неговия дух преди той да я нарисува, ще имаме приблизително понятие за това, което тук разбираме под първообрази. Няма значение, че художникът замисля своята творба постепенно в хода на нейното изпълнение. В истинския "свят на духа" съществуват подобни първообрази за всички предмети и същества, а физическите неща не са друго, освен копия от тези първообрази.

Естествено е, човек, който се доверява само на своите външни сетива, да отрича света на първообразите и да ги счита само за отвлечени идеи, които разумът си изгражда като сравнява сетивните предмети; този човек не притежава способността да възприема висшите светове, той не познава светът на мислите, освен в неговата абстрактна отвличеност. Той не знае, че за ясновидеца духовните Същества са много по-близки и познати, отколкото неговото куче или котката, и че светът на първообразите е наситен с една неимоверна по-жива действителност, отколкото сетивно-физическия свят.

Първият поглед, който хвърляме в това Царство на Духовете, е немислимо по-объркващ, отколкото първия поглед в душевния свят. Защото в тяхната видима форма, първообразите са твърде различни от техните физически отражения. Но те не приличат и на своите сенки, на отвлечените мисли. В духовния свят всичко е в непрестанна деятелност, всичко се намира в постоянно съзидание. Там не съществува никакво спокойствие, никаква почивка и застой, каквито срещаме във физическия свят. Защото първообразите са творящи същества. Те са майсторите на всичко, което се явява във физическия и в душевния свят. Техните форми се менят непрестанно. Всеки първообраз има възможност да приеме безброй особени форми. Тези форми като че ли бликат от него; и щом една форма е "излъчена" навън, първообразът се залавя да създаде нова. Първообразите имат помежду си по-голямо или по-малко родство.

Те не действуват изолирано. За своите творения те имат нужда един от друг. Често пъти множество първообрази си съдействуват за възникването на едно или друго Същество в душевния или в духовния свят. Успоредно с живите картини, които се представят на "духовното" зрение в "светът на духа", ясновидецът има някои опитности, свързани с "духовния слух". Действително, щом ясновидецът се издига от "светът на душата" в този на "духа", видимите първообрази стават същевременно звучащи. "Звукът", за който става дума тук, е едно явление от съвършено духовно естество. Той съвсем не трябва да бъде сравняван с физическия звук. Наблюдателят се чувствава потопен в едно море от звуци, чрез

които изразяват себе си Съществата от духовния свят. В хармонията, ритмите, мелодиите, които се раждат от тези звуци, първичните закони на света изразяват своето съществуване, своите взаимни отношения и сродства. Всичко, което на човешкото разбиране се представя под формата на закон, на идея, се открива на "духовното ухо" като нещо духовно-музикално. (Ето защо питагорейците са наричали това възприятие на духовния свят "музика на сферите". За този, който е надарен с "духовен слух" това не е само един символ, а добре позната духовна действителност). За да изградим понятие за тази "духовна музика", трябва да отстраним всички представи за сетивната музика, която се възприема от "телесното ухо". Тук става дума за едно "духовно възприятие", за което, следователно, "физическото ухо" остава напълно глухо.

С цел да опростим нещата, от сега нататък няма да говоря за "духовна музика". Достатъчно е да си представим, че всичко, което описваме като "образ", като "светлина", е същевременно и звук. На всеки цвят, на всяко светлинно явление, отговаря един духовен звук, и на всяка хармония на цветовете - една звукова хармония, една мелодия и пр. Защото от само себе си се разбира, че там, където царуват звуците, възприятията на "духовното око" ни най-малко не престават. Звукът само се прибавя към светлината. Следователно, винаги, когато става дума за "първообрази" трябва да имаме предвид и "празвучите". Към възприятията, за които говорихме, се прибавят и други. Те могат да бъдат сравнени с "духовен вкус" и т. н. Аз няма да навлизам по-дълбоко в тези процеси; важно е да си изградим представа за "светът на духовете" с помощта на възприятия, избрани измежду другите.

Преди всичко, необходимо е да правим разлика между различните видове първообрази. За да се ориентира ме в "светът на духовете", трябва да различаваме в него определен брой степени и области. Както и в "светът на душите", не трябва да си представяме тези различни области като пластове, поставени един върху друг. Напротив, те взаимно се проникват от край до край.

Първата област съдържа първообразите на физическия свят, доколкото те не са надарени с живот. Там се намират първообразите на минералите и растенията, доколкото растенията са чисто физически Същества, с други думи, като изключим живота, който ги изпълва. Там откриваме и първообразите на физическите животински и човешки форми. Тази област съдържа и други форми, но тези, които посочвам, служат само за нейната основна характеристика. Тук е основният скелет на "светът на духовете". Тази област можем да сравним с твърдата земя на нашия физически свят.

Тя образува контенталната маса в "светът на духовете". Нейното отношение към физическия свят може да бъде изразено само в образи. Да предположим, че имаме пред себе си едно ограничено пространство, изпълнено с всякакъв вид физически тела. Да си представим сега, че тези физически тела изчезват, оставяйки празни пространства, които запазват техните форми. Сега да си представим и междинните пространства, които по-рано бяха празни, като изпълнени с най-разнообразни форми, намиращи се в най-различни отношения със съществуващите по-рано тела.

Приблизително така изглеждат най-низшата област от света на първообразите. Предметите и Съществата, които се възплъщават във физическия свят, тук имат вид на "празни пространства". А между тях е подвижната дейтелност на първообразите /и на "духовната музика. /В момента на физическото възплъщение, тази празнина се изпълват до известна степен с физическо вещество. Човек, който би съзерцавал пространството е едновременно физически и духовен поглед, би видял физическите тела и работеща между тях, подвижната дейтелност на "творящите първообрази".

Втората област от "царството на духовете" съдържа първообразите на живота. Но тук този живот образува едно свършено единство. Като един течен елемент, той нахлува в света на Духа, точно както кръвта пулсира из цялото тяло. Той може да бъде сравнен с морето и водите на физическата Земя. Все пак по-уместно е да го сравним с движението на кръвта в животинското тяло, отколкото с движението на реките и моретата. Деен и подвижен в себе си живот, създаден от мисловно вещество: така може да бъде определена тази втора степен от "царството на духовете". Тук се намират първичните сили за всички живи същества, които се явяват на физическия свят. Тук се проявява единство то на всеки живот и родството на човешкото същество с всички други същества.

Третата област от "царството на духовете" съдържа първообразите на всички души. Тук се намираме в присъствието на един много по-тънък и по-фин елемент, отколкото в първите две области. Фигуративно той може да бъде наречен въздухът или атмосферата на "царството на духовете". Всичко, което става в душите на двата други свята, има тук своята съответна духовна страна. Усещанията, чувствата, инстинктите, страстите и т. н. , се намират тук в духовно състояние. Атмосферните явления, които стават в този "въздух", отговарят на страданията, радостите на съществата от другите светове. Носталгията на една човешка душа се проявява тук като тих полъх; едно избухване на страст - като ураган.

Човек, който може да се изгради представа за тези неща, прониква дълбоко в страданията на всяко същество, стига да насочи към него своето внимание. Например, тук може да се говори за ураганни бури, с бляскащи светкавици и тътнещи гръмотевици; и ако се разгледат нещата по-нататък, ще се установи, че в една такава "духовна буря" се отпечатват страстите на една истинска битка, разразила се на земята.

Първообразите на четвъртата област нямат пряко отношение към другите светове. От известна гледна точка, това са Същества, които управляват първообразите на трите по-низши области и определят техните взаимни връзки. Следователно, от тези област произтича една по-всеобхватна дейтелност, отколкото от по-нисшите степени.

Петата, шестата и седмата области се различават съществено от първите четири. Съществата, които се намират там, предават на първообразите от по-низшите области подтиците, които ги карат да действуват. Там се намират творящите сили и самите първообрази. Който е способен да се издигне до тези области, се научава да познава "целите"* (* От казаното по-напред относно трудността да се изразяваме с помощта на езика следва, че изрази като "цели" трябва също да бъдат взети в символичен смисъл. Тук изобщо не става дума за едно възобновяване на доктрина за "фаталностите"), които нашият свят преследва.

Като живи зародиши, първообразите почиват тук, готови да приемат всевъзможните форми на Съществата-мисли. Когато тези зародиши са пренесени в по-низши области, те сякаш разцъфтяват и се появяват в най-разнообразните форми. Идеите, чрез които човешкият дух се проявява творчески във физическия свят, са отражение, сенки на тези "същества - мисли - зародиши" от висшия духовен свят.

Наблюдателят надарен с "духовен слух", който се издига от по-низшите области на "царството на духовете" в неговите по-висши степени, разбира, че звуците и хармониите се превръщат в един духовен език. Той започва да възприема "духовното слово". Съществата и нещата му се откриват вече не само в музика, но и в "слова". Те му оповестяват това, което Духовната Наука нарича "вечни имена".

Трябва да знаем, че тези Същества-мисли-зародиши са от сложно естество. Единствено тяхната обвивка е заета от света на мислите. Тази обвивка съдържа в себе си истинския зародиш на живота. Тук ние стигаме до границите на "трите свята", защото зародишът е произлязъл от още по-висши светове. Описвайки съставните части на човека, аз споменах за този зародиш на живота и нарекох неговите съставни части "Дух на Живота" и "Човекът-Дух. И други космически същества също притежават подобни зародиши в посочените три свята, за да изпълнят там своя задача.

Сега ще проследим странствването на човешкия дух в "царството на духовете" между две прераждания или инкарнации. Тогава отношенията и особеностите в това "царство" ще изпъкнат още по-ясно.

IV. ДУХЪТ И ЦАРСТВОТО НА ДУХОВЕТЕ СЛЕД НАСТЪПВА-НЕТО НА СМЪРТТА

Когато, следвайки своя път от едно прераждане в друго, човешкият дух е преброял "царството на душите", той навлиза в "царството на духовете", за да остане там, докато узрее за ново телесно съществуване. Не можем да схванем добре смисъла на това пребиваване в Царството на Духовете, без да разберем целта, която човек преследва в хода на едно въплъщение. Докато живее в своето тяло, човекът действа и твори във физическия свят. Той върши това в качеството си на духовно същество. Той отпечатва във физическите форми, веществата и сили това, което открива чрез своя дух. Следователно, Духът идва във физическия свят като пратеник от духовния свят. Той може да действа в този свят само като се въплъти в него.

Той трябва да приеме физическото тяло като свой инструмент, за да действа в света на телата и за да приеме, на свой ред, влиянията на този материален свят. Но Духът е този, който действа чрез тялото. От него произхождат подтиците и насоките за действие във физическия свят. Докато обитава физическото тяло, Духът не може да приеме своя истински облик. Той може само леко да просветне през булото на физическото съществуване. Всъщност мисловният живот на човека принадлежи на духовния свят; и това, което просветва от него в рамките на физическия свят, е само една загатната и смътна форма. Можем също да кажем, че мисловният живот на физическия човек е една сянка, едно отражение на действителното духовно същество, част от което е самия човек. През време на земния живот Духът, посредством физическото тяло, влиза във връзка със света на телата. Въпреки че неговото действие върху този свят съставлява една от задачите, които му предстоят, докато траят неговите въплъщения, той би бил неспособен да я изпълни, ако би познавал само физическото съществуване.

Защото намеренията и целите не се определят в рамките на физическото въплъщение, както и планът на една къща не се изработва на строителната площадка. Както този план се изработва в бюрото на архитекта, така и целите и намеренията, които земното съществуване преследва, се изработват в "царството на духовете".

Човешкият Дух трябва постепенно да се връща в това "царство", за да черпи от него всички елементи, необходими за работата във физическия свят. Както архитектът, без да си служи с тухли и хоросан, подготвя в

своя кабинет плана на къщата, според архитектурните и други закони, на които трябва да се подчинява, така и архитектът на човешкия живот, Духът или висшето себе трябва да обозрат в "царството на духовете" способностите и целите, съгласно законите на това Царство, което после ще пренесат в земния свят. Само при условие, че човешкият Дух постоянно се връща в своя собствен свят, той може да пренася духовни импулси чрез своето физическо тяло.

През време на своето въплъщение човекът се научава да познава качествата и силите на физическия свят. Докато твори, той събира опитности, опознава условията, които физическият свят налага на всеки, който иска да работи в него. Той сякаш открива качествата на "веществото", в което иска да въплъти своите мисли, своите идеи. Той не би могъл да извлече тези последните от "веществото". Следователно, физическият свят е едновременно арена за творчество и за ученичество. Резултатите от това ученичество после се превръщат в живи способности на Духа в "царството на духовете".

За по-голяма яснота, нека следваме сравнението, което вече направихме. Архитектът изработва плана на една къща и го поставя в изпълнение. Така той събира известно количество опитности, оплодотворяват неговата работа, и когато се залови да направи нов план, този план ще бъде обогатен с всичко, което архитектът ще е научил от изпълнението на първия.

Същото е и с последователните съществувания на човека. Между преражданията, Духът живее в своята собствена област. Той е свободен да се посвети напълно на изискванията на духовния живот; освободен от физическото тяло, той се развива във всички направления и събира в себе си плодове от миналите си прераждания. Следователно, неговото внимание е винаги обърнато към физическия свят и към целите които този свят му налага. Ето защо той работи непрестанно, следвайки еволюцията на Земята, доколкото тази последната съставлява поле на неговата дейност. Той работи за своето собствено развитие, за да може всеки път, когато се преражда, да служи в името на Земята, според изискванията за момента.

Очевидно тук става дума само за един общ образ за последователните съществувания на човешкото същество. Този образ е приблизителен и не би могъл да съвпадне точно с действителността. Според обстоятелствата, възможно е даден човешки живот да бъде по-малко свършен отколкото предшествуващия. Но, общо взето, тези несъответствия отпадат в течение на последователните съществувания.

Човешкият Дух се формира в "царството на духовете", приспособявайки се към неговите различни области. Неговият живот се слива последова-

телно с живота на всяка една от тези области и приема временно техните качества. Те проникват в него и така, укрепен от тях, той може да действа в земния свят.

В първата област от "царството на духовете", човекът се вижда заобиколен от духовните първообрази на земните неща. През време на физическия живот, с помощта на своите мисли, той опознава само техните сенки. Това, което на Земята се мисли тук се изживява. Човекът се движи сред мисли, но тези мисли са действителни същества. Предметите, които възприемаме на Земята с помощта на сетивата, тук се явяват в своята мисловна форма. Но мисълта вече не е само онази сянка, която предметите отразяват; тя е живата действителност, която създава тези предмети. Тук ние се намираме, така да се каже, в живата мисловна "работилница", където се формират и изграждат физическите предмети. Защото всичко в "царството на духа" е жива и подвижна деятелност. Това е един свят от одушевени Същества, творци и строители. Тук ние се запознаваме с начина, по който се създават предметите, които възприемаме на Земята; по-рано тези предмети съставляваха сетивната действителност, а сега, когато сме дух, ние изпитваме реалността на духовните строителни сили. Между мисловните сили, които одушевяват този свят, се намира също и мисълта за нашето собствено физическо тяло. Ние се чувстваме отдалечени от него. Единствено духовната същностни изглежда като част от сами те нас. И когато тялото, което сме напуснали след смъртта, застане пред нас не като физически, а като мисловен процес, ние осъзнаваме неговата принадлежност към външния свят. Ние се научаваме да гледаме на него като на една малка част от външния свят. Ето защо ние вече не откъсваме неговата физическа природа от останалия външен свят, сякаш тя има някакво по-близо родство с нашата собствена индивидуално ст. Ние възприемаме единството на външния свят, нашето собствено физическо възплъщение като част от неговата цялост; ние съзерцаваме неговите първообрази и чувстваме, че ние самите принадлежим на това цяло. По този начин, чрез наблюдение, ние се убеждаваме в дълбокото родство на физическото тяло с външния свят. Научаваме се да казваме: "всичко, което виждам тук, разпръснато около мен, това съм бил аз самият.

Тук се потвърждава една от основните идеи на старата ведическа индийска мъдрост. "Мъдрецът" извлича още в земния живот познанието, което другите ще имат едва след смъртта; още в този живот той разбира своето родство с всички неща: "там изпитвам Аза", което значи: "ти си това". През време на физическия живот това е само един идеал, на който човек може да се отдаде; в "царството на духовете" то е един непосредствен факт, който все повече и повече се потвърждава от духовните

опитности. А самият човек все повече и повече се убеждава, че неговата истинска същност принадлежи на духовния свят. Той възприема себе си като Дух между Духовете, като част от първоначалните Духове и думите: "Аз съм първоначален дух" звучат в самия него. (Мъдростта на Венданта казва: "Аз съм Брахман", т. е. аз съм част от първоначалното Същество, от което са произлезли всички същества).

Истината, която през време на нашия физически живот е за нас само една отвличена мисъл, тази истина, която е целта на всяка мъдрост, тук в "царството на духовете" ние я изживяваме непосредствено. Не що повече, ние я мислим през време на физическия живот, само защото през време на нашето духовно съществуване тя е един реален факт.

Така, през време на своето духовно съществуване, човек съзерцава от по-високо и, така да се каже, от вън обстоятелствата и фактите, всред които живее през време на своето земно съществуване. В най-низшата област от света на Духовете, земните обстоятелства, които определят физическата действителност на тялото, му с е явяват тъкмо в тази основна светлина.

На Земята човек се ражда в едно семейство, в един народ; той живее в една държава, създава приятелства, упражнява професии. Тези обстоятелства определят неговото земно съществуване. През време на нашето пребиваване в първата област от "царството на духовете" те застават пред нас като живи мисловни Същества. Ние изживяваме тези неща още веднъж, но откъм тяхната активна духовна страна. Любовта към семейството, която сме поддържали в сърцата си, приятелството, на което сме отдавали своите сили, бликват от нашите душевни дълбини; способностите ни в тази област нарастват. Духовните сили, които укрепват семейната любов и приятелството, непрекъснато се увеличават. Ето защо, след време ние встъпваме в новото земно възплъщение много по-подготвени и по-съвършени в това отношение.

Да, ежедневните обстоятелства от земния живот дават своите плодове тъкмо в тази низша област от "царството на духовете". И тъкмо тук, тази страна от човешката природа, чиито интерес е насочен изцяло към ежедневието, за продължителен период от време ще се почувствува свързана с духовния живот между две прераждания.

В духовния свят ние отново намираме хората, с които сме живели заедно във физическия свят. Както всичко, което е характерно за физическото тяло се отделя от нея, така и връзката, която във физическия свят свързва душите, се пречиства от всички елементи, които са имали смисъл и значение само във физическия свят. Но всичко онова, което през време на нашия живот е било душа на душата, се увековечава отвъд смъртта в света на Духа. Естествено, думите, които подхождат на физи-

ческите условия, могат да изразят само по един несъвършен начин събитията от този свят. Като се държи сметка за този факт, ние имаме право да кажем, че душите, които си принадлежат във физическия свят, се намират отново в духовния свят, за да продължат там своята връзка.

Следващата област е тази, в която общият живот на земния свят изглежда като един вид мисловно Същество и прониква навсякъде, като един течен елемент от "царството на духовете". Доколкото човек наблюдава света във физическото си възплъщение, животът изглежда като проява на отделни живи същества. Обаче в "царството на духовете", той се освобождава от тях и започва да циркулира на всякъде като един вид "кръв на живота". Сега, като едно живо единство, той е навсякъде. През време на физическия живот, ние долавяме от този живот само едно бегло отражение.

То намира израз във всяка форма на обожание, което човекът изпитва към единството и хармонията на света. Религиозният живот на човека също води своето начало от това отражение. Той проумява, че великият смисъл на съществуването не се намира в единичното и преходното. Преходното вече изглежда за него само "символ" и бледо копие на вечното, на хармоничното единство. Към това единство устремява той сега своя поглед, пълен с обожание и преклонение; съобразно него изпълнява и своите култови действия.

В "царството на духовете" всичко това е не вече отражението, а живата същност на мисълта, откриваща се в своята истинска форма. Тук човек действително може да се слее с единството, пред което се е прекланял на Земята. Плодовете на религиозния живот и всичко, свързано с него, ясно изпъкват в тази област.

Тук, благодарение на своите духовни опитности, човек разбира, че неговата индивидуална съдба не трябва да се отделя от тази на общността, към която той принадлежи. Точно в тази област, човек изгражда способността да гледа на себе си като на част от едно цяло. Религиозните чувства, както и всички морални качества, към които човекът се е стремил още през земния живот, ще получат сили тъкмо от тази област на духовния свят. Ето защо в следващото прераждане, човекът идва с укрепнати религиозни и морални качества.

Докато в първата област, човекът отново се събира с душите, с които е бил тясно свързан през отминалия физически живот, във втората област той навлиза в сферата на онези, с които се е чувствувал свързан в един по-широк смисъл: чрез общо преклонение, общо вероизповедание и т. н. Налага се да отбележим, че духовните опитности от предходните области продължават и след като преминем в следващата област. Така например, навлизайки във втората или следващите области, ние съвсем

не се откъсваме от връзките, крепящи семейството, приятелството и т. н.

Областите, изграждащи "царството на духовете" не са отделени една от друга като "зони"; те взаимно се проникват и човекът живее в една от тях не поради това, че е "прекراчил" някак ви външни граници, а защото е развил в себе си вътрешните способности да възприема неща, които са били невъзприемаеми за него.

Третата област от "царството на духовете" съдържа първообразите на душевния свят. Всичко, което живее в този свят, тук се представя като сбор от живи мисловни Същества. Тук се намират първообрази те на желанията, страстите, чувствата и т. н. Но тук, в духовния свят, тези душевни състояния изгубват своя егоистичен характер. Както във втората област и в тази трета област всички страсти, всички желания, удоволствия и неудоволствия също образуват едно неделимо цяло, едно единство. Страстите, желанията и удоволствията на другите същества не се различават от моите желания и страсти. Усещанията и чувствата на всички същества образуват един единен свят, обгръщат всичко останало, както физическата атмосфера на "царството на духовете". Тук зреят плодовете на всички дела, които са извършени на Земята в служба на общността с чувство на преданост към нашите братя човечи. Защото, извършвайки ги, човек дава израз на своя живот в третата област от "царството на духовете". Великите благодетели на човечеството, предаватите натури, онези, които истински и всеотдайно служат на общността, са развили в предишните прераждания, те непрекъснато са се стремили към родство с нея.

Очевидно е, че описаните три области от "царството на духовете", се намират в определени отношения с по-низшите светове: физическият и душевният. Защото те съдържат първообразите, живите мисловни Същества, които намират в тези светове, съответно физически или душевен израз.

Едва в четвъртата област представлява чистото "царство на духовете". Но дори и тя не е такава в истинския смисъл на думата. От трите по-низши области тя се различава по това, че в тях се намират първо образите на онези физически и душевни процеси, които откриваме във физическия и душевен свят, преди да сме навлезли в тези светове. Обстоятелствата на всекидневния живот са свързани с нещата и Съществата, които човек намира в света; от преходните неща на този свят, нашият поглед се издига към техните вечни причини. Тук са и другите земни твари: нашата безкористна мисъл се обръща към тях, независимо че те съществуват според съвсем други закони, в които ние нямаме никакво участие. Обаче благодарение на нас, земният свят разполага с постиженията на

изкуствата и науките, на техниката, на държавните институции, накратко, с всичко онова, което оригиналните произведения на нашия Дух възплъщават в условията на физическия свят. Без нас, светът не би притежавал всички тези неща. Първообразите на всички тези чисто човешки произведения се намират в четвъртата област от "царството на духовете".

Тук проникват зародишите на научните открития, на художествените идеи и образи на техническите изобретения, които човек осъществява в своя земен живот. От тази област художници, учени и откриватели черпят своите импулси и усъвършенствуват тук своя гений, за да могат при следващото си прераждане да допринасят още повече за напредъка на човешката култура.

Съвсем не трябва да си представяме, че тази четвърта област от "царството на духовете" е предназначена само за бележити личности. Тя е от значение за всички хора. Всеки интерес, който през физическия ни живот надхвърля сферата на ежедневните грижи, на баналните желания и стремежи, има свой източник в тази област. Ако през времето между смъртта и своето ново раждане, човекът не е преминал през нея, в следващия си живот той не би имал никакъв интерес който да го изведе от тесния кръг на личното съществуване към общочовешките цели и стремежи.

По-горе споменахме, че тази област също не може да се нарече "чисто царство на духовете" в пълния смисъл на тази дума. Това е така, защото културното равнище, с което хората напускат Земята, продължава да оказва влияние върху тяхното духовно съществуване. В "царството на духовете" те могат само да се наслаждават от плодовете на това, което са извършили според личните си дарби и според еволюционната степен на народа и държавата, в която са се родили.

В още по-висшите области от "царството на духовете", човешкият Дух се освобождава от всякакви земни окови. Той се издига в чистото "царство на духовете", където разпознава целите и намеренията, които Духът сам поставя на себе си в земния живот. Всичко, което е вече осъществено в земния свят, не е друго, освен едно малко или много съвършено копие на висшите цели на Духа. Всеки кристал, всяко животно и растение, всичко което намира в областта на човешкото творчество, е само образ на целта, която Духът преследва чрез тях. И в хода на своите възплъщания, човекът може само да се приближи към този несъвършен образ на неговите съвършени цели и намерения. Това, което той всъщност представлява там, в "царството на духа", изпъква едва когато - в междинното състояние между две прераждания - той се издигне до петата област. Едва сега, човекът разбира своята истинска същност. Той представлява

едно духовно същество, което периодически се въплъщава във видимия физически свят. Едва в тази пета област, истинският човешки аз може да изживее в себе си свободно и без никакви ограничения. Следователно, Азът е онази сила, която отново и отново се появява при всяко прераждане. То носи в себе си онези способности които Азът сам е развил в по-низшите области от "царството на духовете". Азът пренася плодовете от едно въплъщение в следващото. Той съхранява последиците от всички минали въплъщения.

Следователно, обитавайки петата област от "царството на духовете", Азът попада в царството на целите и намеренията. Както архитектът вади поуки от несъвършенствата на вече построената сграда, за да вложи в новия си проект само онези елементи, които е усъвършенствувал, така и в петата област човешкият Аз се освобождава от последиците на миналите си съществувания, свързани с несъвършенствата на низшите светове, и с опитностите от миналите си прераждания оплодява целите които се формират в "царството на духовете".

Ясно е, че силата, която може да бъде черпена от тази област, зависи от това, до каква степен Азът е извлякъл поуки от своето поредно въплъщение, които са достойни, за да бъдат признати от света на целите. Азът, който през време на земния живот се е стремил да осъществи намеренията на Духа чрез активен мисловен живот и чрез мъдра, действена любов, ще постигне твърде много в петата област. Напротив, Азът, който е бил погълнат от всекидневието и от преходните стойности, не посява никакви семена, в името на вечния световен порядък. В тази област, плод може да даде само онази част от Аза, която се издига над всекидневните грижи. Обаче не трябва да се мисли, че тук става дума за нещата, които носят "земната слава". Не, тук се има предвид всичко, което дори при най-скромните житейски условия, поражда у нас съзнанието за решаващото значение на нашите действия с оглед на мировата еволюция. Налага се да свикнем с мисълта, че в тази област човек разсъждава по друг начин, а не както във физическия свят. Да предположим, че в хода на едно въплъщение, даден човек не полага достатъчно усилие, за да се свърже с тази пета област; тогава у него възниква порива: "през следващия земен живот аз ще потърся такава лична съдба (карма), която на всяка цена ще ми открие последиците от едно несъвършенство в това отношение". И всичко, което от гледна точка на земния живот, занапред ще приеме очертанията на една мъчителна орис, будеща дълбоко състрадание у околните, в тази област от "царството на духовете", за човека изглежда като нещо абсолютно необходимо. Живеейки в своя истински Аз, тук човекът се освобождава от всичко, което го е обгръщало през неговите въплъщения от страна на по-низши

те светове. Сега той е това, което винаги е бил, и което винаги ще бъде в хода на своите въплъщения. Той живее в царството на намеренията, които определят неговите въплъщения; с тези намерения той изпълва целия свой Аз. Той поглежда назад към собственото си минало и чувства, че всичките му досегашни опитности работят в името на целите, които той ще осъществи в бъдеще. У него се пробужда един вид памет за неговите минали прераждания и един пророчески поглед към бъдещите. Следователно, това, което наричаме в тази книга "Дъхът-Себе", живее тъкмо в тази област, доколкото е успял да се развие в съответстващата му действителност. "Духът-Себе" израства и се подготвя да осъществи духовните намерения в хода на своето следващо въплъщение. Когато след поредица пребивавания в "царството на духовете", "Дъхът-Себе" напредва достатъчно, за да се движи напълно свободно из това "царство", тогава той все повече и повече ще намира тук своето истинско отечество. Животът в Духа става за него толкова близък и свойствен, както за земния човек е живота всред физическия свят. Занапред той ще се ръководи от гледните точки, валидни за духовния свят; малко или много, те ще са определящи за неговите бъдещи въплъщения. Сега Азът чувства себе си като част от божествения миров ред. Неговата вътрешна същност вече не зависи от ограниченията и законите на земния живот. Силата, с която той осъществява своите действия, идва направо от духовния свят. Обаче духовният свят е единен. Който живее в него, знае как вечният Дух е създал неговото минало, и вече може да определя посоката на бъдещето. Погледът върху миналото непрекъснато се разширява и стига до съвършенство. Човекът, достигнал тази степен, сам определя целите, към които ще се стреми през следващото въплъщение. От лоното на "царството на духовете" той влияе върху своето бъдеще, така че да го подчини на законите на истината и духа. В междинното състояние, разделящо две последователни прераждания, човекът се намира всред всички онези възвишени Същества, пред чиито поглед се разстила неопетнената божествено мъдрост. Сега той се е издигнал до степен, която му позволява да ги разбира.

В шестата област от "царството на духовете", човекът подчинява всичките си действия на това, което най-много отговаря на истинската същност на света. Защото той вече не преследва свои лични интереси, а единствено това, което изисква правилния ход на мировата еволюция.

Седмата област от "царството на духовете" ни води до самата граница на "трите свята". Тук човекът попада всред "зародишите на живота", които са пренесени тук от по-висшите светове, за да изпълнят своите задачи. Намирайки се на границата на трите свята, той познава себе си в своя собствен "зародиш на живота". Следователно, загадките на тези

три свята престават да съществуват за него. Той обгръща с поглед целия живот на тези светове. Във физическия живот, душевните изживявания, чрез които човек стига до своите духовни опитности, обикновено остават вън от съзнанието. Те работят в несъзнаваните дълбини на телесните органи, които изграждат съзнанието за физическия свят. Ето защо тези душевни изживявания се оказват невъзприемаеми за физическия свят. Окоето също не вижда себе си, понеже в него действуват сили, чрез които става видимо нещо съвсем друго. Искане ли да преценим, до колко един човешки живот, произтичащ между раждането и смъртта, представлява резултат от предходно възплъщение, следва да знаем, че една гледна точка, разположена единствено в този живот, не ни предоставя никакви оценъчни възможности. За такава гледна точка, например, земния живот би могъл да изглежда несъвършен, изпълнен със страдание и т. н. , обаче - от друга гледна точка, лежаща извън земния живот - сегашното възплъщение протича по този начин тъкмо поради някои особености от миналото прераждане. С встъпването си по Пътя на познанието така, както е описан в следващата глава, душата се откъсва от условията на телесния живот.

По този начин тя е в състояние да възприема - под формата на образи - онези изживявания, които я очакват между смъртта и новото раждане. Тъкмо тези възприятия позволяват да бъдат описани процесите в "царството на духовете" така, както беше направено това тук в обобщен вид. Предлаганото описание може да бъде разбрано, само ако не забравяме, че цялостното състояние на душата във физическото тяло е коренно различно от това, което тя представлява в условията на чисто духовните опитности.

V. ФИЗИЧЕСКИЯ СВЯТ И НЕГОВАТА ВРЪЗКА С ЦАРСТВОТО НА ДУШИТЕ И ЦАРСТВОТО НА ДУХОВЕТЕ

Съществата от душевния и духовния свят не могат да бъдат предмет на външни сетивни възприятия. През време на физическия живот, човекът живее едновременно и в трите свята. Той възприема нещата от сетивния свят и на свой ред им въздействува. Съществата от душевния свят оказват влияние върху човека чрез техните сили на симпатия и антипатия; обаче човешката душа също се намесва в душевния свят чрез своите влечения, страсти и желания. Духовното естество на нещата се отразяват в нашия мисловен свят; а самият човек, като мислещо духовно същество, е поданик на "царството на духовете" и взема участие във всичко, което става в тази област на света. От горното следва, че сетивния свят е само една малка част от обкръжението на човека. Всред цялостното обкръжение, тя изпъква с известна самостоятелност, понеже е

достъпна за нашите сетива, което не се отнася за душевните и духовни процеси, макар че те също принадлежат към този свят. Както едно парче лед, който плува над водата, но поради определени свойства се отличава от нея, така и сетивните неща са "вещества" от обкръжаващия ни душевен и духовен свят; те се открояват в света, благодарение на определени свойства, които ги правят сетивно възприемаеми. Те са - образно казано - сгъстени душевни и духовни образувания; тъкмо това "сгъстване" ги прави достъпни за сетивата. Както ледът е само една форма, в която водата съществува, така и сетивните неща са само една форма, под която са скрити душевните и духовни Същества. Ако се проумее този факт, ще се разбере и друго: както водата може да се превърне в лед, така и духовният свят може да премине в душевния свят, а този последния - в света на сетивата. От тази гледна точка става ясно, защо човекът може да размишлява върху сетивните неща. Защото има един въпрос, който всеки мислещ човек би трябвало да си зададе, а именно: в какво отношение се намира мисълта, която аз пораждам в главата си за един камък, и самия този камък? За хората, притежаващи особено дълбок усет за външната природа, този въпрос застава с пределна яснота пред тяхното духовно око. Те наистина усещат взаимната връзка и хармонията между човешкия мисловен свят от една страна, и природния свят - от друга страна.

Великият астроном Кеплер изразява тази хармония по следния начин: "Божественото призвание, което подтиква някои хора да изучават астрономията, е просто вписано в света, но не в думи и срички, а в самите неща, съгласно сходството, съществуващо между човешките понятия и сетива от една страна, и небесните тела и констелации - от друга страна".

Само защото нещата и предметите от сетивния свят не са нищо друго, освен сгъстени духовни Същества, човекът може да се издигне до тях и да ги разбере в своето мислене. Сетивните неща произлизат от духовния свят; те представляват само една друга форма на духовните същества; и когато човек обхваща нещата с помощта на своите мисли, тогава неговата вътрешна същност просто се обръща от сетивната форма към духовните първообрази на тези неща. Да разберем дадено нещо чрез мислите, може да бъде сравнено с процеса, чрез който едно твърдо тяло минава през огъня, за да се превърне в течна, така че химикът да го изследва в неговата течна форма.

В различните области от "царството на духовете" се намират духовните първообрази на сетивния свят. В петата, шестата и седмата област, тези първообрази все още са в зародишно състояние, а в четирите по-низши области те се оформят като духовни образувания. Човешкият Дух дола-

вя само едно смъртно отражение от тези духовни отражения, когато чрез своето мислене се опитва да разбере сетивните неща. А как тези духовни образования са се съгъстили в сетивния свят - това е въпрос за този, който копнее за едно духовно разбиране на обкръжаващия го свят. За сетивното наблюдение, този обкръжаващ свят първоначално се разделя на четири ясно разграничени степени: минерално, растително, животинско и човешко царство.

Ние възприемаме минералното царство със сетивата и го разбираме чрез мисленето. Когато формулираме една мисъл за дадено минерално тяло, ние имаме работа с два елемента: физическия предмет и мисълта. Следователно, редно е да си представим, че физическият предмет е една съгъстена мисловна същност. Обаче минералите си взаимодействуват по външен начин: те се докосват, привеждат се в движение, нагряват се и т. н. Този начин на външно взаимодействие може да бъде изразен чрез мислите. Човекът изгражда определена мисъл за това, как минералните предмети си взаимодействуват външно по един строго закономерен начин. Така неговите единични мисли се разширяват по един общ мисловен образ на целия минерален свят. Този мисловен образ също е отражение на първообраза, от който води началото си целият минерален свят. В духовния свят той съществува като едно неделимо цяло.

В растителното царство, към външните взаимодействия между физическите предмети се прибавят и явленията на растежа и размножението. Растението израства и възпроизвежда други, подобни нему, растения. Към всичко онова, което посреща човекът в минералното царство, сега се прибавя и живота. Ако дори накратко размислим върху този факт, ще се видим озарени от нова светлина. Растението притежава силата да възпроизвежда своята жива форма. Междинното място в сред безформените минерални вещества - каквито са газовете и течностите - от една страна, и живите форми на растителното царство от друга страна, се заема от кристалите. В лицето на кристалите ние виждаме прехода от безформения минерален свят към живата формообразуваща способност на растителното царство.

В този външно-сетивен формообразуващ процес, характерен за минералното и растителното царство, се осъществява сетивно съгъстяване на един чисто духовен процес, когато духовните зародиши от трите по-висши области на "царството на духовете" прерастват в духовни образования, но вече в по-низшите области. На процеса на кристализация, в духовния свят - като негов първообраз - съответствува прехода от безформения духовен зародиш в една организирана форма. Ако този преход се съгъсти до такава степен, че да може да бъде възприеман от

сетивата, в сетивния свят се изправяме пред минералния кристализационен процес.

Обаче в рамките на растителния живот, ние също откриваме един организиран духовен зародиш. Само че тук, растителният вид запазва в себе си живата формообразуваща способност. При кристала, духовният зародиш - постигайки съответната форма - изгубва своята формообразуваща способност. В растителния живот, свойствата на духовните зародиши от висшите области на Царството на Духовете остават непокътнати. Следователно, растението е също една форма, както кристала, но освен това то разполага с пластичната формообразуваща сила. Освен формата, която идва от първообразите, в растението работи и една друга форма, която носи отпечатъка на духовните Същества от висшите области. При растението, сетивно възприемаема е само завършената форма; формообразуващите, градивни същества, които оживотворяват завършената форма, остават скрити за сетивата. Физическото око вижда лилията, която днес е малка, а след време пораства. Обаче градивната сила, лежаща в основата на този растеж, остава невидима за физическите сетива. За да се наместят в света на формите, духовните зародиши слизат една степен по долу. В този случай, Духовната Наука говори за елементарни царства. Ако обозначим първичните Същества които все още нямат никаква форма, като първо елементарно царство, сетивно невъзприемаемите Същества, предизвикващи растежа на растенията, принадлежат към второто елементарно царство.

В животинския свят, към растежните и размножителните способности, се прибавя усещането и инстинктът. Те вече са проявления на душевния свят. Всяко същество, надарено с тях, принадлежи към този свят, получава от него различни впечатления, и съответно, упражнява върху него определени въздействия. А всяко усещане, всеки инстинкт, които се пораждат у едно животно, идват от дълбините на животинската душа. Обаче формата е по-устойчива, отколкото усещането и инстинкта. Дори може да се твърди, че променлива та форма на растението се отнася към втвърдените форми на кристала така, както животът на усещането към устойчивата растителна форма.

В известен смисъл, растението е изцяло погълнато от своите пластични, формообразуващи сили; през целия си живот то непрекъснато възпроизвежда нови и нови копия на съответната първоначална форма: най-напред корените, после листата, цветовете и т. н. Животното се развива до една завършена форма и се затваря в нея, отдавайки се на своя подвижен сетивен и инстинктивен живот. Този живот се разиграва в душевния свят. Характерни за растението са растежа и размножението, а за животното - усещането и инстинкта. За животното те са онази безформена

сила, която непрекъснато търси нови форми. В крайна сметка, последните водят своето начало от първообразните процеси, разиграващи се в Царството на Духовете. Обаче те се проявяват именно в душевния свят. Към динамичните, градивни, физически-невидими Същества, които управляват растежа и размножението, в животинския свят се присъединяват и други, които са слезли с една степен по-долу в душевния свят.

Следователно, в животинското царство съществуват безформени Същества - използващи душевни обвивки - които пораждат усещания и инстинктите. Те са истински създатели на животинските форми. Науката за Духа определя областта към която те принадлежат, като трето елементарно царство.

Освен свойствата, присъщи на растенията и животните, човекът е надарен и със способността да преработва своите усещания в представи и в мисли, както и разумно да ръководи своите инстинкти. Докато при растението, мисълта се проявява като форма, при животното тя се проявява като душевна сила; в последния случай мисълта се проявява сама по себе си, в своята собствена форма. Животното е душа; човекът е дух. Духовната същност е слезла с една степен по-долу. При животното тя изгражда душата. При човека тя прониква в самия материален свят. Духът присъствува направо в човешкото физическо тяло. И тъкмо защото влиза в една сетивна обвивка, той може да се прояви само като онова смътно отражение, което представлява самата мисъл за Духа. У човека Духът се проявява в рамките и условията на физическия мозъчен организъм.

Обаче в замяна на това, Духът се превръща във вътрешна същност на човека. Тъкмо мисълта е формата, която безформената духовна същност приема у човека, както при растението тази духовна същност приема "формата", а при животното - "душата". Следователно, доколкото човек е мислещо същество, извън него не съществува никакво елементарно царство, което да е ангажирано с неговото развитие. Неговото елементарно царство действа непосредствено в неговото сетивно тяло. Само доколкото той е сетивно същество с определен облик, в него работят елементарни Същества, близки до тези, които срещаме всред растителния и животински свят. Обаче мисловния организъм при човека изцяло се определя от вътрешната страна на неговото физическо тяло. В духовния организъм на човека, в неговия мозък, или изградената до съвършенство нервна система, имаме пред себе си видимият израз на онези невидими свръхсетивни Същества, които работят в растителния и в животинския свят. Ето защо, ако животното има себеусещане, човекът разполага със себесъзнание. В животинското Духът усеща себе си като душа; той все още не възприема себе си като дух. Едва при човека, ду

хът възприема себе си като дух, въпреки че - в резултата на физическите условия - това става единствено под формата на смътно отражение на Духа каквото представляват човешките мисли.

В този смисъл, троичният свят се подразделя по следния начин:

1. ЦАРСТВОТО НА ПЪРВООБРАЗНИТЕ БЕЗФОРМЕНИ СЪЩЕСТВА
/първо елементарно царство/
2. ЦАРСТВО НА СЪЩЕСТВАТА създаващи ФОРМИТЕ (второ елементарно царство)
3. ЦАРСТВО НА ДУШЕВНИТЕ СЪЩЕСТВА (трето елементарно царство)
4. ЦАРСТВО НА ГОТОВИТЕ ФОРМИ (кристали)
5. ЦАРСТВО НА СЪЩЕСТВАТА, чиито физически форми са ВИДИМИ, но за изграждането на които работят Съществата създаващи ФОРМИТЕ (растително царство)
6. ЦАРСТВО НА СЪЩЕСТВАТА, чиито физически форми са ВИДИМИ, но за изграждането на които - освен Съществата създаващи ФОРМИ - работят и Съществата, които се проявяват в ДУШЕВНАТА ОБЛАСТ (животинско царство)
7. ЦАРСТВО НА СЪЩЕСТВАТА, чиито физически форми са ВИДИМИ, но за изграждането на които - освен Съществата създаващи ФОРМИТЕ и тези, проявяващи се в ДУШЕВНАТА ОБЛАСТ - работи и самият ДУХ под формата на МИСЛИ, ИЗГРАЖДАЩИ СЕТИВНИЯ СВЯТ (човешкото царство)

Оттук може да се направи извода за това, как основните съставни части на инкарнираното човешко същество са свързани с духовния свят. физическото тяло, етерното тяло, астралното тяло и разсъдъчната душа могат да бъдат разглежда ни като съгъстени в сетивния свят първообрази на царството на духовете.

Физическото тяло идва като резултат от факта, че духовния първообраз на човека е съгъстен до степента на едно сетивно явление. Ето защо това физическо тяло може да се обозначи като едно Същество, или Същества, от първото елементарно царство, съгъстени до физическа форма.

Етерното тяло възниква поради обстоятелството, че получената по този начин форма, става подвижна благодарение на други Същества, чиято дейтелност се простира в сетивния свят, макар че те оста ват физически видими. Ако искаме да охарактеризираме тези Същества още по-добре, следва да допълним, че те имат своя произход в най-висшите области от царството на духовете, а по-късно, във втората област, формират себе си като първообрази на живота. Като такива първообрази на живота, те действуват в сетивния свят.

По сходен начин, Съществата които изграждат астралното тяло, имат своя произход в най-висшите области от царството на духовете, а в третата област те формират себе си като първообрази на душевния свят и

като такива, действуват в сетивния свят. А разсъдъчната душа се изгражда благодарение на това, че първообразът на мислещия човек формира себе си в четвъртата област от царството на духовете, и вече като мислещо човешко същество, непосредствено действува в сетивния свят. Ето как е поставен човекът в сетивния свят, ето как духът работи върху неговото физическо тяло, върху неговото етерно тяло и върху неговото астрално тяло.

Ето как Духът се проявява в разсъдъчна душа. Следователно, духовните първообрази работят над трите по-низши тела на човека под формата на Същества, които в известен смисъл са извън него; едва в своята разсъдъчна душа, човек започва съзнателно да изгражда своята собствена личност.

Свръхсетивните Същества, които работят върху неговото физическо тяло, са същите които изграждат минералната природа. Върху етерното тяло работят онези свръхсетивни същества, които срещаме в растителния свят, а върху астралното му тяло - невидимите свръхсетивни същества, които живеят в животинския свят. Ето как различните светове си взаимодействуват в хода на мировото развитие. Светът, в който живеем, е видим израз на това сложно взаимодействие. Когато обхващаме сетивния свят по този начин, ние стигаме и до разбирането на свръхсетивните Същества от съвсем друг вид, които не принадлежат към описаните четири природни царства. Един от възможните примери имаме в лицето на това, което наричаме "народностен дух". Духът на едни народ не се проявява непосредствено във физическия свят. Той живее в усещанията, чувствата, влеченията, които са общи за целия народ. Това свръхсетивно Същество изобщо не се въплъщава физически. Както човекът постига видимата сетивна форма на свое то тяло, така и "народностният дух" изгражда своя облик с помощта на субстанцииите от душевния свят. Душевното тяло на народностния Дух е като облак, в който живеят всички хора от даден народ; поривите на този народ ние долавяме в душите на неговите представители, обаче тези пориви съвсем не бликат от тези души. Който си представя народностния Дух по друг начин, се задоволява с един схематичен мисловен образ, лишен от смисъл и живот, зад живот, задоволява се с една празна абстракция.

Същото бихме казали и за онова, което се нарича "духът на една епоха" или "дух на времето".

Да, по този начин духовния поглед се разширява, обхващайки множество други, по-низши и по-висши свръхсетивни Същества, които живеят в обкръжението на човека. Хората, притежаващи способността за духовно виждане, възприемат тези Същества и могат да ги описват. Към низшите разновидности на свръх сетивните Същества, принадлежат тези,

които изследователят на духовния свят нарича Саламандри, Силфи, Ундини, Гноми. Не би трябвало да твърдим, че подобни описания представляват точното изображение на съответстващата им свръхсетивна действителност. Защото в този случай, светът за който те загатват, би бил не духовен, а грубо материален. Тези описания само илюстрират една духовна действителност, която може да бъде онагледена само символично. Естествено, този, който се доверява единствено на сетивните възприятия, ще разглежда тези Същества като рожба на суеверие и разюздана фантазия. Разбира се, за физическите очи те остават видими защото не притежават материално тяло. Суеверието се състои не в това, че хората приемат тези Същества за действителни, а в допускането, че те могат да приемат физически облик. Съществата от този вид вземат участие в изграждането на света и човек се среща с тях, щом навлезе в по-висшите светове, скрити за физическите сетива. Суеверни са не тези, които в описанията на ясновидците виждат образи от духовната действителност, а тези, които вярват в сетивното им съществуване, както и онези, които смятат, че отхвърляйки сетивния образ - трябва да отрекат и Духа.

Има и други свръхсетивни Същества, които не слизат до равнището на душевния свят; техните обвивки са изтъкани от силите, които откриваме в царството на духовете. След като човек "отвори" за тях своето духовно око и духовно ухо, той започва да ги различава и се превръща в техен спътник. Сега, след "отварянето" на духовните възприемателни органи, на човека стават разбираеми много от нещата, които по-рано му бяха чужди и непонятни. Около него се разлива светлина; сега той вижда истинските принципи на това, което в сетивния свят е само тяхно следствие. Сега той разбира всичко онова, което без отворено духовно око е длъжен да отхвърли или да му противопостави твърдението, че "на небето и земята има много повече неща, отколкото си въобразява нашата школка мъдрост". По-фините и духовно чувствителни хора стават неспокойни, когато предусетят около себе си един друг свят, различен от сетивния, където трябва да се движат пипнешком, както слепецът пристъпва в сред физическите предмети. Само ясното познание за тези по-висши области на съществуването и дълбокото вникване в разиграващите се там свръхсетивни процеси, могат наистина да укрепят човека в усилията му да изпълни своята велика мисия. След проникването в това, което досега беше скрито за сетивата, човешкия живот се разширява до такава степен, че индивидът е в правото си да заяви: "целият ми живот преди този момент, изглежда само като един бегъл сън".

VI. ЗА МИСЛОВНИТЕ ФОРМИ И ЗА ЧОВЕШКАТА АУРА

Вече споменах, че формите, характерни за всеки от трите свята, стават действителност за човека, само тогава, когато той има способности или органи, за да ги възприема. Човекът възприема определени процеси в пространството, само защото притежава добре развито око. Едно същество възприема само онази част от действителността, която попада в рамките на неговата възприемателна способност. Ето защо човекът не трябва да заявява: действително е само това, което аз мога да възприемам. Много неща могат да са действителни, а да не разполагаме с необходимите органи за тяхното възприемане.

А душевният свят и Царството на Духовете са дори по-действителни - разбира се в един много по-висш смисъл на тази дума - отколкото сетивния свят. Наистина, физическото око не може да види например чувствата и представите, обаче това не означава, че те не съществуват. И както физическият свят се открива пред нашите външни сетива, така и светът на чувствата, влеченията, инстинктите, мислите и т. н. се открива пред нашите духовни сетива. Точно както определени пространствени явления, например, могат да бъдат видени от физическото око като цветови проявления, така и духовното око се издига до възприятията на онези душевни и духовни процеси, които съответствуват на физическите цветове. Да разбере напълно това, за което става дума тук, може само този, който следва Пътят на познанието, описан в следващата глава, развивайки съответните възприемателни органи. За такъв човек душевните и духовни явления, разиграващи се, съответно, в душевния и духовен свят, стават видими.

Чувствата, които той изпитва към другите същества, му се явяват под формата на светлинни явления; мислите, към които той насочва своето внимание, изпълват духовното пространство. За него мисълта, която един човек насочва към друг, е не нещо невидимо, а е един възприемателен процес. Съдържанието на една мисъл - като такава - живее само в душата на мислещия човек; обаче това съдържание поражда определени действия в духовния свят. За духовното око, тези действия представляват един напълно възприемаем процес. Мисълта, която се излъчва от едно човешко същество, за да се устреми към друго човешко същество е една непосредствена действителност. А начинът, по който тази мисъл въздействува на другия човек, в духовния свят може да бъде изживян като един възприемаем процес. Следователно, за този, чиито духовни очи са отворени, физическият възприемаемият човек е само една част от целия човек. Всъщност физическият човек е средоточие на душевни и духовни излъчвания. Тук можем само да загатнем за богатия и разнообразен свят, който се открива пред "ясновидеца". Една човешка мисъл, ко-

ято иначе живее само в ума на слушателя, се появява, например, като духовно възприемаемо цветovo явление. Неговите цветове съответствуват на характера на мисълта. Една мисъл, произхождаща от едно или друго сетивно влечение на човека, е оцветена по различен начин от друга мисъл, устремена към чистото познание, към благородната красота и към вечното добро. Оцветена в червени нюанси са мислите, които произхождат от чувствения живот и пронизват душевния свят*. (*Естествено, тези описания са изложени на възможно най-големи недоразумения. Ето защо, в това ново издание, отново ще се върнем накратко към тях)

А в красиви светложълти нюанси са мислите, с чиято помощ човек се издига към висшето познание. Великолепен розов оттенък приемат мислите, бликащи от една пожертвователна любов. Според съдържанието си, дадена мисъл определя съответно по-малката или по-голяма яснота на своята свръхсетивна форма. Точната и прецизна мисъл се явява в строго определени очертания; неточната представа - в смътни, облаковидни форми. По този начин, душевната и духовната същност на човека застават пред ясновидеца като една свръхсетивна част от цялостното човешко същество.

Цветовете, които "духовното око" възприема, сияят около физическия човек и го обвиват като един вид облак (с приблизително яйцевидна форма), образуват човешката аура. Големината на тази аура е различна при различните хора, обаче, по правило, целият човек е 2 пъти по-висок и 4 пъти по-широк от своето физическо тяло. В аурата се кръстосват всевъзможни цветове и нюанси. Техният неспирен и променлив поток е един точен образ на вътрешния човешки живот. Върху фона на тази променливост, някои трайни качества, като таланти, навици и характерови черти, са обогрени в постоянни цветове.

Хората, които засега са далеч от опитностите, описани в следващата глава ("Пътят на познанието"), често допускат сериозни грешки относно самата същност на това, което тук е описано като "аура". Те лесно биха могли да си представят, че "цветовете", за които говорим тук, застават пред душата така, както физическият цвят застава пред окото. Обаче такъв "душевнен цвят" не би бил нищо друго, освен една халюцинация. Науката за Духа няма нищо общо с този вид "халюцинаторни" изживявания. Във всеки случай, те не са обект на разглеждане в тази книга. Точна представа за нещата ще получим, ако си представим следното.

Спрямо физическия цвят, душата изпитва не само сетивно впечатление, но и определено душевно изживяване. Това душевно изживяване е едно, когато душата - чрез окото - възприема една жълта повърхност, и съвсем друго, когато тя възприема синя повърхност. Ще наречем това изживяване "живот в жълто" или "живот в синьо". Душата, поела Пътят на

познанието, изпитва подобна "опитност в жълто" спрямо активните душевни изживявания на другите същества; и една "опитност в синьо" спрямо жертвоготовното душевно настроение. Същественото тук е не че "ясновидецът" свързва чуждите представи със "синия цвят", както той възприема в своето сетивно обкръжение, а че разполага с една опитност, позволяваща му да назове тези представи именно "сини", също както физическият човек назовава една завеса "синя". А по-нататък, същественото е, че "ясновидецът" напълно съзнава: с тези свои изживявания той се намира извън тялото и е в състояние да говори за значението на душевния живот в един свят, за чието възприятие той изобщо не се нуждае от своето физическо тяло. Макар и никога да не подминава този смисъл на изложението, за "ясновидеца" е напълно естествено да описва "аурата" с думи като "синьо", "жълто", "зелено" и т. н.

Човешката аура е коренно различна в зависимост от различните темпераменти и душевни състояния, както и в зависимост от степените на духовното развитие. Един човек, изцяло отдаден на своите животински влечения, има съвършено различна аура от друг, който предпочита да живее в своите мисли. Много по-различна е и аурата на един религиозно настроен човек, от тази на човек, потънал в сивите грижи на всекидневието то. Освен това, всички променливи настроения, всички влечения, радости и болки, също намират своя израз в човешката аура. За да се научим да разбираме значението на цветовете и техните нюанси, необходимо е да сравняваме аурите на различните душевни изживявания. Нека най-напред да се спрем на онзи от тях, които се определят от подчертани афекти и страсти. Можем да ги групираме в две различни части: при едните душата се отдава на тези афекти най-вече поради животинската си природа, а при другите душевните изживявания приемат една по-рафинирана форма и, така да се каже, стават достъпни за размисъл и спокойно наблюдение.

В първия случай, на определени места от аурата, изживяванията са протакани предимно от кафяви и червено-жълти цетови потоци от всички нюанси. А при по-изтънчените афекти, на същите места се появяват цетове от порядъка на светло-оранжево и зелено. Лесно може да се констатира, че успоредно с растящата интелигентност, започват да преобладават зелените тонове. В аурата на умрелите хора, които са изцяло по тънали в задоволяване на животинските си влечения, преобладава наситено зеления цвят. Все пак, този зелен цвят е прошарен с по-силни или по-слаби нюанси на кафяво и кафяво-червено. По-голямата част от аурата на неинтелигентните хора е прорязана от кафяво-червени или дори от тъмно-червени потоци.

Значително по-различна е аурата при спокойните, умерени и разсъдливи душевни състояния. Кафявите и червеникавите тонове тук отстъпват за сметка на всевъзможни нюанси от зеленото. При напрегнато мислене, аурата показва един умерен и приятен зелен цвят. Така изглеждат преди всичко онези натури, за които може да се каже, че умеят да намират изход от всяка житейска ситуация.

Сините оттенъци се появяват при всеотдайните и жертвоготовни личности. Колкото повече един човек поставя своя Аз в служба на едно дело, толкова по-значителни стават сините нюанси. В това отношение срещаме две напълно различни групи хора. Има личности, които нямат навика да разгръщат своите мисловни способности, пасивни души, които - така да се каже - нямат какво друго да дадат на света, освен своето "добро сърце". Тяхната аура грее в приказно красиви оттенъци. Така изглежда и аурата на преданите, на религиозните натури. Състрадателните души и тези, които се отдават на благотворителност, имат подобен вид аура. Ако освен това, те са и интелигентни, тогава сините потоци преливат в зелени, или пък синьото получава един зелен оттенък. Това което различава активните души от пасивните, е че у първите синьото е пропито от силни тонове, идващи отвътре. Изобретателните натури, чиито мисли са особено плодотворни, излъчват светли тонове, като от една вътрешна точка, разположена дълбоко в тях. В най-висша степен това се отнася за онези личности, които наричаме "мъдри" и особено тези от тях, които са богати на плодотворни идеи. Изобщо всичко, което подсказва някаква духовна активност, има по-скоро формата на лъчи, разпостиращи се отвътре навън; докато всичко, което идва от животинското начало, наподобява облачни маси, изпълващи цялата аура.

Според това, дали представите, бликащи от активните души, се поставят в служба на собствените животински влечения, или напротив - в служба на идеали и високи цели, съответните аури показват различни цветове. Изобретателните натури, влагащи всичките си сили в задоволяване на своите животински влечения изграждат оцветени в тъмни синьо-червени оттенъци; напротив, хората, които безкористно насочват своите мисли към осъществяването на една висока цел, са обвити в светли червеносини цветове. Един живот в Духа, съчетан с благородна всеотдайност и готовност за саможертва, има аура, оцветена в розово или светливиолетови нюанси.

Обаче в цветните потоци на аурата се отразяват не само основните качества на душата, но и нейните преходни афекти, настроения и други вътрешни изживявания. Един силен пристъп на гняв предизвиква червени потоци; вълните от нараненото себелюбие - тъмнозелена облаковидни маси. Цветните конфигурации на аурата не винаги се явяват като

неправилни облаковидни маси; те често заемат формата на строго определени, правилни фигури. Ако например при един човек наблюдаваме пристъп на страх, ще забележим как аурата се разсича отгоре до долу от вълнообразни линии в синьо, които носят и синьо-червеникав оттенък. В другия случай, когато даден човек напрегнато очаква някакво събитие, неговата аура изглежда кръстосана от радиални синьо-червени линии, разпространяващи се отвътре навън.

Когато е добре развита, духовната възприемателна способност може да се констатира всяко усещане, което човек получава от външната среда. Личности, които прекомерно се вълнуват от всяко външно впечатление, имат в аурата си непрекъснато припламващи синьо-червени точки и петънца. При не особено впечатлителни личности, тези петънца добиват оранжево-жълт или жълт оттенък. "разсеяните" хора имат аура в подвижни сини петна, към които се намесват различни нюанси на зеленото. А вътре в тази "аура", обгръща човека, още по-развитото "духовно виждане" различава други три вида цветни явления.

Първият вид съдържа цветовете, които са малко или повече непрозрачни. Въпреки това, когато ги сравним с цветовете които вижда нашето физическо око, те се оказват подвижни и прозрачни. И все пак, изпълвайки с облаковидни маси пространството в свръхсетивния свят, те го "сгъстяват", правят го непрозрачно.

Вторият вид обхваща цветовете, които сякаш целите са изградени от светлина. Те осветляват пространството, което заемат. Благодарение на тях, то се превръща в светлинно пространство. Коренно различен изглежда.

Третият вид. Тук цветовете имат проблясващ, искрящ, сияещ характер. Те не само осветляват пространството, което заемат; те го пронизват с лъчите си. В тези цветове има нещо действено и подвижно, до като другите се отличават с повече спокойствие и липса на блясък. А характерното за цветовете от третият вид е, че сякаш непрекъснато се възпроизвеждат от самите себе си.

Чрез първите два вида пространството се изпълва като с една фина течност, която спокойно застива в него; чрез третия вид пространството се изпълва с един непрекъснато самообновяващ се живот, с една вечна подвижност.

В човешката аура тези три вида цветове съвсем не се допират един до друг; те не са разположени в отделни пространствени части, а взаимно се проникват по хиляди начини. Понякога в определено място на аурата едновременно могат да бъдат наблюдавани и трите вида, също както едновременно можем и да виждаме, и да чуваме един физически предмет, например камбана. По този начин аурата се превръща в едно изключи-

телно сложно явление, понеже сега имаме работа така да се каже, с три взаимно проникващи се аури. Но все пак човек може да ги разграничава, когато успее да насочи своето внимание към една от тях. Нещо подобно на това свръхсетивно събитие става и в сетивния свят, когато, например - за да се потопи в даден музикален откъс - човек затваря очите си.

Ето как "ясновидецът" притежава - така да се каже - три вида органи за трите вида цветове. И за да не бъде смущаван в наблюдението си, той може да "отваря" единия или другия орган, а респективно - да "затваря" останалите. Разбира се, възможно е той да е развил само единия от тези органи, който съответствува на първия вид цветове. Тогава той ще вижда само една аура, а другите две ще останат невидими за него. В друг случай някой може да възприема първите две аури, но не и третата. Най-висшата "ясновидска дарба" се състои в това, човек да възприема и трите аури, като за целите на духовното изследване, той да насочва вниманието си към всяка една от тях.

Троичната аура е свръхсетивно-видимия израз, отговарящ на човешката същност. В аурата са представени трите части на човека: тялото, душата и духът.

Първата аура отразява влиянието на тялото върху душата;

Втората изразява собствения живот на душата, който се е издигнал над сетивните влечения, обаче все още не се е обърнал към вечните цели на мирозданието;

третата отразява господството, което вечния дух е постигнал над преходния човек. Когато се предлагат описанията на аурата - както става тук - трябва да подчертаем, че е трудно не само да бъде наблюдавана, а преди всичко, трудно е тя да бъде описана. Ето защо в тези описания никой не бива да вижда нещо повече от едно далечно загатване.

Следователно, за "ясновидеца", своеобразието на душевния живот е подчинен на сетивните влечения, на страсти и преходни удоволствия, първата аура застава пред него в най-ярки и крещящи тонове, като за сметка на това, втората аура остава незавършена: в нея се долавят само оскъдни цветове, а третата е едва загатната и там могат само да се забележат едва проблясващи цветни искри, подсказващи, че дори и при тези душевни състояния, вечното начало присъствува в човека, макар и изгласкано от силните сетивни впечатления.

Колкото повече човекът отдалечава от себе си своята животинска природа, толкова повече първата аура губи значението си. В този случай втората аура непрекъснато се уголемява, изпълвайки със своята светлинна сила онази оцветена формация сред която живее физическия човек.

А колкото повече човекът се превръща в "служител на вечността", толкова повече изпква чудната трета аура, която свидетелствува до каква степен той е станал поданик на духовния свят. Това е така, за щото през тази част на аурата, Божественият Аз е в земния свят. Доколкото човешките същества притежават тази аура, те са пламъците, чрез които божественият свят осветява Земята. Чрез тази част на аурата - доколкото живеят не за себе си, а в името на вечната истина, вечната красота и вечното добро - те показват до каква степен са се изтръгнали от личните си интереси, за да се принесат в жертва пред олтара на великата космическа еволюция. Ето как в аурата се проявява това, което човекът е направил от себе си в хода на неговите въплъщения. Трите части на аурата съдържат цветове с най-различни нюанси. Обаче според еволюционната степен на човека, характерът на тези нюанси непрекъснато се променя.

В първата част на аурата могат да се наблюдават всички оттенъци на инстинктивния живот, от червеното до синьото. Тези оттенъци имат характер на нещо смътно, неясно. Преобладаващите червени оттенъци показват наличието на чувствени влечения, плътски страсти и ламтеж към чревоугодничество. Зелените оттенъци са особено подчертани при онези низши натури, които са склонни към без различие и алчно отдаване на всяка наслада, но същевременно се боят от всяко усилие, за да ги постигнат. Там, където страстите на всяка цена се стремят към някаква цел, за чието осъществяване обаче не достигат определени качества и способности, в аурата се появяват кафяво-зелени и жълто-зелени оттенъци. Някои модерни "познавачи на живота", несъмнено пораждат тъкмо този вид аура. Личното усещане за собствения Аз, което изцяло се корени в низшите влечения и, следователно, представлява най-низшата степен на егоизъм, се проявява в неясни жълтеникави и зелени оттенъци. Ясно е, че инстинктивният животински живот може да приеме също и един радващ окото характер. Има една чисто естествена жертвоготовност, която наблюдаваме дори и в животинското царство. В естествената майчина любов, животинските инстинкти постигат своето истинско съвършенство. Тези лишени от егоизъм животински инстинкти намират израз в първата аура като светлочервени и розови оттенъци. Малодушната страхливост и ужасът пред физическата заплаха, се проявява в аурата като кафява-сини и сиви цветове.

Втората аура също показва най-различни оттенъци. Прекомерно развитото самочувствие, гордостта и честолюбието се проявяват под формата на кафяви и оранжеви образувания. Любопитството се проявява под формата на жълто-червени петна. Светложълтият цвят подсказва ясно мислене и добра интелигентност; зеленият цвят е израз на точния усет за живота и света. Схватливите деца имат подчертано зелени нюанси в

тази част на тяхната аура. Добрата памет е представена във втората аура чрез "жълто-зелените" оттенъци. Розовият нюанс загатва, че съответният човек е доброжелателен и любвеобилен; синият цвят говори за благочестие и набожност.

Колкото повече благочестието се доближава до религиозната екзалтация, толкова повече синьото преминава във виолетово. Идеализмът и сериозното отношение към живота изглеждат оцветени в индигово синьо. Основните цветове на третата аура са жълтото, зеленото и синьото. Ясно-жълтото се появява тук, когато мисленето се определя от висши и всеобхватни идеи които в божествения миров ред откриват при чините за всяко отделно нещо. Когато мисленето стане интуитивно и се обогати със съвършената чистота на своите собствени закони, жълтият цвят добива един златист отблясък. Зеленото носи в себе си любовта към всички живи същества; синьото е признак на безкористна жертвоготовност в името на другите. Когато тази жертвоготовност прерасне в непоколебимата воля да работиш за напредъка на целия свят, синьото се проявява до светло виолетово. Ако въпреки напредналото развитие на една душа, тя все още носи следи от гордост и честолюбие - тези последни останки от личния егоизъм - към жълтите нюанси се при бавят и оранжеви. За отбелязване е, че в тази част на аурата, цветовете са твърде различни от нюансите, които сме свикнали да виждаме във физическия свят. Нищо от този свят не може да се сравни с красотата и величието, пред които се изправя "ясновидецът".

Човек не може да оцени правилно беглите описания на аурата, ако не постави ударението върху това, че "виждането на аурата" е свързано с едно разширение и обогатяване на всичко онова, което ние възприемаме във физическия свят. Това разширение има за цел да вникне в онези форми на душевния живот, до които той израства не само в сетивната, а и в духовната действителност. Горните описания нямат нищо общо с онова тълкуване на характера или мислите на даден човек, което се опира на една халюцинаторно възприемана аура. Тези описания са замислени с цел да разширят познанието за духовния свят и не бива да се смесват със съмнителното изкуство, което претендира, че отгатва човешките души според тяхната аура.

ПЪТЯТ НА ПОЗНАНИЕТО

До познанието за описаната в тази книга Наука за Духа, може да се издигне всеки човек. Описания като тези, които тя съдържа, представляват един мисловен образ на висшите светове. И в известно отношение, те са първата стъпка към личното ясновидство, понеже човекът е едно мисловно същество. Той може да открие своя Път на познание, само ако

вземе за отправна точка мисленето. А когато на неговия разум пред оставим един образ на висшите светове, в това има определен смисъл, макар и първоначално тук да става дума само за един разказ за висшите факти, върху които той все още няма непосредствен поглед. Защото самите мисли, които му предлагаме, представляват една сила, чието действие продължава в неговия собствен мисловен свят. Тя действа в човека и пробужда дремещите в него заложи.

Който застъпва мнението, че съсредоточаването върху подобен мисловен образ е излишно, допуска сериозна грешка. Явно, той вижда в мислите нещо несъстоятелно, нещо абстрактно. Обаче в основата на мислите е вложена една огромна и жива сила. Както за този, който притежава духовно познание, мислите са непосредствен израз на това, което той вижда в Духа, така и съобщението на този израз на друг, неподготвен човек, може да превърне в зародиш, от който ще се роди плодът на познанието. Ако в името на висшето познание, ние пренебрегнем мисловната работа и се обърнем към други сили в човека, пропускаме обстоятелството, че тъкмо мисленето е най-висшата човешка способност в сетивния свят. Следователно, на този, който пита: "как мога сам да се добира до висшите познания на науката за духа?", ще отговорим "започнете най-напред с описанията на тези, които вече ги притежават". А ако той отвърне: "но аз искам да постигна всичко сам и не желая да знам какво са видели другите!", ние ще заявим: "тъкмо в изучаването на това, което са оставили другите, се намира първата степен в постигането на личното познание. "Тогава той може да възрази: "но в този случай аз съм принуден да се уповавам на сляпата вяра!" Само че тук не става дума за това, да се вярва или не, а само за безпристрастната оценка на това, което чуваме. Истинският окултен изследовател никога не очаква сляпо доверие от тези, към които той се обръща. Той има предвид само едно: ето, това аз изживях в духовните сфери на съществуването, и него споделям с вас. Но той знае също, че другите - възприемайки неговите опитности и изпълнявайки мислите си с описанията за онази жива сила, за която вече стана дума - получават истинска помощ в своето духовно развитие.

Замисълът на тази книга може да бъде правилно разбран само от онзи, който е наясно, че цялото познание за душевния и духовния свят се крие в дълбините на човешката душа. А до него можем да стигнем, само ако поемем по "пътят на познанието". Човек може да "вникне" не само в това, което постига сам, но и в това, което другите извличат от дълбините на човешката душа, дори тогава, когато все още не е пред приел каквато и да е подготовка, за да поеме по "пътят на познанието"

Духовното прозрение може да пробуди силата на разбирането само в душа, която е непомрачена от предразсъдъци. Несъзнаваното познание на душата отговаря като ехо на духовните факти, открити от другите. И това ехо е не някаква сляпа вяра, а естествен отговор на здравия човешки разум. В този отговор следва да виждаме много по-добра изходна точка за самостоятелно проучване на духовния свят, отколкото съмнителните частични "екзалтации и други подобни похвати, за които обикновено се смята, че предлагат нещо много по-надеждно от това, което истинското духовно проучване поднася на здравия човешки разум.

Ето защо категорично трябва да изтъкнем голямата необходимост от сериозна мисловна работа за всеки, който се стреми към висши познавателни способности. Изтъкването на този факт е особено наложително, като се има предвид, че днес много хора искат да станат "ясновидци", без да обръщат достатъчно внимание върху сериозните и безкористни усилия на мисленето. Според тях, "мисленето" не може да помогне; по-важни им изглеждат "усещанията" и "чувствата". На това трябва да отговорим, че никой не може да стане "ясновидец" във висшия (т. е. в истинския) смисъл на тази дума, без предварително проучване на мисловния живот. При мнозина от кандидати, вътрешната леност може да изиграе една лоша роля. Те изобщо не осъзнават тази леност, понеже в очите им тя изглежда като презрение към "абстрактното мислене", към "празното спекулиране" и т. н. Би означавало да не зачитаме мисленето, ако го смесваме с абстрактната логическа последователност. Това "абстрактно мислене" лесно може да умъртви свръхсетивното познание; животът мислене може да го окрили и вдъхнови. Несъмнено, би било твърде удобно да се стигне до висшето познание, като се избягва мисловната работа. Мнозина биха желали тъкмо това. Обаче ясновидството изисква една вътрешна устойчивост, една душевна сигурност, до които може да ни доведе единствено мисленето. В противен случай човек става свидетел на объркана душевна игра, при която възникват нетрайни откъслечни образи: нещо, което може да достави удоволствие на мнозина, въпреки че то няма нищо общо с истинското проникване във висшите светове.

Ако по-нататък размислим за чисто духовните опитности, които очакват всеки човек при навлизането му в свръхсетивния свят, ще разберем, че този въпрос има и друга страна. ясновидството изисква абсолютно здрав душевен живот. И няма по-добра грижа за това здраве от истинското мислене. Да, душевното здраве може сериозно да пострада, ако упражненията, водещи към духовно развитие, не се опират на мисленето. Ако е вярно, че ясновидството прави един човек с нормално и здраво мислене още по-здрав и прилежен в живота, не по-малко е вярно също, че все

ки страх от мисловно усилие - въпреки несъмнената воля за духовно израстване - води след себе си всевъзможни илюзии, празна фантастика и като цяло: крайно погрешна жизнена нагласа. Не съществуват никакви опасности за този, който се стреми към висшето познание с оглед на казаното дотук; а то, на свой ред, е задължителна предпоставка за всяко духовно развитие. Тази предпоставка се отнася единствено до човешката душа и до човешкия Дух; абсурдно е да се говори за каквото и да е вредно въздействие, което духовното развитие би могло да има за телесното здраве.

Впрочем, немотивираното отричане е също вредно, понеже то се проявява като една отблъскваща сила, която не позволява на духовния ученик да възприеме важните и плодотворни мисли. Предпоставка за отварянето на свръхсетивните възприемателни органи е не сляпата вяра, а запознаването с духовнонаучния мисловен свят. Духовният изследовател се изправя пред своя ученик с думите: "аз не искам от теб да вярваш това, което казвам, а да го мислиш, да го превърнеш в съдържание на твоя собствен мисловен свят и едва тогава моите мисли ще ти помогнат да разбереш скритата в тях истина." Ето, такова е светоусещането на духовния изследовател. Той дава на своя ученик необходимия подтик, обаче ученикът сам трябва да намери в себе си силата, с която ще провери истинността на едни или други послания от духовния свят. Духовнонаучните данни следва да бъдат разглеждани тъкмо в този смисъл. И който има твърдото и трайно намерение да ги обхване със своето мислене, може да бъде сигурен, че рано или късно, те ще го доведат до някоя от разновидностите на личното ясновидство.

Още тук е загатнато и първото качество, което трябва да изгради у себе си този който иска да постигне личен поглед върху свръхсетивните факти и събития. Това е безрезервната, пълна и безкористна преданост, с която човешкото сърце се отнася към всички откровения, бликащи от самия човешки живот, както и от целия Космос. Ако човек предварително определя своето отношение към даден факт, опирайки се на своите досегашни съждения, той се лишава от спокойното и всестранно въздействие, което този факт може да упражни върху него. Всеки миг ученикът трябва да е в състояние да превърне себе си в празен съд, готов да поеме целия външен и чужд свят. Мигове на познанието са единствено онези, при които замлъкват всяко съждение и всяка критика, идващи от самите нас. Не става дума за това, дали сме по-мъдри от един или друг човек. Дори безразсъдното дете може да научи на нещо и най-великия мъдрец. И ако той би се обърнал към детето, опирайки се на своята мъдрост, все едно че вмъква почернено стъкло между себе си и това, което детето може да му открие*. (* Следователно, става ясно, че изиск

ването за "безкористната преданост" съвсем не означава отричане от собствените съждения или потъване в една сляпа вяра. Спрямо едно дете, последните две състояния са лишени от какъвто и да е смисъл.)

Тази преданост към откровенията, идващи от един чужд свят, изисква истинска безкористност. Всеки, който се опита да провери до каква степен я притежава, ще стигне до удивителни открития за себе си. Ако някой иска да тръгне по "пътят на познанието" трябва да се упражнява в следното: всеки миг той трябва да е в състояние да се освободи от всичките си предразсъдъци. Само висшата степен на тази безкористна преданост - която човек може да изгради у себе си съвсем целенасочено - ни позволява да се докоснем до свръхсезивните факти, които са навсякъде около нас.

Нека да се опитаме, например, да не осъждаме хората, които ни заобикалят; да не изграждаме отношението си към тях с оглед на нашата симпатия или антипатия, нито с оглед на интелигентността или глупостта, които им приписваме, както обикновено се прави, а да положим усилия и ги разбирам такива, каквито са. В този смисъл, най-добрите упражнения могат да се предприемат с хора, към които изпитваме неприязън. Нека подтиснем с всички сили тази неприязън и без никакво предубеждение да се отворим за въздействията, които се излъчват от тях.

Или пък, намирайки се в определена среда, която изисква от нас една или друга оценка, просто да не я правим, а да се оставим под влиянието на непосредствените си впечатления*. (*Това душевно състояние няма нищо общо със "сляпата вяра". Тук не става дума за това, човек сляпо да върва в нещо, а да не поставя своите или чужди предразсъдъци на мястото на живите и непосредствени впечатления.)

Нека да оставим самите факти и събития да говорят за себе си, а не ние да говорим за тях. Нека да разширим този подход върху целият наш мисловен свят. Нека заглушим в себе си това, което поражда една или друга мисъл, а да се съсредоточим изключително върху външните условия, които пробуждат нашите мисли.

Тези упражнения водят към висшите познавателни цели, само ако подхождаме към тях с огромно постоянство и една свещена сериозност. А който има личен опит в тези неща, добре знае, че безкористната преданост е един неподозиран източник на сили. Както топлината, произвеждана в парния котел, се превръща в подемна сила за локомотива, така и упражненията, свързани с безкористната преданост, се превръщат в сила, с чиято помощ човекът може да вижда в духовните светове.

Благодарение на тези упражнения, ние ставаме възприемчиви към всичко, което ни заобикаля. Обаче към възприемателната способност

трябва де се прибави и правилната оценка за нещата. Докато сме склонни да се надценяваме за сметка на обкръжаващия ни свят, ние сами си затваряме достъпа до висшето познание. Всеки, който застава пред нещата и събитията в зависимост от удоволствието или болката, които те пред извикват у него, е твърде застрашен от подобно надценяване. Ако изпитвам симпатия към един човек, аз усещам преди всичко моето отношение към него. Ако позволя на моите съждения, на моето поведение, да зависят само от това чувство на удоволствие и симпатия, аз поставям на преден план моето лично мнение и го натрапвам на света. Аз искам, такъв какъвто съм да бъда приет от света, вместо - напълно безкористно - да го приема аз, и да му позволя да се изяви според действащите в него сили. С други думи: аз съм толерантен само към онова, което съвпада с моето лично мнение. Спрямо всичко друго, аз упражнявам една отблъскваща сила. Изобщо, докато човек е под влиянието на сетивния свят, той отблъсква от себе си всички не сетивни влияния. Последователят на антропософската Наука за Духа трябва да се научи да се отнася към нещата и хората според техния характер и тяхната стойност. Симпатията и антипатията, удоволствието и неудоволствието получават сега една свършено нова роля. Не става дума за това, че човек е длъжен да ги изкорени от себе си, да стане недосегаем за симпатията и антипатията. Напротив, колкото повече той развива у себе си способността да не позволява от симпатията и антипатията да произтичат каквито и да са оценки или действия, толкова по-фини и нежни стават неговите усещания. Той разбира, че когато обладава в себе си досегашните симпатии и антипатии, те придобиват един съвсем нов характер. Дори най-отблъскващите неща имат свои скрити качества; те се откриват на човека, само ако той се откаже да следва своите егоистични усещания и чувства. Хората, които са напреднали в тази област на обучението, имат много по-фина чувствителност от другите, понеже остават неизкушени от егоизма и не попадат в примката на една обща нечувствителност. Всяко влечение, на което човек се подчинява механично, го прави спял за истинската природа на нещата. Следвайки тези влечения, ние си пробиваме път в света, вместо да се отворим пред него и да почувствуваме истинската му стойност. От друга страна, след като човек престане да отговаря по егоистичен начин на всяко удоволствие, на всяка симпатия или антипатия, той става независим от променливите впечатления, идващи от даден предмет, ни прави зависими от него. Ние просто се изгубваме в него. Всеки, който - следвайки своите променливи впечатления - изгуби себе си в удоволствието и страданието, не може да върви по пътя на духовното познание. Удоволствието и страданието трябва да бъдат приемани с пълна невъзмутимост. Едва тогава ние прес-

таваме да се изгубваме в тях; едва тогава ние започваме да ги разбираме. Едно удоволствие, в чиито плен се намирам, разрушава цялото ми съществуване. Обаче аз трябва да използвам удоволствието не за друго, за да разбера онзи предмет, който ми доставя това удоволствие. За мен важно е не удоволствието, а чрез удоволствието да стигна до същността на предмета.

За мен удоволствието не трябва да бъде нищо друго, освен едно откровение за онези свойства на предмета, които ми доставят удоволствие. Аз съм длъжен да опозная тъкмо тези свойства. Ако се оставя да бъде изцяло запленил от удоволствието аз се ограничавам само в рамките на моите собствени усещания; ако за мен удоволствието е само повод да се потопя в свойствата на предмета, благодарение на това изживяване, аз ще обогатя единствено себе си. Обаче за окултния изследовател удоволствието и неудоволствието, радостта и болката трябва да се превърнат в средства за опознаване на неща та. При това изследователят съвсем не става нечувствителен към удоволствието и болката; той се издига над тях и така се приближава до истинската природа на нещата. Всеки, който напредва в тази посока скоро ще се убеди, какви незаменими учители са удоволствието и болката. Той се научава да вниква в нещата заедно с другите същества. Окултният изследовател никога вече няма да каже: "О, колко страдам!" или "О, колко се радвам!" а само: "Какво ли ми подсказва това страдание?", "За какво ли ми говори тази болка?" Той отдава себе си на удоволствията и болките, които идват от външния свят. По този начин у човека се поражда една напълно нова нагласа спрямо нещата. По-рано той насочваше своите действия единствено с оглед на това дали те му носят удоволствие или неудоволствие. Отсега нататък той превръща удоволствието и неудоволствието в един вид органи, чрез които нещата от живота му се откриват в своята истинска светлина. От обикновени чувства, сега удоволствието и неудоволствието се превръщат в сетивни органи за възприемането на външния свят. Както например окото - виждайки нещо - не предприема никакво действие, което остава задача на крайниците, така удоволствието и страданието не пораждат нищо в душата на окултния изследовател - доколкото той ги прилага като познавателни средства - а просто извлича впечатления и тъкмо тази опитност, натрупани чрез удоволствието и страданието, са тези, които пораждат действието. И когато човек издигне удоволствието и страданието до степен на "пробивни средства", те изграждат в душата му онези органи, чрез които той навлиза в душевния свят. Окото служи на тялото, само защото пренася сетивните впечатления; удоволствието и страданието се превръщат в очи на душата, едва когато престанат да

имат значение сами за себе си и чрез тях започват да се проявяват качества на чуждата душа.

Споменатите качества позволяват на окултния изследовател да събира впечатления от околния свят без смущаващи влияния на неговата собствена личност. Сега той навлиза в духовния свят по един правилен начин. Като мислещо същество, той има право на гражданство в духовния свят. Обаче човек може да се ползва от него, само ако насочи своите мисли според вечните закони на истината, според законите на самия свят. Защото духовния свят, или Царството на Духовете, може да му открие своите истини единствено по този начин. Човекът не достига до истината, ако разчита единствено на мислите, формирани от неговия собствен Аз. Защото в този случай, мислите следват онази посока, която им налага физическата природа. Безпорядъчен и объркан изглежда мисловния свят на един човек, чиято духовна дейност се опира на мислите, породени от физическия мозък. Една мисъл се проявява после изчезва, прогонена от друга.

Ако внимателно се вслушваме в разговора на две лица, или ако безпристрастно наблюдаваме себе си, лесно ще си изградим представа за тези блуждаещи мисли. Доколкото човек се посвещава на задачите, налагани от чувствения живот, неговите объркани мисли винаги ще бъдат поправяни от самите факти на външния свят. Колкото и чудновата представа да си изгради за един свят, искам ли да намеря определено място в него, аз трябва да се подчиня на сетивните факти.

Механикът може да влезе в своята работилница с крайно объркани представи; обаче законите на механиката неизбежно ще го насочат към правилните пропорции на неговата машина. В условията на сетивния свят, фактите не прекъснато упражнява контрол и коректура върху мислите. Ако си изгради погрешна представа за едно физическо явление или за формата на едно растение, тогава действителните факти сами ще коригират моето мислене.

Съвсем по друг начин изглеждат нещата, когато аз разглеждам моето отношение към висшите области на съществуването. Те ми се откриват само тогава, когато навлизам в тях с ясно и строго подредено мислене. Тук единствено мисленето ще ме упъти за вярната посока, иначе изобщо не ще намеря своя път. Защото духовните закони, които са валидни в тези светове, далеч не са съгъстени до някакво физическо измерение и, следователно, не могат да упражнят върху мен каквато и да е принуда. Аз мога да следвам тези закони само дотолкова, доколкото моята мислеща природа е сродна с тях. Тук сам трябва да бъда сигурният водач на самия себе си.

Окултният изследовател трябва да дисциплинира своето мислене. Постепенно, неговите мисли ще откликват да следват грижите и тревогите на всекидневието. Те трябва да протичат съобразно вътрешния характер на духовния свят. Човекът е длъжен да се наблюдава добре и да държи нещата в свои ръце. Сега вече не му е позволено случайното свързване на една мисъл с друга; връзката между тях трябва да съответствува на строгото съдържание в духовния свят. Преходът от една представа към друга също трябва да се ръководи според тези строги закони. Като мислещо същество, човекът сам трябва да бъде, така да се каже, едно постоянно отражение на тези мисловни закони. В своето мислене той не бива да допуска нищо, което не произтича от тези закони. Ако му хрумне някаква привлекателна идея, която смущава неговото закономерно и подредено мислене, той трябва да я отстрани веднага. Ако някакво лично чувство се опита да внесе в мислите му объркване или нещо друго, той трябва да се намеси без колебание.

Ето защо Платон изисквал от онези, които пожелавали да влязат в неговата школа най-напред да преминат през едно математическо обучение. И наистина, със своите строги закони, които не се ръководят от сетивните явления, математиката е една добра подготовка за устремения към познания хора. Ако искат да напредват, те са длъжни да се освободят от всеки произвол, който застрашава самостоятелния ход на тяхното мислене. Изобщо, окултният изследовател започва да се подчинява само на онези изисквания, които идват от чистото мислене. Той се научава да дава предимство на онези мисли, които служат на душевното познание. Неговият мисловен живот става отражение на безпристрастното математическо съждение и дедукция.

Където и да се намира, окултният изследовател се стреми да мисли по този начин. И тогава закономерностите от духовния свят нахлуват в самия него, докато по-рано, когато неговото мислене все още носеше объркан и случаен характер, те минаваха покрай него без да оставят каквато и да е следа. Добре подредено то мислене му осигурява надеждна изходна точка по пътя към скритите истини. Обаче тези указания не трябва да се приемат едностранчиво. Независимо, че математиката създава добра дисциплинираност на мисленото, човек може да постигне чисто, здраво и живо мислене без нейна помощ.

Окултният изследовател трябва да прилага към своите действия същите мерки, как както и към своето мислене. Действията му трябва да са в съгласие с вечните закони на красотата и истината, без смущаващо то влияние от страна на неговата личност. Ако предприеме едно или друго действие, което е признал за правилно, макар и да не намира в него лична удовлетвореност, той няма право да се откаже от него поради тази

причина. Обаче той не бива да върши нещо само поради личното си одобрение, особено след като открие, че действията му не са в съгласие с вечните закони на истината и красотата. Всекидневният живот потвърждава, че човешките действия се определят от удоволствието или ползата, които хората се надяват да извлекат от тях. Така те натрапват на света своите лични особености и предпочитания. Те не се борят за истината, която е записана в законите на духовния свят, а за осъществяване на своите собствени цели. Човек действа в съгласие с духовния свят, когато се подчинява единствено на неговите закони. Действията, произтичащи от личните мотиви, не допринасят за напредъка на духовното познание.

Окултният изследовател не може да постави въпроса: "Как мога да стигна до успеха?"; той следва да попита: "Какво съм признал за добро?" Решителен отказ от личната изгода, отказ от всеки произвол: ето строгите закони, на които трябва да се подчини той. И тогава поемайки по пътищата на духовния свят, цялата му вътрешна същност ще се проникне от тези закони. Той ще се освободи от всякаква принуда на сетивния свят: Човекът-Дух, който носи у себе си, ще напусне своите материални обвивки. Одухотворявайки себе си, той напредва в духовния свят. Недопустимо е да се казва: "Какво постигам, следвайки законите на истината, когато може би се заблуждавам относно самата истина?" Тук става дума за един основен стремеж на душата. Дори този, който се заблуждава, поражда у себе си - именно в стремежа към истината - една сила, която ще го отклони от погрешни стъпки. Възражението, което човек си отправя: "но аз бих могъл и да се заблуждавам" подсказва едно истинско и много вредно неверие. То подсказва, че човек просто няма доверие в силата на истината. Защото работата се свежда до това, да не надценяваме себе си и да не определяме една или друга цел според личните си предпочитания, а в пълна безкористност да получим насоката на нашите действия от Духа. Егоистичната човешка воля не може да определя Истината; напротив, истината само по себе си трябва да стане вътрешния господар в човека и да го превърне в едно отражение на вечните закони от царството на духовете. Човекът трябва да се проникне от тези вечни закони и да ги приложи в живота.

Окултният изследовател трябва да държи в строго подчинение както своето мислене, така и своята воля. Така той се превръща - без никакво високомерие и самомнителност - в пратеник, идващ от света на истината и красотата. Благодарение на този факт, той вече може да участва в процесите и събитията на духовния свят. Ето как израства от една еволюционна степен в друга. Защото човек не може да постигне духовния живот единствено чрез съзерцанието; той трябва да го изживее.

Ако окултният изследовател съблюдава посочените закони, скоро ще установи, че неговите душевни опитности, които се отнасят до духовния свят, приемат съвършено нов облик. Отсега нататък той няма да живее в тях; те ще престанат да бъдат негови вътрешни опитности, имащи значение за него, а ще се превърнат в душевни възпрепятствия на висшите светове. Всички чувства, бликащи в душата му, всяко удоволствие и неудоволствие, всяка радост и болка стават душевни органи, също както в тялото му, очите и ушите не водят свой собствен живот, а в пълна безкористност пропускат през себе си външните впечатления.

Едва сега окултният изследовател постига спокойствие и сигурност, без които никой не може да напредва в духовния свят. Бурната радост вече няма да го докарва до възторг и ликуване, а ще възвестява качествата на външния свят, които до този момент са му убягвали. Сега вече радостта му носи спокойствие, а чрез това спокойствие той вниква във вътрешната природа на Съществата, които го даряват с радостта. Тежката скръб вече няма да помрачава душата му, а ще загатва за характера на Съществата, която я пред извикват. Както окото не иска нищо за себе си, а ни показва пътя, който трябва да следваме, така удоволствието и страданието насочват сигурно душата по нейния път. Тъкмо това е състоянието на душевното равновесие. Колкото по-малко удоволствието и страданието вълнуват вътрешния живот на ученика, толкова по-вече те се превръщат в очи за свръхсетивния свят. Докато човекът е погълнат от удоволствието и страданието, чрез тях той не узнава нищо. Едва след като започне да живее не в тях, а чрез тях, едва след като отде ли от тях същинското ядро на своята личност, те се превръщат в негови възприемателни органи; той проглежда и с тяхна помощ започва да опознава света. Неправилно е да смятаме, че окултният ученик израства като един студен и коравосърдечен човек, лишен от радости и скърби. Напротив, изследвайки духовния свят, той е преизпълнен с радости и скърби, но сега те приемат съвършено друг облик; сега те са "очите и ушите", отправени към духовния свят.

Докато се отнасяме към света, изхождайки от личната си гледна точка, той ни открива само онази част, която е свързана с нашата личност. Обаче това е само преходната част на нещата. Ако се разграничим от всичко, което е преходно в нас и се съсредоточим в нашия Аз, т. е. в това, което е трайно, тогава преходните елементи ще се превърнат в един вид посредници, които ще ни открият вечния и непреходен принцип на нещата.

Окултният ученик трябва да установи тази връзка между своята вечна същност и вечния принцип на нещата. Още преди да се отдал на други упражнения, освен посочените, както и по време на самите тях, той

трябва да насочва своите сетива към непреходната страна на нещата. Когато наблюдавам един камък, едно растение, едно животно, един човек, аз не бива да забравям, че всички те изразяват нещо непреходно, нещо вечно. Аз съм длъжен да задам въпроса: "как изглежда вечната страна на този преходен камък, на този преходен човек и как ще надживее тя видимите им сетивни форми? Не бива да смятаме, че подобно насочване на Духа към вечната страна на нещата ще заличи нашият усет за подробностите от всекидневието и ще ни отчужди от непосредствената действителност. Напротив. Всяко листо, всяко насекомо ще започнат да ни откриват неизброими тайни, ако ги наблюдаваме не само с физическите си очи, а и с помощта на устремения през очите човешки Дух. За живите сетивни възприятия няма да отпадне нито един нюанс от външната природа, било то светлина, цвят или звук; към тях обаче ще се прибавят безброй нови неща. И който не е способен да наблюдава дори най-незначителните подробности, ще стигне само до бледи, безжизнени мисли, а не до непосредствен поглед в духовния свят.

Тук всичко зависи от основната душевна нагласа на човека. Степента до която можем да се издигнем, се определя от нашите способности. Нека да вършим само това което е необходимо, и да оставим всичко останало на следващите периоди от нашето индивидуално развитие. На първо време е достатъчно да обърнем душата си към непреходната страна на нещата. Тъкмо поради тази причина - стига да успеем - у нас ще се пробуди познанието за непреходния свят. Все пак, необходимо е да чакаме, докато то ще ни бъде дадено. А в подходящ момент то ще се даде на всеки, който чака с търпение и работи над себе си.

Под въздействието на такива упражнения, човек скоро забелязва, какво огромно преобразяване става с него. Той се научава да определя значимостта на всяко събитие, според отношението му към вечното и трайното. В същото време той променя и цялостната си оценка към света. Душата му е обзета от нови и силни чувства. Преходното вече не го привлича както по-рано; за него то става част от вечността и неин символ. И човек просто обиква този вечен принцип, живец във всички неща. Той му става близък, както по-рано му беше близък преходния свят. И всичко това съвсем не ни отчуждава от живота; напротив, ние се научаваме да ценим всяко нещо според неговото истинско значение. Сега дори и най-маловажните неща в живота няма да преминат незабелязано покрай него; той няма да се лута вече в тях, а търсейки духа, ще оцени тяхната ограничена стойност и ще ги види в тяхната истинска светлина. Недобър окултен ученик е този, който би предпочел да се носи из облачните висини, далеч от живота. Истинският окултен изследовател - след като е постигнал връхните точки на свръхсетивното позна-

ние - ще съумее да запази ясен поглед и верен усет за всяко нещо, поставяйки го на неговото точно определено място. Ето как пред окултния ученик се открива възможността да не се поддава единствено на неизброимите влияния от външния сетивен свят, които отклоняват волята му в една или друга посока. Извоюваното познание му позволява да отправи своя поглед към вечната същност на нещата. Неговият вътрешен свят е преобразен; той вече може духовно да възприема тази неунищожима и вечна същност. Сега за него от особено значение са следните мисли.

Когато предприема едно действие, той има ясното съзнание, че го върши с оглед вечната същност на нещата. Защото самите те вече изразяват своята природа именно в него. Следователно, когато подчинява своите действия на живеещия в душата му вечен принцип, той работи в смисъла на вечния миров порядък. Той знае, че по този начин престава да бъде воден от нещата, а самият той е, който ги направлява, с оглед на вложените в тях закони, които са станали и закони на неговата собствена личност. Разбира се, действията, произтичащи от вътрешната същност на човека, са само един идеал, чието осъществяване лежи в далечното бъдеще. Обаче окултният ученик трябва да има необходимата воля, да не изпуска този път от своя поглед. В това се състои и неговата воля за свобода. Защото свободата означава да действуваш, ръководен от себе си. А това може да стори само онзи, който извлича мотивите за своите действия от вечната природа на нещата. Всеки, който постъпва по друг начин, се ръководи от случайните мотиви. Такъв човек се противопоставя на мировия порядък и ще бъде победен от него. С други думи: в края на краищата, целта, която той поставя пред своята воля, остава неосъществима. По този начин, той никога не може да бъде свободен човек. Всяко човешко същество, допускащо произвол в тази област, се самоунищожава чрез последиците на своите действия.

Ако окултният ученик съумее да упражни желаните въздействия върху своя вътрешен живот, той постепенно напредва в духовното познание. Плодовете от неговите упражнения се изразяват в нарастване на духовната възприемателна способност спрямо свръхсетивния свят. Той ще узнае истинския смисъл на наставленията, които е получил относно този свят и ще ги потвърди от свой личен опит. Постигне ли тази степен, очаква го едно събитие, което той може да изживее само в определен етап от своето обучение. По един особен начин, чието значение ще му стане ясно едва тогава, той ще получи от "висшите духовни сили, ръководещи човешкия род" това, което наричаме посвещение. Той става "ученик на мъдростта". Колкото в по-малка степен свързваме това посвещение с външните условия на човешкия живот, толкова по-точна

представа ще изградим за него. Тук можем само да загатнем за промените, които настъпват в окултния ученик. Той получава едно ново отечество и съзнателно става поданик на свръхсетивния свят. Отсега нататък духовните прозрения се вливат в него от една още по-висша област. Занапред светлината на познанието ще го осветява не от вън, а от вътре, понеже той се намира в самия център, от където тя блика. Загадките на света грейват за него в нова светлина. Отсега нататък той ще общуване с творенията на Духа, а със самия Дух-Творец. В мига на духовното познание, животът на отделната личност се превръща в един съзнателен символ на вечността. Всяко съмнение в Духа, което по-рано можеше да смути окултния ученик, сега изчезва; понеже може да се съмнява само онзи, който се оставя да бъде заблуден от нещата и не разпознава духа, който го изпълва. И тъй като "ученикът на мъдростта" вече умее да разговаря непосредствено с Духа, за него изчезва и всеки погрешен образ, под който той си е представял досега в духовния свят. Суеверието например, е един от погрешните начини да си представим духовния свят. Обаче посветеният е извън всяко суеверие, понеже той познава истинския облик на Духа. Пълна свобода от субективните предразсъдъци, от съмнение и от суеверие - ето характерните признаци на този, който, следвайки Пътя на познанието, започва своето окултно обучение. Това слива не на неговата личност с всеобхватния духовен живот не бива да се смесва с унищожителното потъване на индивида във "всемирния дух". Истинското окултно обучение не позволява подобно "изчезване" на личността. Напротив, личността продължава да съществува чрез връзките, които е изградила с духовния свят. Тук сме изправени не пред едно "преодоляване" на личността, а пред много по-висш етап от нейното развитие. Искаме ли да посочим подходящ символ за сливането между индивидуалния човешки Дух и всемирния Дух, не бива да се спираме на познатото сравнение с онези концентрични кръгове, които потъват в един общ кръг; нека прибегнем до сравнението с множество кръгове, всеки от който има своя строго определен цвят. Тези разноцветни кръгове са наслагват един върху друг, но в общо то цяло запазват неповторимите си багри и нито един от тях не губи своята индивидуалност и сила. По-нататъшното описание на "пътят" тук не се предвижда. Доколкото е възможно, то е представено в моята книга "Тайната наука", която е един вид продължение на настоящата.

Несъмнено, всичко, което беше казано до сега за духовния Път на познание, лесно може да подведе мнозина, особено ако стане обект на погрешно тълкуване. Те биха могли да възприемат казаното като препоръка за такава душевна нагласа, която води след себе си отказ от всяко непосредствено, радостно и спонтанно изживяване на битието. На това

следва да се възрази, че душевната нагласа, която улеснява непосредственото изживяване на духовния свят, не може да бъде разширена като едно всеобщо изискване, засягаща целия ни живот. За целите на окултното проучване, изследователят на духовния свят трябва да постигне необходимото оттегляне на душата от сетивно възприемаемата действителност, без то да го превърне в един напълно отчужден от света човек. Обаче от друга страна трябва да изтъкнем, че познанието за духовния свят, не само това, което постигаме, тръгвайки по окултния Път, а и самите опитности, свързани с проникването в духовнонаучните истини чрез непредубедения и здрав разум, ни издига до едно много по-високо нравствено равнище, до истинско разбиране на сетивния свят, сигурност в живота и душевното здраве.

ЗАБЕЛЕЖКИ И ДОПЪЛНЕНИЯ

КЪМ СТР. 10 Доскоро всеки, който би се осмелил да говори за "жизнена сила", щеше да бъде посочен като пример за ненаучност. Днес тук и там в научните среди хората отново се обръщат към тази идея, която на времето беше общопризната. Ако внимателно се вгледаме в съвременните тенденции на науката, ще установим една много по-последователна логика wśród тези, които не искат и да чуят за някаква "жизнена сила". Тя изобщо не принадлежи към това, което наричаме "природни сили". Който не иска да се издигне над мисловните навици на съвременната наука, не би трябвало да говори за "жизнена сила". Едва предпоставките и начинът на мислене, извлечени от "Науката за духа", ни позволяват да пристъпим към тези неща без никакво вътрешно противоречие. Дори онези мислители, които предпочитат да изграждат своите възгледи на чисто научна основа, напоследък изоставят убежденията, валидни за втората половина на 19 век, според които всички явления на живота могат да се обяснят само със силете, действащи в неживата природа. Книгата на един толкова изтъкнат естествоизпитател като Оскар Хертвиг: "развитието на организмите. Опровержение на дарвиновата теория за случайността", е научно произведение с голяма стойност. То се противопоставя на хипотезата, според която животът се формира единствено от сбора на физическите и химически закономерности. Забележително е също, че wśród представителите на т. нар. неовитализъм отново си пробива път идеята за една присъща на живите същества сила, която в миналото наричаха "жизнена сила".

Обаче в тази област никой не може да се издигне над абстрактните и схематични понятия, ако не приеме, че силата, която изгражда живота и чиито източници имат по-висш произход от този на неорганичните сили, може да бъде възприета единствено в рамките на свръхсетивното

прозрение. Тук става дума не за пренасяне на естественонаучните методи, валидни в условията на неорганичния свят и прилагането им в живота, а за постигането на нов вид познание. Когато тук говорим за "осезание" на низшите организми, нямаме предвид това, което обикновено се означава като "сетива". От гледна точка на Науката за Духа, бихме могли да се отправят доста възражения срещу обичайната употреба на този израз. Под "осезание" тук следва да се разбира една обща възприемателна способност спрямо външните впечатления, за разлика от специфичните възприятия като зрение, слух и т. н.

КЪМ СТР. 13-20 За някого би могло да изглежда, сякаш описаното в тази книга разделяне на човешкото същество произтича от едно чисто произволно обособяване на различни съставни части в цялостния душевен живот. Налага се да изтъкнем, че това разделяне на цялостния душевен живот има значение, подобно на онова, което установяваме при появата на седемте цвята, след като светлината е преминала през една призма. Това, което физикът прави за да обясни светлинните явления след като призмата е разложила светлината на седем цвята същото извършва и духовният изследовател по отношение на душевния свят и неговата природа. Седемте съставни части на душата далеч не са някаква абстрактна измислица, която важи в пълна сила и за седемте цвята, на които призмата разлага светлината. И в двата случая деленето се основава на самите факти и тяхната вътрешна природа. Разликата е тази, че седемте съставни цвята на светлината стават видими чрез един външен процес, докато седемте съставни части на душата стават видими чрез духовното наблюдение върху нейната истинска природа. А истинската природа на душата изобщо не може да бъде разбрана без споменатото обособяване на нейните седем части. Чрез трите си части: физическо тяло, жизнено тяло и душевно тяло, душата принадлежи към преходния свят; с другите си четири части тя пуска своите корени във вечността. В "единната душа" преходното и вечното са неразделно свързани. Ако не вникнем в описаното делене на душата, не можем да обхванем и нейните връзки с Космоса. Нека да прибегнем до следното сравнение. Химикът разлага водата на водород и кислород. В "единната вода" тези два елемента не могат да бъдат наблюдавани, макар и всеки от тях да запазва своята собствена същност. Както водородът, така и кислородът образуват химически съединения с другите елементи. Така и при смъртта трите "низши части на душата" се съединяват с преходния свят, а четирите по-висши части влизат във връзка с вечността. Който отказва да приеме описаното делене на душата, прилича на един химик, който не иска да знае нищо за факта, че водата се състои от кислород и водород.

КЪМ СТР. 13 Духовнонаучните изложения следва да бъдат приемани в техния точен смисъл. Защото цялата им стойност се състои в точното формулиране на идеите. Ако например във фразата: "при животното усещанията не са свързани със самостоятелни мисли, а с импулси, които произлизат от непосредствените изживявания" пренебрегнем думата "самостоятелни", лесно бихме стигнали до погрешното становище, че в животинските усещания или инстинкти не се намесват никакви мисли. Обаче истинската Наука за духа почива върху познанието, според което всички вътрешни изживявания на животното (както и на всяко съществуване изобщо) са изцяло проникнати от мисли. Само че в мислите на животното са не израз на един свободен "Аз", а на онзи животински "групов Аз", който определя животинското поведение като една външна сила. Този групов Аз не се намира във физическия свят, както Азът на човека, а упражнява своите действия от душевния свят. (По-точни описания ще намери те в моята "Тайна наука") Същественото при човека е, че вътре в него мислите водят един самостоятелен живот и биват изживявани като мисли непосредствено, а не по косвен път на усещанията.

КЪМ СТР. 14 Когато малките деца казват за себе си, че "Карл е умен" или "Мария иска това", трябва ясно да посочим: тук важна е не ранната или късна употреба на думата "Аз", а важен е онзи момент, когато те съзнателно свързват думата "Аз" с характерната за нея представа. Ако децата само чуват тази дума от устата на възрастните, те също могат да я произнасят, но без да има каквато и да е идея за "Азът". Все пак, в повечето случаи, дори късната употреба на тази дума, говори за един важен момент от развитието, а именно, постепенното преминаване на смътното Азово усещане в правилна идея за Аза.

КЪМ СТР. 17-19 Истинската същност на "интуицията" е описана в моите книги "Как се постигат познания за висшите светове?" и "Въведение в Тайната наука". При недобро внимание, лесно би могло да се намери известно противоречие в употребата на този израз на определени места в посочените две книги, за разлика от смисъла, който влагам тук. Това противоречие напълно изчезва, ако си припомним, че за свръхсетивното познание, реалността на духовния свят, постигана чрез интуицията, се проявява пред Духът-Себе в своята най-низша степен, както и външното битие се проявява в света на усещанията.

КЪМ СТР. 20 Относно "превъплъщението на духа и съдбата". Нека да се има предвид, че в тази глава аз се опитах да изградя представи, позволяващи да разглеждаме до каква степен човешкия живот и човешката съдба свидетелствуват за прераждането, като при това прибягнах не до определени духовнонаучни факти, а до едно чисто мисловно обхващане на самия човешки живот. Естествено, тези представи ще изглеждат

твърде съмнителни за онзи, който е свикнал само с общоприетите, "здрavo подплатени" представи, отнасящи се до еднократния живот на човек, които ръководят нашата съдба. Ето защо ние сме длъжни да потърсим други представи, които само привидно противоречат на общоприетите представи. Ако не ги потърсим, това означава принципен отказ от възможността да обхванем душевните явления с помощта на мисленето, нещо което постигаме в условията на физическия свят. Подобен възглед не отдава никакво значение на факт, че един "удар на съдбата", засягащ Аза, е твърде близък до всичко онова, което то се разиграва в областта на усещанията, когато чрез спомена извикваме в съзнанието едно аналогично събитие от миналото. Ако обаче се опитаме да вникнем в начина, по който даден човек изживява удара на съдбата, ние ще успеем да разграничим това изживяване от мнението, което се поражда в случай, че извеждаме нашите заключения само от видимия външен свят, изключвайки каквато и да е жива връзка между травмиращото събитие и Азът. От тази гледна точка "ударът" ще изглежда или като случайност, или като резултат от определени външни причини. И понеже може да се случи така, че "ударът на съдбата да бъде не следствие, а причина, чиито следствия ще се проявят едва по-късно, хората са склонни да обобщават тези случаи и да изключват всякакви други възможности. Те им обръщат внимание едва когато житейският опит тласне техните разсъждения в определена посока, добре доловена от Гьотевия приятел Кнебел.

В едно от писмата си той пише: "Ако внимателно наблюдаваме живота, ще установим че в съдбата на повечето хора съществува определен план, който им е наложен или от тяхната собствена природа, или от външни обстоятелства. Колкото разнообразни и променливи да са техните жизнени условия, в крайна сметка проличава едно цяло, една съгласуваност. . . Ръката на съдбата, колкото и да са скрити нейните действия, се проявява съвсем ясно: тя може да бъде задвижена както от външни, така и от вътрешни импулси, а много често - дори от коренно противоположни мотиви колкото и объркан да е един живот, в него винаги може да се открие определена посока, определена тенденция". Подобно твърдение лесно може да бъде оспорени, особено от хора, които просто не желаят да насочат своето внимание към същинския произход на душевните изживявания.

Авторът на настоящата книга смята, че в изложението си за повтарящите се земни съществувания и съдбата, е очертал точните граници, сред които човек може да стигне до ясни представи за причините, които стоят в основата на неговия живот.

Авторът показва още, че възгледите, формирани в най-общ вид от този род представи, са само мисловна подготовка за всичко онова, което Науката за Духа може да ни открие. И тъкмо тази мисловна подготовка изисква на свой ред определена душевна нагласа, която - ако бъде правилно замислена и се стреми не да "доказва" едно или друго, а просто да "упражнява" душата - ще ни освободи от всякакви предубеждения и ще ни направи възприемчиви за познания, които дотогава сме смятали за ненужни.

КЪМ СТР. 30 В последната глава на тази книга - "Пътят към познанието" - аз засегнах само накратко въпроса за "Духовните възприемателни органи"; повече подробности за тях са дадени в съчиненията ми "Как се постигат познания за висшите светове?" и "Въведение в Тайната наука".

КЪМ СТР. 39 Поради обстоятелството, че в духовния свят не съществува онова спокойствие, което е характерно за физическия свят, не би трябвало да вадим заключение, че там цари непрекъснато безпокойство. И наистина, там където са в сила "първообразите", не съществува никакъв "застой", а един вид духовно спокойствие, съчетано с творческа дейтелност. Можем да го сравним с тихото удовлетворение на ошастливения Дух, проявяващо се не в бездействието, а напротив - в неспирната съзидателна дейност.

КЪМ СТР. 40 Принуден съм да употребя думата "цели", за да обознача силите, направляващи световното развитие, макар че по този начин давам повод те да бъдат отъждествени с чисто човешки намерения. Тази грешка може да бъде избегната, само ако на думите - заети по необходимост от областта на човешките взаимоотношения - се придаде един много по-висш смисъл, който премахва от тях ограниченото човешко тълкуване, за да ги обогати с нещо свършено ново, до което се приближаваме в онези моменти от живота, когато, така да се каже, се издигаме над самите себе си.

КЪМ СТР. 45 По-големи подробности за "духовното слово" ще намерите в моята книга "Въведение в Тайната наука".

КЪМ СТР. 49 Когато тук заявявам, че "човекът, достигнал тази степен, сам определя целите, към които ще се стреми през следващото възплъщение", аз искам да загатна за особено състояние на душата, в което се намира тя през периода между смъртта и новото раждане. Ако "ударът на съдбата" засяга човека по време на физическия живот, душевната нагласа, характерна за този живот, ще го възприемаме като нещо, което е в противоречие с човешката воля: обаче през периода между смъртта и новото раждане, в душата пулсира една сила - подобна на волята - която неумолимо води човека към времето и мястото, където той ще по-

несе ударите на съдбата. Сега душата вижда своето несъвършенство, дължащо се на предишните земни животи и най-вече на допуснати те злодеяния или неправилни мисли. През периода между смъртта и новото раждане, у нея се пробужда един подтик, подобен на волята, който я кара да отстрани това несъвършенство. Следователно, тя създава в себе си определена тенденция, според която в следващия живот ще се устречи към едно или друго нещастие, за да отстрани несъвършенствата чрез понесеното страдание.

Въплъщавайки се във физическото тяло, душата дори не подозира, че тя сама се стреми към "ударите на съдбата" още по времето на своето чисто духовно съществуване. С други думи, това което от гледна точка на земния живот изглежда крайно нежелателно и отблъскващо, е било пожелано от душата още преди физическото раждане на човека. "В лоното на вечността, човек сам определя своето бъдеще".

КЪМ СТР. 55 Главата "За мисловните форми и човешката аура" съдържа неща, които лесно могат да породят редица недоразумения. Противниците на изложените идеи ще намерят тук твърде удобни поводи за своите възражения. И действително, близко до ума е, че мнозина ще поискат от ясновидеца да подложи своите твърдения на известна проверка, както това е прието в областта на естествените науки. Да, всеки би могъл да поиска следното: лицата, претендиращи че виждат аурата, да бъдат събрани заедно с други, за да получат впечатлението от тяхната аура и да разкажат какви мисли и чувства откриват те там. Ако техните описания съвпадат и ако се установи, че наблюдаваните лица действително имат посочените мисли и чувства, тогава може да се приеме наличието на човешката аура. Несъмнено, това е казано напълно в духа на естественонаучното мислене.

Обаче нека да размислим и върху следното: работата, която духовният изследовател извършва над своята душа и която ще развие у него способността за духовно виждане, има за цел той да постигне тъкмо тази способност. А дали в конкретния случай той ще долови нещо от духовния свят и какво ще бъде то, това вече не зависи от него. Свръхсетивните възприятия идват като дар от духовния свят. Той не може да ги предизвика, а трябва да изчака тяхното появяване. неговите лични намерения за ускоряване на този род възприятия, изобщо не могат да бъдат разглеждани като пораждащ фактор. Обаче всеки експеримент, замислен в духа на естественонаучното мислене, насърчава тъкмо тези намерения.

Само че духовният свят не се подчинява на заповеди. Ако все пак трябва да се направи подобен опит, той ще стане под ръководството на духовния свят. Тъкмо там едно или друго свръхсетивно Същество взема

решението, според което мислите на определен човек или хора се откриват за един или няколко ясновидци. И тогава тези ясновидци биха могли да се съберат, но вече следвайки един духовен подтик.

В този случай техните описания ще съвпадна напълно. Колкото и парадоксално да звучи това за естественонаучното мислене, то е един реален факт. Духовните "експерименти" не могат да се провеждат по същия начин както физическите. Ако например един ясновидец бъде посетен от непознато лице, той не може чисто и просто да се "залови" с изследване на неговата аура. Обаче ако в духовния свят е налице съответния мотив, ясновидецът ще види аурата.

С тези няколко думи бих желал да насоча читателя към недоразумението, на което се дължи вече спомена то то възражение. Науката за Духа има за свой дълг да посочи пътя, по който хората ще стигнат до виждането на аурата. На този, който се стреми към познанието, тя напомня: "подчини душата си на условията които ясновидството изисква, и ти ще виждаш в свръхсетивния свят". Впрочем много по-удобно би било да се изпълняват посочените по-горе изисквания на естественонаучното мислене; само че който се придържа към тях, показва своята незапознатост дори с основните положения на Науката за духа.

Описанието на "човешката аура", която давам в тази книга, няма за цел да задоволи "свръхсетивната" жажда за сензации, която "отвъдният свят" пробужда у много хора. Тази жажда ще бъде задоволена само там, където човешкото разбиране за Духа не се различава по нищо от разбирането за физическия свят. За бележките относно специалният начин, по който трябва да си представяме цветовете на аурата, би следвало да са достатъчни за да ни предпазят от подобни грешки. Обаче този, който се стреми към точна представа за нещата, неизбежно стига до извода, че човешката душа по необходимост се добира до едно духовно - а не сетивно - прозрение за аурата, едва след като е минала през съответните изживявания в духовния и в душевния свят. Без това прозрение, изживяванията остават неосъзнати.

Разбира се, не бива да смесваме прозрението, което обикновено е от образно естество, със самите изживявания; обаче следва да сме наясно, че тези изживявания намират своя съвършен израз тъкмо в прозрението, в образа. Душата не създава произволно този образ; той изгражда сам себе си в процеса на свръхсетивното възприятие.

Днес лесно бихме извинили един естествоизпитател, когато той се опитва да говори за един вид "човешка аура", както прави това проф. д-р Мориц Бенедикт в своята книга *Ruten und Pendellehre*. "има незначителен брой хора, които могат да виждат "на тъмно". По-голямата част от тях виждат във тъмнината доста предмети, лишени от цветове, и само

малка част от тези хора ги виждат оцветени. . . Голям брой учени и лекари са имали възможност да наблюдават в моята тъмна камера тези две групи. . . И всред тях не остана и най-малкото съмнение в точността на техните наблюдения и описания. . . Лицата, възприемащи цветовете в тъмнината, виждат предната част на челото и темето оцветени в синьо, останалата дясна половина - с също синя, а лявата страна - червена или оранжева. В задната част има същото разпределение на цветовете". Обаче подобно описание от страна на духовния изследовател е непростимо.

Тук аз нямам никакво намерение да коментирам изследванията на проф. Бенедикт - които впрочем са едни от най-интересните в областта на съвременните естествени науки - нито пък ще се възползвам от удобния случай, както биха направили мнозина, да "оправдая" Науката за Духа с доводи, взети от естествената наука. Искях само да покажа, как в определени случаи естествоизпитателят може да стигне до твърдения, които са доста близки до тези на Науката за Духа. Все пак трябва да изтъкна, че възприеманата по духовен начин аура, за която става дума, е нещо съвсем различно от аурата, наблюдавана и описана от проф. Бенедикт с помощта на чисто физически средства. Несъмнено, бихме изпаднали в голямо заблуждение, ако сметнем, че "духовната аура" може да бъде проучвана с естественонаучни средства.

Тя е достъпна само за духовното виждане, развивано по "пътят на познанието", описан в последната глава на тази книга. Обаче не по-малка грешка би означавало, ако претендираме че сме в състояние да докажем реалността на духовните възприятия по същия начин, по който доказваме и сетивните възприятия.